

2 tane 10707

ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EL-MELİKÜ'Z-ZÂHİR RÜKNE'D-DİN BAYBARS EL-BUNDUKDÂRİ (? - 1277)

HAYATI VE FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T. C.

Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

DANIŞMAN :

Doç.Dr. Kâzım Yaşar KOPRAMAN

HAZIRLAYAN :

Süleyman ÖZBEK

ANKARA 1988

İ Ç İ N D E K İ L E R

İçindekiler.....	I
Önsöz	III
Kısaltmalar	V
Giriş	1
Kaynaklar:	
I-Diplomatik Vesikalar	1
II-Kitâbeler	1
III-Meskûkât	1
IV-Vakfiyeler	2
V-Vekâyinâmeler.....	2
Hal Tercümelere ve Çağdaş Vekâyinâmeler.....	2
Muahhar Vekâyinâmeler	8
VI-Türkçe Tercümesi Yapılan Kaynaklar	13
VII-Tedkikler	14
I. Bölüm	16
Baybars'ın Sultan Oluşuna Kadar Hayatı ve Faaliyetleri:	
a. Çocukluğu	16
b. Aybeg'e Karşı Faaliyetleri	19
c. Kutuz'un Hizmetinde	29
II. Bölüm	33
Sultan Baybars:Devri İç Olayları:	
Halebi İsyanı	34
Şemseddin Berli (Azizi-Nasiri) İsyanı.....	36
El-Melik Muğis İle Mücadele	38
Baybars Devri Dış Olayları:	
I-Hıristiyan Devletleriyle Münasebetleri.....	41
a.Franklar ile Münasebetleri.....	41
b.Bizans Devleti İle Olan Münasebetleri.....	59
c.Kilikya Ermeni Krallığı İle Olan Münasebetleri.....	62
d.Diğer Hıristiyan Devletleriyle Münasebet.....	65
II-Altınorda Devletiyle Münasebetleri	69

II

III-İran Moğolları ile Múnasebetleri	79
IV-Anadolu ile Múnasebetleri	93
a. Selçuklu Sultanları ve Devlet Ricalı ile olan Múnasebetleri	93
b. Selçuklu Beylerine Tabi Uç Beyleri ve Türkmen Kitleleri ile Múnasebetleri	112
c. Anadolu'dan İltica Eden Türkmenleri İskân Siyaseti	117
V-İslam Devletleri ile Olan Múnasebetleri	118
a. Abbasi Hilafetinin Mısır'da Yeniden İkâmesi	118
b. İsmailiye Fırkası ile olan Múnasebetleri	122
Sonuç	
Baybars'ın Ölümü ve Şahsiyeti	127
Bibliyografya	134

III

ÖNSÖZ

1250-1517 yılları arasında Mısır ve Suriye'de hüküm süren Memlûkler isimlerinden de anlaşılacağı üzere hükümdar ve emirlerin muhafız birliklerine bağlı eski köleler olup, zekâ ve kâbiliyetleriyle temayüz etmiş ve efendileri tarafından âzâd edilmiş kimselerdir. Bunlar, hizmetinde buldukları hükümdar veya devletin hayatında, zamanla yükselerek fiili hâkimi durumuna geçmişler ve hatta kendi adları ile anılan devletlerini de kurmuşlardır. Bunlardan birisi de Mısır'da kurulan ve kaynakların "ed-Devletü't-Türkiye" dedikleri Mısır Türk-Memlûk devletidir.

Selçukluların ve Atabeglerin inkırâzından sonra, İslâm âleminin hâmisiz kaldığı bir zamanda ortaya çıkan Memlûkler, gerek Haçlı Seferleri'nin püskürtülmesi gerekse Moğol isitilasının durdurulmasında müessir bir rol oynamışlardır.

Durum böyle olmakla beraber, sözü edilen Mısır Türk-Memlûk tarihi, yurt dışında pek çok araştırmaya mevzu olurken Türkiye'de bu saha maalesef bir kaç ilim adamı dışında pek alâka görmemiştir. Her şeyden önce bir Türk devleti olan Memlûkler üzerinde çalışmaya karar vermemiz, kaynakların bol oluşu yanında, Türkiye'de bu sahanın boş bırakılmasıyla da ilgilidir.

Yüksek Lisans Tezi olarak, Memlûk Sultanı "el-Melikü'z-Zâhir Rukne'd-Din Baybars el-Bundukdârî (? - 1277) Hayatı ve Faaliyetleri" konusunu seçtik. Bu mevzuu seçmemizdeki sebep, Ortaçağ Türk-İslam tarihinin büyük simâlarından olan Baybars hakkında, bugüne kadar Türkiye'de hiç bir ciddi çalışma yapılmamış olmasıdır. Ayrıca bu tezin, daha sonra Memlûk Tarihi üzerine yapacağımız araştırmalar için, kaynakları tanıma mahiyetinde bir ön çalışma olduğu da bir gerçektir.

Tezimiz, giriş, iki ana bölüm ve sonuç halinde düzenlenmiştir.

Giriş'te, Baybars ve zamanı hakkında bilgi veren kaynaklar ile konu üzerinde yapılan tedkikler hakkında tafsilatlı bilgi vermeye çalıştık.

Birinci bölümde Baybars'ın çocukluğu ve gençliği hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise, Sultan olan Baybars'ın otoritesini tesis etmesi ve harici devletler ile münasebetleri alt bölümler halinde tertip edilmiştir.

Sonuç bölümünde ise Baybars'ın ölümü ve şahsiyeti ele alınarak tafsilatlı bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Gerek tez konusunun tesbiti, gerekse çalışmalarım esnasındaki yardım ve teşviklerinden dolayı muhterem hocalarım, Prof. Dr. Ali SEVİM ve Doç. Dr. Kâzım Yaşar KOPRAMAN'a ve tezimin hazırlanmasında yardımları dökünan bütün arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Süleyman ÜZBEK

ANKARA 1988

KISALTMALAR

a.g.e.,	Adı Geçen Eser .
a.g.m.,	Adı Geçen Makale.
Aksarâyi, Sel. Dev. Tar.,	Selçûkî Devletleri Tarihi (Trc. N. Gençosman)
Ebu'l-Ferec, Tarih,	Ebu'l-Ferec Tarihi (Trc. Ü.R. Doğrul)
Heyd, Ticaret Tarihi,	Yakın Doğu Ticaret Tarihi (Trc. E.Z. Karal)
İbn Abdi'z-Zâhir, Siret,	El-Ravdu'z-Zâhir Fi Siret-i Meliki'z-Zahir Nşr. S.F. Sadeque
İbn. Bîbî, An. Sel. Dev.,	Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi (Trc. N. Gençosman)
İbn Şeddad, Siret,	Baypars Tarihi (Trc. Ş. Yalrkaya)
İbn Tanrıberdi, en-Nüçûm,	En-Nüçûmu'z-Zâhire Fi MÜLûki Mısır ve'l-Kahire
İsl. Ans,	İslam Ansiklopedisi .
Kalkaşandî, Subhu'l-A'şâ	Subhu'l-A'şâ Fi Sınâ'âti'l-İnşâ .
Kaymaz, Pervane,	N. Kaymaz, Pervane Muînüddin Süleyman
Qhowaitir, Baibars The First,	A. Khowaitir Baibars The First His Endeavours And Achievements.
Makrizi, es-Sülûk,	Makrizi, Kitabü's-Sülûk Li Marifeti Düve- li'l-Mülûk.
Tad,	A.Ü. DTCF, Tarih Araştırmaları Dergisi.
Tiesen_Haosen, Metinler,	W. Tiesen_Hausen Altınorda Tarihine ait Metinler, (Trc. İ. H. İzmirli)
Turan, Sel. Zam. Türk,	D. Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye.
Türk Ans,	Türk Ansiklopedisi.
Yakubovsky, Altınordu,	A. Yakubovsky, Altınordu ve Çöküşü (Trc. H. Eren) .
Yunûnî, Zeyl,	Yunûnî, Zeylu Mir'ati'z-Zemân

GİRİŞ

KAYNAKLAR

I- DİPLOMATİK VESİKALAR

Kadı Muhyiddin İbn Abdi'z-Zâhir, tercüme-i hâl mahiyetinde kaleme aldığı "el-Ravdu'z-Zâhir fi Siret-i Meliki'z-Zâhir " adlı eserde, Baybars ve zamanına¹ait pek çok resmî vesikayı kaydederek zamanımıza kadar ulaşmasını sağlamıştır. Bundan başka, âdeta Memlûk Devleti teşkilâtının ansiklopedisi mahiyetinde olan ve Şihabeddin Ebi'l-Abbas Kalkaşandî, tarafından kaleme alınan ve tamamı XIV cilt olan, "Subhu'l-A'şâ Fi Sınâ'ati'l-İnşâ" adlı eserde⁽¹⁾ de Baybars ve zamanı ile alekalı pek çok resmî vesika mevcuttur (Baybars'ın Trablus hakimine yazdığı mektup sureti C.VIII, s. 399 ; Hısnu'l-Merkab'ın fethi münasebetiyle yazılan fetihname sureti, C.VIII, s. 394 ; Yemen hükümdarına yazılan mektup sureti, C.VIII, s. 40 ; Anadolu Selçuklu Ümerasından Hatiroolu Şerefeddin Mesud'a yazılan Menşûr sureti, C.XIII, s. 176 ; Baybars'ın çeşitli Frank kontlukları ile yaptığı antlaşma suretleri, C.XIV, s. 31-42).

II- KİTÂBELER

Mısır-Türk Memlûk devleti zamanında pek çok cami, medrese, imaret, kale, kervansaray v.s. inşa edilmiştir. Bu eserlere ait kitâbeler, "Matériaux Pour un Corpus Inscriptionum Arabicanum" adı altında Paris'te bir külleyât halinde toplu olarak neşredilmiştir. Baybars devri kitâbeleri de, bu külleyâtın içinde neşredilmiştir (2).

III- MESKOKAT

Baybars, vaktinin büyük bir çoğunluğunu, askerî harekâtlar ve imâr faaliyetleri ile geçirmiştir. Büyük bir mâlî külfet gerektiren bu faaliyetler için sık sık Memlûk darbhânelerinde para basıldığı görülmektedir. Bugün elimizde çeşitle dünya müzelerinde bulunan Baybars zamanına ait pek çok altın ve gümüş paralar mevcuttur. Umumî kataloglar dışında Baybars devrine ait paralar hakkında yapılan çalışmalar, tezimizin tedkikler kısmında zikredilecektir.

1. Kahire 1913-1919 baskısı

2. M. Van Berchem, Matériaux Pour un Corpus, Paris 1894-1903.

IV- VAKFİYELER

Baybars, tarafından pek çok vakıf tesis edilmiş olmakla birlikte, bugün elimizde sadece İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Sinan Paşa Koleksiyonu'nda 185 numarada kayıtlı H.667 (1268-1269) tarihli bir vakfiyesinin, XVI. asırda yapılmış bir kopyası mevcuttur (1).

V- VEKAYİNAMELER

Baybars ve zamanı hakkındaki vekâyinamelri iki kısımda incelemek icabeder

A. Bizzat Baybars için kaleme alınmış hâaltercümeleri ve çağdaş vekâyinameler.

B. Muahhar vekâyinameler.

A. HALTERCÜMELERİ ve ÇAĞDAŞ VEKAYİNAMELER

Bu kısımda bizi en ziyâde alakâdar eden hâaltercümeleridir. Baybars için biri Kadı Muhyiddin İbn Abdî'z-Zâhir, diğeri de İbn Şeddad tarafından kaleme alınmış iki hâaltercümesi mevcuttur. Bunlardan ilk müellif, eserini daha Baybars'ın sağlığında kaleme almıştır. İbn Şeddad ise, sultanın sağlığında başladığı eserini, ancak onun ölümünden sonra tamamlayabilmiştir.

KADI MUHYİDDİN İBN ABDİ'Z-ZAHİR ; Muhyiddin Ebu'l-Fazl Abdullah b. Reşididdin Muhammed Abdî'z-Zâhir b. Nişvân b. Abdî'z-Zâhir es-Sa'di el-Katibu'l-Mısrî.

1223'de Kahire'de doğmuş ve 1293'de 72 yaşında Kahire'de vefat etmiştir (2). Baybars için "el-Ravdu'z-Zâhir Fî Siret-i Meliki'z-Zâhir" adıyla kaleme aldığı hâaltercümesiyle ün kazanmıştır. İnşâ Divanı'nda katip olarak çalışan İbn Abdî'z-Zâhir, kısa zamanda Baybars'ın itimadını kazanarak, onun sır katipliğine tayin edildi. Muhyiddin'in Baybars zamanında bilinen ilk görevi, Sultan adına Altınorda Hanı Berke'ye hitaben yazılan ve onu Hülagu'ya karşı ittifaka davet eden mektubu kaleme almasıdır (3). Muhyiddin, İnşâ

1. F. Köprülü, İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, İstanbul 1983, s. 413.
2. Makrizî, Kitabu's-Sülûk li Marifeti Düveli'l-Mülûk, Kahire 1934-1958, C. I, s. 785.
3. İbn Abdî'z-Zâhir, el-Ravdu'z-Zâhir Fî Siret-i Meliki'z-Zâhir (Nşr. S.F. Sadeque) Dacca 1956.

Divanı'ndaki katiplik görevinden başka, çeşitli elçilik heyetlerinde de yer almıştır. O, Baybars'ın ölümünü müteakip tahta geçen el-Melik Sa'id Muhammed Berke, el-Melikü'l-Adil Bedreddin Sülemiş (1) ve el-Melikü'l-Mansur Seyfeddin Kalavun zamanlarında da İnşâ Divanı'ndaki görevine devam etmiştir.

ESERLERİ

Muhyiddin'in, Baybars için yazdığı hâltercümesinden başka, bilinen iki eseri daha vardır. Bunlardan ilki, Kahire'nin topoğrafyası ile ilgili olarak kaleme aldığı "Kitabu Ravdu'l-Behiyeti'z-Zâhire Fî Hıtat-ı Mu'iziyeti'l-Kahire" isimli eserdir. Bu eser başta Makrızî ve Kalkaşandî olmak üzere pek çok müellif tarafından kaynak olarak kullanılmıştır.

İkinci eser de, güvercin postasının nasıl yapılacağına dair bir rehber niteliğinde olan "Tamâ'imu'l-Hamâ'im" isimli eserdir (2).

ESERİN KAYNAKLARI

Muhyiddin "Siret-i Meliki'z-Zâhir" 'i başlıca üç kaynaktan topladığı bilgilerle kaleme almıştır.

a. İnşâ Divanı'nda katip olarak çalışan müellif, bu görevi sayesinde eseri için lazım olan pek çok resmî muhaberâtı elinin altında buluyordu.

b. Sultan Baybars'a olan yakınlığı sebebiyle, başta bizzat Sultan olmak üzere, mühim devlet ricalinden olaylar hakkında birinci elden ve sağlıklı bilgi alma imkanına sahipti.

c. Katıldığı seferlerde ve görevlendirildiği elçilik heyetlerinde şahid olduğu olayları kesin ve tafsilatlı olarak eserine kaydetme imkanına sahip olmuştur.

Muhyiddin bu kaynaklardan başka, İbn Esîr, el-Belâzûrî, İbn Hamdun gibi müelliflerin eserlerinden nakiller yapmayı da ihmal etmemiştir.

ESERİN NÜSHALARI

Tek ciltten ibaret olan "el-Ravdu'z-Zâhir Fî Siret-i Meliki'z-Zâhir" adlı eserin halen, biri eksik üç yazma nüshası mevcuttur. Yakın zamana kadar ilim âleminde yalnız Britsh Museum Kütüphanesi Add. 23.331 numarada kayıtlı olan ve Baybars'ın saltanatının ilk beş yılına ait (1260-1265) olayları ihtiva eden, 97 varaktan ibaret eksik bir nüshanın varlığı bilinmekteydi. Nitekim bu eksik nüsha, 1956 yılında S. F. Sadeque tarafından, İngilizce tercü-

1. Her ikisi de Baybars'ın oğlu olup Babaları hatırasına hürmeten sultan ilan edilmişlerdir.
2. A. Khowaitir, Baibars The First, His Endeavours and Achievements, Londra 1978, s. 149.

mesiyle birlikte neşredilmiştir (1).

Nevar ki, daha 1952 yılında B. Lewis tarafından varlığı ilan edilen tam nüshadan haberdar olamayan Sadeque, bu sebeble P.M. Holt'un tenkidine uğramıştır (2).

İstanbul'da bulunan ve müellif hattı olan ikinci ve tam nüsha Fatih Kütüphanesi 4366 numarada kayıtlıdır. Nesih ile yazılmış eserin varak sayısı 194 olup, her sahifede 17 satır vardır. Eser 1960 yılında Londra'da, A. Khowaitir tarafından doktora çalışması olarak incelenmiş ve daha sonra bu çalışma bir kitap halinde yayınlanmıştır (3).

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi 568 numarada kayıtlı üçüncü nüsha ise müstensih hattı olup, yanlışlarla doludur (4).

İBN ŞEDDAD ; İzzeddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. İbrahim İbn Şeddad el-Ensârf, el-Halebf.

1216 yılında Mısır'da doğdu. Hayatının ilk yıllarına ait fazla bilgiye sahip olmamakla birlikte, eserlerinde kendisi hakkında verdiği bilgilerden 1233 yılında Dımaşk'a gelerek el-Melikü'n-Nasır'ın hizmetine girdiğini anlıyoruz (5). İbn Şeddad, bir süre sonra 1240'da Haleb'i ele geçiren en-Nasır tarafından şehrin vergi gelirlerini tesbit etmekle görevlendirildi. Moğol istilasının bütün Suriye'de yol açtığı panik karşısında, Haleb'i terk ile Dımaşk'a gelen İbn Şeddad, bir süre sonra Kahire'ye gelerek Mısır'a yerleşti. Baybars'ın saltanatı zamanında İnşâ Divanı'nda katip olarak çalışan İbn Şeddad, bir süre sonra Memlûk Veziri Bahaeddin İbn Hanna'nın itimadını kazanarak, onun himayesinde görevine devam etti. O, Baybars'tan sonra el-Meliku's-Sa'id Muhammed Berke zamanında da itibarını muhafaza ederek, genç sultan tarafından vakıf mülküne idareci olarak tayin edildi (6).

İbn Şeddad, Baybars için "Siretu Meliki'z-Zâhir" adlı iki ciltlik bir eser kaleme almıştır. İbn Şeddad, Baybars'ın kendisine gösterdiği hürmet ve ikrama karşı bir şükran ifadesi olarak kaleme aldığı eserine Sultan'ın

-
1. S.F. Sadeque, Baibars I Of Egypt, Dacca 1956.
  2. N. Kaymaz, Pervane Muinu'd-Din Süleyman, Ankara 1970, s. 17-18.
  3. Khowaitir, Baibars The First, His Endeavours and Achievements, Londra 1978.
  4. Kaymaz, a.g.e., s. 18.
  5. Khowaitir, Baibars The First, s. 169.
  6. Makrizi, es-SULûk, I, s.647.

sağlığında başlamış fakat, ancak onun ölümünden sonra tamamlayabilmiştir. Birinci cildi kayıp olan eserin bugün elimizde sadece Edirne Selimiye Kütüphanesi 1507 numarada kayıtlı, ikinci cildi mevcuttur. Nesih ile yazılan eser, 272 varak olup, her sahifede 15 satır vardır. Eser üzerinde nerede ve ne zaman kim tarafından yazıldığına dair bir kayıt yoktur. Buna rağmen eldeki nüshanın Türkçe tercümesini yapan Şerefuddin Valtkaya, eserin İbn Şeddad'a ait olduğunu kabul etmektedir (1).

İbn Şeddad'da tıpkı Muhyiddin İbn Abdi'z-Zâhir gibi, İnşâ Divanı'nda katip olması sebebiyle, eseri için lüzumlu bilgileri elde etme imkanına sahipti. Onun da bilgi kaynakları arasında başta Sultan Baybars ve Vezir İbn Hannâ olmak üzere pek çok devlet ricali yer almıştır.

H.670 (1271-1272) yılında ölenlerin hâtercümeleriyle başlayan eserin II. cildi, H.676 (1277-1278) yılına kadar, Baybars'ın son beş yıllık saltanatını anlatır. Memlûk Sultanı'nın Anadolu'ya yaptığı sefer ile ilgili kayıtlar, Muhyiddin İbn Abdi'z-Zâhir'den alınmış olmakla birlikte, yazar daha önce Anadolu'da cereyan eden hadiseler hakkında gayet tafsilatlı bilgi vermektedir. Eserin sonunda ise, Baybars'ın saltanatı esnasında yaptığı icraatı ve şahsiyetini anlatan ayrı bir bölüm açılmıştır. Bu son bölüm tam olmamakla birlikte, kayıp olan birinci cildi tamamlar mahiyettedir. Bundan başka, Kutbuddin Yunûnî, Zeylu Mir'ati'z-Zemân adlı eserinde, İbn Şeddad'ın eserini kopye etmekle azda olsa eserin tam bir nüshasını elde etme imkanını vermiştir.

EBÜ ŞÂME ; Şihabeddin Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. İsmail.

1202'de Dımaşk'ta doğdu. Çocukluğundan beri ilme karşı olan temayülü neticesinde, başta Dımaşk ve İskenderiye olmak üzere çeşitli şehirlerde dînî ilimler tahsil eden Ebû Şâme, Dımaşk'a döndüğü zaman, el-Rükniye Medresesi'ne müderris olarak tayin edildi (2). Ayrıca Eşrefî Türbesi'nde Kur'an okuyuculuğu ve yine el-Eşrefiye Medrese'sindeki Hadis hocalığı da görevleri arasında bulunuyordu (3). Bir cinayetten dolayı üzerine şüphe toplayan Ebû Şâme galeyâna gelen halk tarafından 1267'de öldürüldü (4).

-
1. İbn Şeddad, Baybars Tarihi (Trc. Ş. Valtkaya), İstanbul 1941, s. IV.
  2. C. Brockelmann, "Ebû Şâme", İsl. Ans., IV, s. 51.
  3. Khowaitir, Baibars The First, s. 166.
  4. C. Brockelmann, a.g.m.

Değişik konularda çeşitli kitapları olan Ebû Şâme'nin çalışmalarında en önemli yeri tarih alır. Onun bu saha ile ilgili ilk çalışması, İbn Asakir'in "Tarihu Medinet-i Dımaşk" adlı eserini muhtasar hale getirmesidir. Fakat Ebû Şâme'nin en meşhur eseri Nureddin Zengî (-1174) ve Selahaddin Eyyubî'nin (1174-1193) saltanatını anlattığı " Kitabu'l-Ravzateyn Fî Ahbarı'd-Devleteyn " isimli eserdir.

Ebû Şâme'nin Baybars ve zamanı için ehemmiyeti, onun yukarıda bahsi geçen kendi eserine yaptığı zeyl iledir. O, H.665 (1266-1267) yılına kadar getirdiği Zeyl'de, Baybars'ın ilk hükümranlılık yılları hakkında bilgi verir. Eseri, Muhyiddin'inki kadar tafsilatlı olmamakla birlikte, kısa pasajlar halinde verdiği bilgiler, Baybars'tan uzak bir saha olan Suriye'de kaleme alınmış olması itibariyle dikkate değerdir (1)

Ebû Şâme'nin, "Zeylü'r-Ravzateyn" adlı eserinin bir nüshası İstanbul Köprülü Kütüphanesi 1080 numarada kayıtlı, bir başka nüshası da Kütahya Veli Efendi Kütüphanesi'nde mevcuttur (2).

İBN VÂSİL ; Cemaleddin Ebu Abdullah Muhammed b. Salim Nasrullah el-Hamevî, eş-Şafî.

Anne tarafından, tarihçi Ebû İshak b. Ebi'd-Dâm'ın akrabası olan, İbn Vâsıl, 1207'de Hama'da doğdu. Hama'da başladığı eğitimini Kudüs ve Dımaşk'ta tamamlayarak esaslı bir tahsil gördü. 18 yaşında iken, devrinin itibarlı kadılarından olan babası ile beraber, Kudüs'e giderek Eyyubî Hükümdarı, el-Meliku'l-Muazzam Şerefeddin İsa'nın hizmetine girdi. Onun ölümünden sonra, Şam ve Kerek'te el-Melikü'n-Nâsır Selahaddin Davud'un hizmetinde bulundu. 1244'te, meşhur Eyyubî ricalinden Hüsameddin b. Ebû Ali ile tesis ettiği dostluk sayesinde, el-Melikü's-Salih Necmeddin Eyyub'un hizmetine girmiş ve Kahire'ye yerleşmiştir. Mısır'da Türk-Memlûk hakimiyeti teessüs ettikten sonra da itibarını kaybetmeyen İbn Vâsıl, bazı küçük kadılıklarda bulunduğu gibi, Kahire'de bir medreseye de müderris olarak tayin edilmiştir (3).

İbn Vâsıl 1266 yılında, Baybars tarafından bir elçilik göreviyle Sicilya Kralı Manfred'e gönderilmiştir. İbn Vâsıl'ın bu sefarete ait hatıra-

-
1. Khowaitir, Baibars The First, s. 166.
  2. C. Brockelmann, "Ebû Şâme", İsl. Ans., IV, s. 51.
  3. A. Erzi, "İbn Vâsıl", İsl. Ans., V, s. 833.

larına talebesi Ebu'l-Fidâ, eserinde tafsilatlı olarak nakletmiştir. Sicilya'dan dönen İbn Vâsıl, Hama şehrine Şafî Kadı'l-Kudât'ı tayin olunmuş ve ölüm tarihi olan 1298'e kadar bu görevine devam etmiştir (1).

Mantık, hendese, heyet, fıkıh ve tarih ilimlerinde geniş malumatı olan İbn Vâsıl'ın, Baybars ve zamanı için ehemmiyeti, onun saltanatının ilk yıllarına ait verdiği bilgiler iledir. Ayrıca, Eyyubî Meliklerine ait verdiği bilgiler de, o devrin anlaşılması açısından ehemmiyet taşır (2).

İbn Vâsıl'ın, Sicilya'ya elçi olarak gönderilmesi, Baybars yanındaki itibarının yüksek olduğuna işarettir. O, Sicilya'ya yaptığı seyahat sebebiyle ilmi çalışmalarına bir süre ara vermek mecburiyetinde kalmıştır. Onun Mısır'dan uzun süre ayrı kalması, olaylara olan yakınlığını ortadan kaldırmış ve bu sebeble İbn Vâsıl, dönüşte eserine devam etmemiş, fakat başkası (muhtemelen talebelerinden birisi) tarafından eserine yapılan Zeyl'i de kontrol etmekten geri kalmamıştır (3).

İbn Vâsıl'ın kaleme aldığı eserlerin başında Tarihu's-Salihî gelir. Umumî bir tarih olup, el-Melikü's-Salih adına kaleme aldıysa da, ancak Turanşah zamanında tamamlayabilmiştir (4).

İbn Vâsıl'ın tarih sahasında kazandığı asıl ün, "Müferricü'l-Kurûb fi Ahbarî Benî Eyyub" adlı eseriyledir. Mufasssal olarak H.630 (1232-1233) yılından itibaren Eyyubî hanedanı tarihinden bahseden bu vekâyinâme, İbn Vâsıl'ın en önemli eseridir. Yazar, bu eserinde ele aldığı devreye ait olayları büyük bir dikkat ve itina ile anlatmakta, ehemmiyetli olabilecek en ufak teferruatı bile ihmal etmeden, mevzuya tamamen hakim bulunmaktadır. Müferricü'l-Kurûb'a, daha sonra Ali b. Abdurrahim b. Ahmed tarafından H.695 (1296) yılına kadar gelen bir zeyl yazmıştır (5).

Eserin, Paris Bibl. Nationale'de Mss.ar. 1702 numarada kayıtlı tam bir nüshası vardır. Ayrıca İstanbul'da da Molla Çelebi Kütüphanesi 119 numarada kayıtlı olmak üzere eserin sadece II. cildinin bir nüshası mevcuttur. Müferricü'l-Kurûb, 1953-1960 yılları arasında Kahire'de neşredilmiştir.

-
1. Makrizî, ölüm tarihini 22 Şevval (2 Ağustos) olarak kaydeder. Es-Sülûk, I, s. 851.
  2. A. Erzi, "İbn Vâsıl", İsl. Ans., V, s. 835.
  3. Khowaitir, Baibars The First, s. 167.
  4. A. Erzi, a.g.m.
  5. Khowaitir, a.g.e., s. 168.

EBU'L-FEREC (BARHEBROS)

1226 yılında Malatya'da doğan Ebu'l-Ferec, Yahudî asıllı bir doktor olan babasının nezaretinde başladığı tıp tahsiline devrin diğer hekimlerinin yanında da devam etti. Babasının Yahudî asıllı olması sebebiyle o dönem için çok az bilinen İbranice'yi de öğrenerek dikkatleri üzerine çekti. Moğolların Anadolu'yu istila etmeleri üzerine 1243 yılında babasıyla beraber, Frankların hakimiyeti altındaki Antakya'ya yerleşen Ebu'l-Ferec, bir süre sonra bura idarecileri ile arasında çıkan bir anlaşmazlık sebebiyle Haleb'e gönderildi. Bir müddet haleb'te kaldıktan sonra Dımaşk'a geçen ve burada el-Melikü'n-Nasır tarafından çok iyi karşılanan Ebu'l-Ferec, 1286 yılında Azerbaycan'da öldü.

İlâhiyat, felsefe, süryanî gramerine ait pek çok eseri bulunan Ebu'l-Ferec, tarih sahasında umumî vekâyinâme türünde bir eser kaleme almıştır. İlkatten başlayarak zamanımıza kadar geçen olayları muhtevî olan eserinde Arapça ve Farsça kaynaklardan da istifade etmiştir. Ebu'l-Ferec, ölümden biraz evvel, bazı ileri gelen müslümanların ricası üzerine eserinin "Tarihu Muhtasarı'd-Düvel" adıyla muhtasar bir Arapça tercümesini yapmıştır(1).

Ebu'l-Ferec'in, Baybars hakkında verdiği bilgiler az olmakla birlikte, onun münasebette bulunduğu devletler hakkında verdiği bilgiler gerçekten çok kıymetlidir. Bu devletlerden Moğolların, Anadolu, Irak ve Ermeni Krallığı topraklarındaki işgalini gayet teferruatlı kaydeden Ebu'l-Ferec, verdiği bu bilgiler sayesinde Baybars'ın faaliyetlerinde ki eksik kısımların az da olsa tamamlanmasına yardımcı olmuştur (2).

B. MUAHHAR VEKÂYİNÂMELER

ŞAFİ İBN ALİ ; Nasreddin Şafi İbn Ali İbn Abbas İsmail İbn Asâkir el-Kenânî, el-ASKalânî, el-Mısrî.

1252'de doğmuş, 1330'da vefat etmiştir. Kadı Muhyiddin İbn Abdi'z-Zâhir ile akrabalığı olan Şâfi İbn Ali, el-Melikü'l-Mansur Kalavun devrinde İnşâ Divanı'nda katip olarak çalışmaya başladı. Zekâ ve kâbiliyetiyle kısa

1. C. Brockelmann, "İbnü'l-İbrî," Isl. Ans., V, s. 861.

2. Khowaitir, Baibars The First, s. 173.

zamanda kendisini gösteren Şâfi, bir süre sonra terfi ettirilerek, Daru'l-Adl'de görevlendirildi. 1281 yılına kadar bu kadar bu görevde kalan Şâfi, bir süre sonra katıldığı bir savaşta başından aldığı bir ok yarasıyla kör oldu. Bu tarihten itibaren evine kapanarak eser telifi ile meşgul olan Şâfi İbn Ali'nin, Baybars hakkındaki çalışmalara katkısı, Kadı Muhyiddin'in eserini muhtasar hale getirdiği, "Hısnu'l-Menakıbu's-Sırrıyeti'l-Muntaza'a Mine'l-Sireti ez-Zâhire" adlı eseriyledir. Şâfi bu eserini 1317'de tamamlamıştır (1).

Şâfi İbn Ali, Muhyiddin'in eserini ihtisar ederken, onun yapmış olduğu yanlışları ve zamanın şartlarına göre saklamış olduğu gerçekleri de ortaya koyar. O, bu mevzuda bazen Muhyiddin'i suçlarken bazen de, onun bu şekilde davranmak mecburiyetinde kaldığını ifade eder.

Şâfi'nin ilk mühim tenkidi, Baybars'ın tahta geçmesi ile ilgili olara Muhyiddin'in verdiği bilgidir. Muhyiddin, Kutuz'u öldürme işinin Baybars tarafından tek başına yapıldığını kaydederken, Şâfi ise bunun doğru olmadığını ve Baybars'ın bu işi altı arkadaşı ile beraber yaptığını kaydeder. İkinci olarak Muhyiddin, Baybars'ın sultan seçilmesinin hiç tereddütsüz kabul edildiğini ifade ederken, Şâfi ise önce el-Reşîdî'nin sultan seçilmek istendiğini fakat, Atabeg Aktay'ın yerinde müdahalesiyle buna mâni olduğunu ve Baybars'ın sultan seçilmesini sağladığını kaydeder. Yine o, Muhyiddin'in müphem bilgi verdiği Abbâsî Halifesi el-mustansır Billah'ın, Bağdad'ı tekrar fetih için gönderilmesinde, yanına bilerek az kuvvet verildiğini ve bunun neticesinde de Halife'nin Moğollar tarafından katledildiğini ifadeyle Baybars'ı suçlar(2).

Memlûk Devleti'nin ilk yılları ve Baybars devri için ana kaynak durumunda olan Muhyiddin'in eserinde ki yanlışları düzelter ve eksiklerini tamamlayan Şâfi İbn Ali gerçeklerin ortaya çıkmasında büyük hizmette bulunmuştur.

BAYBARS EL-MANSÛRİ (ED-DEVADAR) ;

el-Melikü'l-Mansur Kalavun'un memlûku olan el-Mansûrî, daha sonra onun tarafından Kerek şehrinin valiliğine tayin edilmiştir. El-Melikü'l-Eşref Hail (1290-1293) tarafından bu görevden alınarak Devâdârlık grevine tayin edilen el-Mansûrî, 1305 yılına kadar bu görevde kaldı. Bu tarihte saltanat naibi Seyfeddin salar tarafından, hakaret ettiği gerekçesiyle görevden alınmışsa da, daha sonra 1310 yılında el-Melikü'n-Nasır (1310-1341) tarafından tekrar aynı göreve getirilmiştir. Ayrıca Evkâf Nazırlığı da yapan el-mansûrî, 1325 Ağustos'unda vefat etmiştir (3).

1. Khowaitir, Baibars The First, s. 176.

2. Khowaitir, a.g.e., s. 177-178.

3. D.S. Margoliouth, "Baybarsel-Mansûrî, İsl. Ans., II, s. 363.

XIV. yüzyıl tarihçileri içinde, Baybars zamanını en yakın olan el-Mansûrî'dir. O, "Zübtü'l-Fikre Fî Tarihi'l-Hicre" adı altında 25 ciltlik bir eser kaleme almıştır. Umûmî vekâyinâme türünde olan eserde, Baybars devri ile ilgili kayıtlar başta, İbn Abdi'z-Zâhir ve İbn Şeddad olmak üzere devrin kaynaklarından nakledilmiştir. Bununla beraber o, Baybars'ın son dönemlerinde yaşamakla, olayların bizzat şahidi de olmuştur. Ayrıca, sultanın en yakın arkadaşı Emir Seyfeddin Kalavun'un memlûklerinden olan el-Mansûrî, eserinde bahsettiği olayların doğruluk derecesini araştırma imkanına da sahip olmuştur. Muahhar tarihçilerin el-Mansûrî'nin eserinden nakillerde bulunması, onun değerini ortaya koymaktadır (1).

YUNONİ ; Kutbuddin Ebu'l-Feth Musa b. Muhammed b. Ahmed b. Kutbuddin el-Yunûnî, el-Baalbekî, el-Hanbelî.

Hayatı hakkında fazla bilgiye sahip olamadığımız Yunûnî, 1242 Ağustos'unda Baalbek'de doğdu. Kardeşinin ölümü üzerine Baalbek şehrinin Hanbelî Şeyhi oldu. Sıbt İbnÜ'l-Cevzî'nin "Mir'atü'z-Zemân Fî Tarihi'l-Âyân" adlı eserini ihtisar eden Yunûnî, esere H.713 (1313) yılına kadar gelen bir de Zeyl yazmıştır. Kendi ifadesine göre o, ihtisar ettiği Mir'atü'z-Zemân'a gerekli gördüğü mevzularda aslında bulunmayan bir takım bilgiler de eklemiştir(2).

Baybars ve zamanı hakkında gayet tafsilatlı bilgi veren Yunûnî de diğer müellifler gibi, İbn Abdi'z-Zâhir ve İbn Şeddad'dan nakillerde bulunmuştur.

NUVEYRÎ ; Şihabeddin Ahmed b. Abdülvehhab el Bekrî, el-Kindî.

1279 yılında Mısır'da doğan Nuveyrî, babasının İnşâ Divanı'nda katiplik yapması sebebiyle, Memlûk Sultanı el-Melik Nasır ile yakınlık tesis etmiş ve onun itimadını kazanarak, Suriye'de Nazıru'l-Ceyş, Mısır'da da Nazıru'l-Divan olarak görevlendirilmiştir. Bir süre sonra, işlediği bir suç sebebiyle hapsedilen Nuveyrî, el-Melik Nasır tarafından affedilmişse de bir daha eski itibarını kazanamamıştır. 1333 Haziran'ında vefat eden Nuveyrî, el-Melik Nasır Muhammed İbn Kalavun'a ithaf ettiği "Nihayetü'l-Ereb Fî Funûni el-Edeb" adlı eseriyle ün kazanmıştır (3).

1. Khowaitir, Baibars The First, s. 180.

2. Sıbt İbnÜ'l-Cevzî, Mir'atü'z-Zemân Fî Tarihi'l-Âyân (Nşr. A.Sevim) Ankara 1968, s. 3.

3. Ign. Kratchkovsky, "Nuveyrî," İsl. Ans., IX, s. 374.

Nuveyrî'nin bu eseri, kendi zamanı için fevkâlade bir kaynaktır. Baybars ve zamanı hakkında eserinin 28. cildinde bilgi veren Nuveyrî, bu devir için diğer muahhar tarihçiler gibi başta İbn Abdi'z-Zâhir ve İbn Şeddad' dan yararlanmıştı. Nuveyrî, Baybars dönemini iki kısımda inceler. Birinci kısımda Baybars'ın askerî faaliyetleri ve fetihlerini, ikinci kısımda ise onun devlet teşkilâtında yaptığı icraetı kaleme almıştır. Eserinin daha önce 18. cilde kadar olan kısımları Mısırdaki basılmış iken, son zamanlarda tamamı neşredilerek tabii tamamlanmıştır. Baybars devrini anlatan 28. cild Paris, Bibliotheque Nationale'de 739 numarada kayıtlıdır (1).

EBU'L-FİDÂ ; İsmail b. Mahmud b. Ömer b. Şehinşah b. Eyyub İmadeddin el-Eyyub.

Ebu'l-Fidâ, 1273 yılında Dımaşk'ta doğdu. Gençliğinde, Frankların elinden alınan Akkâ, Rumkale ve Hamûs kalelerinin muhasaralarına katılan Ebu'l-Fidâ, Memlûk Sultanı el-melik Nasır Muhammed İbn Kalavun ile yakınlık tesis ederek, devlet ricali arasına katılmıştır. Daha sonra da Memlûk emiri olarak katıldığı pek çok seferde başarılı olan ve Sultan el-Melik Muzaffer Baybars tarafından kendisine el-Melikü'l-Müeyyed Ünvanı verilen Ebu'l-Fida, 1331 yılında vefat etti (2).

Umumî vekâyinâme türünde "el-Muhtasar Fî Tarihi Beşer" adıyla iki ciltlik bir eser kaleme alan Ebu'l-Fidâ, Baybars ve zamanı hakkındaki bilgileri İbn Abdi'z-Zâhir ve İbn Vâsıl'dan nakletmiştir.

EZ-ZEHEBÎ ; Şemseddin Muhammed İbn Ahmed İbn Osman İbn Kaymaz et-Türk-mânî, ez-Zehbî.

1274 yılında Meyyafarikîn'de doğmuş ve 1348 yılında ölmüştür. Mısır'ı ziyaret etmiş, orada bir müddet kaldıktan sonra Suriye'ye dönmüştür. Dımaşk Ulucami'de müderrislik yapmış ve Nefisiye Medresesi'nde Hadis öğretmiştir. Muasırları tarafından takdir edilen Zehbî'nin eserleri elden ele dolaşmış ve büyük şöhret kazanmıştır.

Eserlerinin içerisinde en meşhuru "Tarihu'l-İslam" adındaki 21 cilt olduğu söylenen eseridir. Yıl esasına göre düzenlenen eserde Baybars ve devri için, başta İbn Abdi'z-Zâhir, İbn Şeddad ve İbn Vâsıl'ın eserlerinden nakiller yapılmıştır(3).

-
1. Khowaitir, BaibarsThe First, s. 181.
  2. C. Brockelmann, "Ebu'l-Fida", İsl. Ans., IV, s. 78.
  3. Khowaitir, a.g.e., s. 182.

KALKAŞANDÎ; Şihabeddin Ebû Abbas Ahmet b. Ali (veya Abdullah) b. Ahmet b. Abdullah.

1335 yılında Kahire yakınlarındaki Kalkaşandi köyünde doğdu. Başta fıkıh olmak üzere dinî, edebî ve felsefî ilimler tahsil eden ve kadılık yapan Kalkaşandî, bu arada tarih, coğrafya ve tabii ilimler üzerine araştırmalarda bulunarak çeşitli eserler kaleme aldı. 1389 yılında Kahire'ye gelen Kalkaşandî, İnşa Divanı'nda katip olarak çalışmaya başladı. Bu görevde olduğu halde 1418 yılında 65 yaşında vefat etti.

Kalkaşandî'nin Baybars ve zamanı ile münasebeti "Subhu'l-A'şâ Fi Sınâ'ati'l-İnşâ" adlı eseriyledir. Tamamı XIV cilt olan bu eserde Kalkaşandî, Baybars'ın gayr-ı müslim devletlerle yaptığı antlaşma sûretlerini kaydederek zamanımıza kadar ulaşmıştır. Ayrıca, Kadı Muyiddin İbn Abdî'z-Zahir'in kaleme aldığı, Baybars'ın Anadolu seferi ile ilgili risalesini de kopye eden Kalkaşandî'nin bu eseri, 1913-1919 yılları arasında Kahire'de neşredilmiştir(1)

MAKRİZÎ; Ebu'l-Abbas Ahmet b. Ali b. Abdulkadir el-Hüseyini.

1364 yılında Kahire'de doğan Makrizî'nin bilinen ilk görevi kadılıktır. Bu arada el-Müeyyediye, el-Eşrefiye ve el-Ikbâliye medreselerinde müderrislik ve çeşitli camilerde imamlıklarda bulundu. 1430 yılında Haç farızası için Mekke'ye yerleşen Makrizî 1242 Şubat'ında burada vefat etti (2).

Makrizî'nin, çeşitli mevzularda bilinen pek çok eseri olmakla birlikte bizi alâkâdar eden Baybars ve zamanı hakkında tafsilâtlı bilgi verdiği "Kitabü's-Sülûk Li Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk" adlı eseridir. Makrizî de, Baybars ve zamanı için başta İbn Abdî'z-Zâhir ve İbn Şeddad olmak üzere o devrin müelliflerinden nakiller yapmakla birlikte, diğerleri gibi süslü ve edebî bir dil kullanma yerine sâde ve anlaşılır olmaya özen göstermiştir.

Kendinden önce müelliflerden nakiller yapan Makrizî, bununla birlikte daha sonra ortaya çıkan gerçekleri eserinde kaydetmesi ve olayların açıklığına kavuşması bakımından ehemmiyet taşır. Mesela o, Baybars'ın ölümü ile ilgili bilgi verirken İbn Şeddad'ı esas almakla birlikte, Yunûfi ve Baybars el-Mansûrf'nin verdiği farklı bilgileri de kaydetmeyi ihmâl etmemiştir(3). Makrizî'nin bu eseri Kahire'de 4 cilt olarak neşredilmiştir.

-
1. İ. Kafesoğlu, "Kalkaşandî", İsl. Ans., VI, s. 134-139
  2. C. Brockelmann, "Makrizî", İsl. Ans. VII, s. 206
  3. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 635-636

AYNÎ; Ebu Muhammed b. Musa b. Ahmed b. Hüseyin b. Yusuf b. Mahmud Bedreddin Aynî .

1361 yılında Ayıntâb şehrinde doğan ve bu sebeple Aynî diye isimlendirilen müellif, babasının kadı olması sebebiyle eğitimine küçük yaşta başlamış, Kâhta, Malatya ve Halep'te tamamlamıştır. 1399 yılında el-melikü'z-Zâhir Berkuk zamanında yerleştiği Kahire'ye Makrizî'nin yerine muhteseb olarak tayin edildi. Bir süre evkâf nâzirliği da yapan Aynî, 1426 yılında Hane-fi başkadısı oldu. Hayatının sonlarına doğru eski itibârını kaybeden ve geçim sıkıntısı çeken Aynî 1451 yılında 91 yaşında vefat etti(1).

Aynî, umumi vekâyınâme türünde, XIX cilt olarak kaleme aldığı "İkdu'l-Cuman Fi Târihi Ehl-i Zemân" adlı eseriyle ün kazanmıştır. Eserinin XVIII. cildinde bilgi verdiği Baybars ve zamanı hakkında Aynî de tıpkı diğer tarihçiler gibi kendinden önceki müelliflerin eserlerinden istifade etmiştir.

İBN TANRİBERDÎ; Ebu'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf b. Tanrıberdî b. Abdullah ez-Zâhirî, el-Cuveynî .

1411 Şubat'ında Kahire'de doğdu. Küçük yaşta Sultan Berkuk'un Memlûklerinden olan babasını kaybeden İbn Tanrıberdî, halası tarafından yetiştirildi. İlk eğitimini halasının kocası Abdurrâhman el-Bulkunî'den alan müellif, daha sonra başta Aynî ve Makrizî olmak üzere devrin ulemâsından çeşitli derseler alarak eğitimini tamamladı. 1470 yılında vefat eden İbn Tanrıberdî, tarihe ait 7 ayrı eser kaleme almıştır(2).

Tarih sahasındaki çalışmalarında Aynî ve Makrizî'nin tesiri altında kalan İbn Tanrıberdî, "en-Nücûmu'z-Zâhire Fi Mulûku Mısır ve'l-Kahire" adlı eseriyle ün kazanmıştır. Baybars ve zamanı hakkında eserinin IX. cildinde bilgi veren müellif, bu mevzuda başta İbn Şeddad ve Makrizî olmak üzere daha önceki tarihçilerin eserlerinden istifade etmiştir.

VI- TÜRKÇE TERCÜMESİ YAPILAN KAYNAKLAR

Ülkemizde Baybars ve zamanı hakkında tercümesi yapılan kaynaklardan ilk sırayı, İbn Şeddad'ın Selimiye Kütüphanesi 1507 numarada kayıtlı "Siretu Meliki'z-Zâhir" adlı eserinin Şerefü'd-Din Yaltekaya tarafından yapılan tercümesi alır(3). Yaltekaya, bu çalışmasında sadece metni tercüme etmekle iktifa etmiş, metindeki yer adlarını izahtan başka, herhangi bir tenkitte bulunmamıştır.

1. Marçais, "Aynî", İsl. Ans., II, s. 70-71

2. C. Brockelmann, "Ebu'l-Mehâsin", İsl. Ans., IV, s. 90

3. İbn Şeddad, Baybars Tarihi (Trc.Ş. Yaltekaya) İstanbul, 1941.

İkinci önemli kaynak tercümesi ise Faruk Sümer tarafından yapılmıştır. Muhyiddin İbn Abdi'z-Zâhir'in, 1277 Anadolu seferi ile ilgili risalesini tercüme eden Sümer(1), önce Baybars'ın bu seferi ile ilgili kısa bilgi verir. Fakat, Yabanlu Pazarı sebebiyle yaptığı bu tercümede Sümer, Baybars'ın faaliyetleri hakkında fazla bilgi vermez.

Niyazi Gençosman tarafından yapılan iki ayrı tercüme ise mevzumuzu dolaylı olarak alâkâdar eder. Bunlardan ilki, İbn Bîbî'nin "El-Evâmiru'l-Alâiye Fi Umûri'l-Alâiye" adlı eseri(2), ikincisi ise, Kerimüddin Aksarâyî'nin "Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr" adlı eseridir(3), bu eserlerde Baybars'ın Anadolu Selçuklu Devleti ile olan münasebetleri hakkında tafsilâtli bilgi mevcuttur.

Ömer Rıza Doğrul tarafından tercümesi yapılan, Süryani tarihçi Ebu'l-Ferec'in eserinin II. cildinde de(4), Baybars'ın münasebette bulunduğu devletlerden bilhassa Ermeni Krallığı ve Moğollar hakkında bilgi mevcuttur.

VII- TEDKİKLER

Baybars ve zamanı ile ilgili kaynakların bu kadar bol olmasına rağmen, ülkemizde bu konu ile ilgili müstakil bir eser ortaya konmamıştır. Baybars hakkındaki çalışmalar kısa bir iki ansiklopedi maddesi veya umumi eser içindeki ilgili bahisten öteye geçmemektedir. Bunların başında merhum Fuat Köprülü'nün İslam Ansiklopedisine yazdığı Baybars Maddesi gelir ki, Bu da bir ansiklopedi maddesi hududları içinde kalmaktadır.(5)

Bununlardan başka ülkemizde Baybars hakkında bilgi veren eserler, umumiyetle onun Anadolu Selçuklu Devleti ile olan münasebetlerine bağlıdır. Bu eserlerin başında Osman Turan'ın "Selçuklular zamanında Türkiye (ist.1971)" ve Nejat Kaymaz'ın "Pervane Muinu'd-Din Süleyman (Ank.1970)" gelmektedir. Bununla beraber, Baybars ile ilgili Yurt dışında bilhassa Arap devletlerinde pek çok ilmi çalışma yapılmıştır. Bunlardan ilk sırayı M.J. Surur tarafından yapılan "Ez-Zâhir Baybars ve Haderâtu Mısır Fi Asrihi (Kahire 1938)" adlı eser alır. Mevzu ile doğrudan alakalı ikinci çalışma ise S.F. Sadeque tarafından "Baibars I Of Egypt (Dacca 1956)" adıyla yapılmıştır. Sadeque kitabının sonuna, Kadı Muhyiddin İbn Abdi'z-Zâhir'in eserinin, British Museum'da

1. F. Sümer, Yabanlu Pazarı, İstanbul 1985, s. 56-95.

2. İbn Bîbî, Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, (Trc. N. Gençosman) Ankara 1941

3. Kerimüddin Aksarâyî, Selçuklu Devletleri Tarihi (Trc. N. Gençosman) Ank.1943

4. Ebu'l-Ferec, Ebu'l-Ferec Tarihi, (Trc. Ö. R. Doğrul) Ankara 1950

5. F.Köprülü, "Baybars", İsl. Ans. II, s. 357-363

bulunan nüshasının Arapça neşrini ve İngilizce tercümesini de eklemiştir. Said A. Aşur'un "ez-zâhir Baybars (Kahire 1963)" adıyla kaleme aldığı eser de Baybars ve zamanı hakkında yapılan mühim çalışmalardan birisidir. Bu konuda son olarak A. Khowaitir tarafından yapılan "Baibars The Firs His Endeavours and Achievements (Londra 1978)" adlı eseri sayabiliriz.

Baybars devrinde basılan paralar hakkında da iki önemli çalışma mevcuttur. Bunlardan, M.L. Bates, çalışmalarını "The Coinage Of The Memlûk Sultan Baibars I additions and Correction (Amer. Num. Soc. Mus. Notes. 22 (1977) s. 161-181.)" adı altında bir makalede neşretmiştir. İkinci çalışma ise M. R. Broom'a aittir. Broom'da, tıpkı Bates gibi Baybars devrine ait gümüş paralar üzerine yaptığı çalışmalarını "The Silver Coins Of Baibars I. Without Mint Name (Amer. Num. Mus. Notes 24 (1979) s. 213-219)" adı altında bir makale halinde neşretmiştir.

Bunlardan başka, mevzu ile dolaylı olarak çalışmalarda bulunan tarihçilerin eserlerinde de, Baybars hakkında bilgi bulmak mümkündür. Bunlardan, W. Tiesenhausen'in "Sbornik Materialov Otnosyaşçikhsyak İstorii Zolotoy Ordı (Petersbourg 1884)" adlı eserinde (1), Baybars'ın Altınorda devleti ile münasebetlerine dair derli toplu bilgi mevcuttur. Yine bu mevzuda A. Jakoubovsky'nin "La Horde d'Or (Paris 1939)" adlı eserinde (2) de, azda olsa bilgi bulmak mümkündür.

Baybars'ın İran Moğolları (İlhanlılar) ile münasebetleri hakkında da M. D'Ohson'un "Histoire des Mongols (La Haye 1834)", E. Quatremère'nin "Histoire des Mongols de La Perse (Paris 1936)" ve B. Spuler'in "Die Mongolen In Iran (Lepzig 1936)" (3) adlı eserlerinde az da olsa bilgi mevcuttur.

Baybars'ın Hıristiyan âlemi ve Suriye'deki Haçlı bakıyeleri ile münasebetleri hakkında, Haçlılara ait umumi eserlere bakmak icab eder. Bunlardan G. Hanotaux'un idaresinde neşredilen "Histoire La Nation Egyptienne" adlı eserin IV. cildini "L'Egypte Arabe (Paris 1937 s. 403-441)" adıyla kaleme alan G. Wist, Baybars hakkında en ayrıntılı bilgiyi verir. Ayrıca, R. Grausset'in "Histoire des Croisades (Paris 1934-1936)" adlı eseri ile C. Cahen'in "La Syrie du Nord (Paris 1940)" adlı eserinde de Baybars'ın Hıristiyan âlemi ile münasebetleri hakkında bilgi bulmak mümkündür.

-
1. W. Tiesenhausen'in bu eserinin Arapça metinleri İ.H. İzmirli tarafından "Altınorda Tarihine Ait Metinler (İst. 1941) adıyla Türkçeye tercüme edildi.
  2. A. Jakoubovsky, Altınordu ve Çöküşü (Trc. H. Eren) Ank. 1976, 2. bsk.
  3. B. Spuler, İran Moğolları (Trc. C. Köprülü), Ank. 1957.

I. BÖLÜM

BAYBARS'IN SULTAN OLUŞUNA KADAR HAYATI VE FAALİYETLERİ

a. ÇOCUKLUĞU

İlk yıllarına ait elimizde yeterli bilgi bulunmamakla birlikte, Kıpçak Türkleri'nden olduğu kesin olan Baybars, bir rivayete göre H.620 (1223), bir başka rivayete göre de H. 625 (1228) yılında Deşt-i Kıpçak'ta doğdu. (1) Kıpçak Türkleri'nden Ulubarlı zümresine dahil Borçoğlu (Borçalı) kabilesine mensup olan (2) Baybars, tahminen 14 yaşlarında iken, Moğol istilasından kaçan kabilesi, Ulak Meliki Enes Han tarafından bir baskına uğramıştır. Bu baskında yakalanan Baybars, yanında süt kardeşi Bedreddin Beysaray eş-Şemsî olduğu halde esir tüccarlarına satıldı. Anadolu üzerinden Sivas'a getirilen iki kardeş, Beysaray'ın ifadesine göre, burada ayrı ayrı şahıslara satılarak birbirlerinden ayrılmışlarsa da, Haleb'deki Kılıç Hanı'nda tekrar biraraya gelmişlerdir. (3) Haleb'den sonra nereye götürüldüğü kesin olarak bilinmemekle beraber, Dimaşk'taki esir pazarına götürüldüğü tahmin edilmektedir. Esir pazarında İmadu's-Saik'a satılan Baybars, Daha sonra da Emir Alaaddin Aytigin es-Salihi el-Bundukdarî tarafından satın alındı. (4) Bu sonuncuya nisbetle de el-Bundukdarî diye lakablandı. (5)

Alaaddin el-Bundukdarî ise, Baybars'ı satın aldıktan bir süre sonra O'nu, henüz çocuk yaşta olan Hama Meliki el-Mansur'a (1245-1284) satmak istedi. El-Melikü'l - Mansur, bir köle satın alacağı zaman annesi ile beraber gider ve alınacak köleyi annesi seçerdi. Nitekim Baybars, yanında bir başka köle olduğu halde huzura çıkarıldığı zaman, el-Mansur tarafından beğenilerek satın alınmak istendi. Fakat satışı bir perde arkasından takip etmekte

-
1. İbn Tanrıberdî, en-Nücûmu'z-Zahire Fi Müluki Mısır ve'l-Kahire, Kahire 1942, C. IX , s. 94-95
  2. Kadı Muhyiddin İbn Abdi'z-Zâhir, el-Ravdu'z-Zâhir Fi Sireti Meliki'z-Zâhir, (Nşr. S.F. Sadeque) Dacca 1956, s. 243; Z.Velidi Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul 1981, (3.bsk.) s.179
  3. İbn Tanrıberdi, en-Nücûm, C. IX, s. 95-96
  4. İlk efendisi olan Alaaddin Bundukdar, Baybars sultan olduktan sonra onun emirleri arasına girmiştir.
  5. İbn Tanrıberdi, a.g.e., s.94

olan annesi el-Mansur'a "bunun gözleri mavi rengi ise esmerdir. Bununla senin aranda bir muamele olamaz, zira bunun gözlerinden şer yağıyor." diyerek, alış verişe mani olmuş ve köleleri reddetmiştir. (1)

Bu olaydan sonra H.644 Şevval'ine (Şubat 1246) kadar Alaaddin el-Bundukdâr'ın yanında kalan Baybars, bu tarihte, Mısır Eyyubî Devleti Sultanı el-Melikü's-Salih Necmeddin Eyyub'un, adı geçen Bundukdâr'ı, mallarını müsadere ile hapsetmesi sebebiyle, ona intikal etti. Bu tarihten sonra da el-Melikü's-Salih'e nisbetle es-Salihî diye isimlendirildi.(2)

Zekâ ve kabiliyetiyle kısa zamanda temayüz eden Baybars, bir süre sonra el-Melikü's-Salih'in dikkatini çekerek onun tarafından memlûklerin ileri gelenlerinin dahil olduğu Camedariye sınıfına alındı.(3) Bu olay onun hayatında önemli bir mevkiyi işgal eder. Zira bu yeni görevi sayesinde Baybars, idarecilik ve liderlik vasıflarını gösterme imkanı bulmuştur.

Baybars, el-Melikü's-Salih'in hizmetinde ilk defa Camdar'ın işgalinde kendisini göstermiştir. Bu olayda hem el-Melikü's-Salih'in hem de diğer memlûk emirlerinin dikkatini çekecek kadar kahramanlık göstermiş olmalı ki, el-Melikü's-Salih'in ölümünden hemen sonra Bahrî Memlûkleri'nin (4) lideri Fariseddin Aktay, el-Melikü'l-Muazzam Turanşah'a sultanlık tacını giydirmek için gittiğinde Baybars'ı kendi yerine vekil bırakmıştır.(5)

1) İbn Tanrıberdi, en-Nucum, IX, s.95 ; Bugün gökgöz üzerine Anadolu'da da aynı inançlar mevcuttur. Bkz. Zeki Çıkman, Folklorumuzda ve Edebiyatımızda Göz, Ankara 1977, s.46-50

2. İbn Abdi'z-Zahir, Siret, s. 242 ; İbn Tanrıberdi, en-Nucum, IX, s. 95

3. İbn Abdi'z-Zahir, a.g.e., s. 243

4. Mısır Türk Memlûk Devletinin tarihi Bahrî (1250-1390) ve Burcî (1382-1517) olmak üzere iki kısımda incelenir. Bahrîler, el-Melikü's-Salih Necmeddin Eyyub tarafından, kendini korumak ve gücünü artırmak için kurulmuştur. Bahrî Memlûkleri, Nil nehri üzerindeki bir adada yetiştirilmeleri sebebiyle Nil'e izafeten (Çünkü Araplar Nil nehrine "Bahru'n-Nil" diyorlardı.) böyle tesmiye edilmişlerdir. Burcîler ise Memlûk Sultanı Kalavun (1280-1290) tarafından kurulan hassa birliği olup, Kahire'de Kal'atu'l-Cebel içinde talim ve terbiye edilmeleri sebebiyle bu adla anılmışlardır.

5. Abdü'l-Aziz, Khowaitir, Baibars The First; His Endeavours and Achievements, Londra 1978, s.7

Mısır'ı istila etmek hevesiyle yola çıkan Fransa Kralı IX. Louis'e karşı harekete geçen el-Melikü's-Salih, bir süre önce tutulduğu hastalık sebebiyle H.647 Şaban 15 (23 Kasım 1249)'de öldü. Ölümünden bir süre önce kendisine sadık emirlerinden Fahreddin İbn Şeyh ve Muhsinu't-Tevâşî'yi yanına çağırarak el-Melikü's-Salih, ölümünden sonra Hısn-ı Keyfa emiri olan oğlu Turanşah'ın sultan yapılacağına dair onlardan yemin aldı. Ayrıca Turanşah tahta geçinceye kadar ölümünün gizli tutulmasını isteyen el-Melikü's-Salih, bu süre zarfında gerekli işlerde kullanılmak üzere on bin adet boş kağıda imza attı. Böylece yeni sultan tahta geçinceye kadar bütün işler normal bir şekilde devam edecekti.(1)

El-Melikü's-Salih'in ölümünden sonra Turanşah tahta geçinceye kadar devletin idaresi sultanın dul karısı Şecerü'd-Dürr'ün elindeydi. Bu sırada Dimyat'ı ele geçiren Fransa Kralı, Mansura'ya doğru, ileri hareketine devam ediyordu. Franklar aldıkları galibiyetle büyük bir sevince kapılmış âdetâ sarhoş olmuşlardı. Fakat başta Baybars olmak üzere harekete geçen Bahrîler, Mansura'da Frankları büyük bir bozguna uğrattı. Esir alınanlar arasında bizzat Fransa Kralı IX. Louis'de vardı.(2)

El-Melikü's-Salih'in ölümünden 38 gün sonra tahta oturan oğlu Turanşah, babasının memlûklerinin kendisine olan sadakatlerinden şüphe ediyordu. Bu sebeble Bahrîleri buldukları mevkiden uzaklaştırarak yerlerine kendine sâdık memlûkleri yerleştirmeye başladı. Gün geçtikçe artan baskı zamanla tahammül edilmez bir hale geldi. Onun bu davranışları, başta Baybars olmak üzere, Bahrî ileri gelenlerince hiç hoş karşılanmıyordu.(3) Çünkü Bahrîler Mansura savaşının kendi gayret ve cesaretleri neticesinde kazanıldığını çok iyi bildiklerinden, bu hizmetlerinin karşılığında mükâfatlandırılacaklarını bekliyorlardı. Hatta onlar, babasının ölümüyle Turanşah'ın tahta oturmasına kadar geçen zamanda yeni sultanın çıkarlarına hizmet ettiklerini ve bu hizmet sayesinde Turanşah'ın saltanatını kendilerine borçlu olduğunu dahi düşünüyorlardı.(4) Halbuki Turanşah, onların tahminlerinin tam aksine kendi memlûklerini ön plana çıkararak onları berteraf etme gayretindeydi. Bu sebeble o, babasının ölümü ve kendisinin sultan olduğunu bildirmek için Hısn-ı Keyfa'ya gelen Bahrîlerin lideri Fariseddin Aktay'a,

-
1. Makrizî, Kitabu's-Suluk li Marifeti Düveli'l-Mülûk, Kahire 1956, C.II,s.339
  2. İbn Abdi'z-Zahir, Siret, s. 243 ; Makrizî, es-Suluk, I, s. 350
  3. İbn Abdi'z-Zahir, Siret, s. 243
  4. İbn Abdi'z-Zahir, a.g.e., s.243

verdiği bu müjdeye karşılık mükafaat olarak Hısn-ı Keyfa naibliğini vadetmişti. Fakat daha sonra bu sözünü yerine getirmeyen Turanşah, başta Aktay olmak üzere bütün Bahriler ile arasının açılmasına sebep oldu.(1)

Turanşah'ın kendilerini aldatarak, Bahriye'yi dağıtacağını ve yerine başka bir memlûk teşkilâtı kuracağını anlayan Bahri memlûkleri, Şecerü'd-Dürr'ün de tahriki ilegüçlerini ve nüfuzlarını iyice zayıflatan Eyyubi Sultanı'nı tahttan indirmeye karar verdiler. H. 648 Muharrem 26 (30 Nisan 1250) günü, başlarında Baybarsın olduğu bir grup Bahri Memlûku, Turanşah'a saldırarak onu öldürdü.(2)

Turanşah'ın öldürülmesiyle eski nüfuzlarını tekrar elde eden Bahriler, devlet idaresinde gün geçtikçe ehemmiyet kazanmaya başladılar. Ayrıca Baybars'da, el-Mansura da Franklara karşı yapılan savaşta gösterdiği cesaret ve kahramanlıkla arkadaşları arasında kendisine sağlamış olduğu itibarı Turanşah'ın öldürülmesinde başrolü oynamakla iyice artırmıştı.

b. AYBEK'E KARŞI FAALİYETLERİ

El-Melikü's-Salih'in tek varisi Turanşah'ın (3) Mansura'da katledilmesiyle birlikte ortaya büyük bir problem çıktı; "Sultan kim olacak?" Emirlerden hiç birisi sultanlığa namzed olmak istemiyordu. Çünkü Memlûk asıllı birinin sultanlığı hoş karşılanmadığı gibi otoritenin tesisi de güç olacaktı. Nihayet uzun tartışmalardan sonra el-Melikü's-Salih'in dul eşi Şecerü'd-Dürr'ün tahta geçmesine karar verildi. Onun tahta geçmesinde, şahsî hırsı, emirleri, memlûkleri tanınması ve devleti idarede tecrübeli olması sebep olmuştur.(4) Nitekim O, Mansura da el-Melikü's-Salih'in ölümü ile Turanşah'ın tahta geçmesine kadar geçen 38 günlük süre zarfında buna hakkıyla lâayık olduğunu da isbat etmiştir.

-
1. Makrizi, es-Sülük, I, s. 358
  2. İbn Abdü'z-Zahir, Siret, s. 244; Turanşah'ın öldürülmesi olayını detaylı olarak kaydeden Makrizi'ye göre Turanşah'a ilk darbeyi Baybars vurmuştur. es-Sülük, I, s. 359-360
  3. El-Melikü's-Salih'in üç erkek evladı olup, bunlardan ikisi daha babalarının sağlığında ölmüşlerdi. Bu çocuklardan en küçükleri olan Halil'in annesi Şecedü'd-Dürr idi. Makrizi, es-Sülük, I, s. 342
  4. İbn Abdü'z-Zahir, Siret, s. 245; Makrizi, es-Sülük, I, s. 361

Şecerü'd-Dürr güçlü bir kadın olmakla beraber, onun sultanlık makamını işgal etmesi çeşitli tartışmalara sebep oldu. Bütün bu itirazlara rağmen, Bahri Memlûkleri, Şecerü'd-Dürr'ün sultan olmasında kararlıydılar. Onlar böylece el-Melikü's-Salih'e karşı olan sevgi ve sadakatlerini, onun dul karısını tahta geçirmekle göstermiş oluyorlardı.(1) Fakat bir süre sonra kadın sultana karşı muhalefet gittikçe artacak ve Bağdat Abbasi Halifesi'nden alaylı bir mektup gelmesine sebep olacaktı. Halife, Memlûk Emirlerine yazdığı mektupta: "Eğer içinizde sultan olacak erkek yoksa Bağdat'tan size erkek göndereyim" diyerek (2) Şecerü'd-Dürr'ün saltanatını tasvip etmediğini ifade ediyordu.

Halifenin gönderdiği mektubunda tesiriyle Mısır Sultanlığı için yeni bir çözüm arama yoluna gidildi. Herşeyden önce Şecerü'd-Dürr'ü tahttan indirmek o an için imkansızdı. Onun yerini dolduracak pek çok kişi olmasına rağmen, bunlardan herhangi birinin sultan ilan edilmesi karşısında, diğer hırslı emirler isyan ederek, karışıklık çıkmasına sebep olacaktı. Uzun mü-nakaşalardan sonra, kimseyi gücendirmeyecek bir çözüm yolu bulundu. H. 648 Rebiulahir 29 (31 Temmuz 1250)'da Atabekü'l-Asakir ilan edilen Emir izzeddin Aybeg ile el-Melikü's-Salih'in dul karısı Şecerü'd-Dürr evlendirildi. Bunun neticesinde Şecerü'd-Dürr sultanlıktan çekilerek tahtı Aybek'e bıraktı.(3) Böylece, muhalefeti bir nebze olsun susturmak mümkün oldu.

Bahriler arasında, et-Türkmâni diye bilinen Aybeg (4) kısa zamanda temâyüz ederek el-Melikü's-Salih tarafından Emir-i Çaşnigir olarak tayin edilmişti.(5) Onun sultan olarak tahta oturmasından bir süre sonra H. 648 yılının ilk aylarında Bahriler, tahta Eyyubi hanedanından birisini getirmek istediler. Bunu, belki Aybag'in eline fazla güç vermekten çekindikleri için onu kontrol altında tutmak, belki de Süriye'deki Eyyubî rakiplerine karşı daha sağlam meşru dayanağa ihtiyaç duydukları için yapmak mecburiyetinde kalmışlardı. (6) Bilindiği gibi Süriye'deki Eyyubî Emirlikleri, Mısır Sultan-

---

1. A. Khowaitir, Baibars The First, s. 10

2. Makrizi, es-Süluk I, s. 368

3. Makrizi a.g.e., s.367-368

4. Aybeg'in et-Türkmani diye isimlendirilmesi, Türk asıllı Arap kabilelerinden Resuloğullarına nisbetlidir. Makrizi, a.g.e., s.368

5. Makrizi, a.g.e., s. 368

6. A. Khowitir, a.g.e. s.11; G.Wiet, L'Egypte Arabe, Paris 1937, s.404

lığına bağlı olup, onun adına naip olarak Suriye'de hüküm sürmekteydiler.

Alınan bu karara göre, Eyyubî hanedanından el-Melikü'l-Kâmil'in oğlu 6 yaşındaki Musa ibni Yusuf, el-Melikü'l-Eşref ünvanı ile Mısır'da sultan ilan edildi. Emir İzzeddin Aybeg de, küçük sultana Atabeg olarak tayin edildi.(1) Böylece bütün idare Aybeg'in elinde toplanmış oluyor ve küçük sultan, sembolik bir mana taşıyordu.

Aybeg bir süre sonra, küçük sultan el-Melikü'l-Eşref'i bertaraf ederek tahtı ele geçirmek ve kendisi sultan olmak istedi. Fakat bu arzusunu gerçekleştirmek için çok büyük mücadele vermesi gerekiyordu. Çünkü, başta Fariseddin Aktay ve Baybars olmak üzere bütün Bahrîler, küçük Eyyubî sultanını seviyor ve koruyorlardı. (2) Bunun için önce nüfûzünü genişletmek isteyen Aybeg, Mısır Eyyubi sultanlığının mirâsına sahip olmak isteyen ve bu sebeple içlerinden birisini sultan ilan etmek için gayret gösteren Suriye'deki Eyyubî Melikleriyle mücadeleye başladı. Bu mücadele esnasında onun planlarından haberi olmayan Bahrî Memlûkleri, her zaman olduğu gibi canla başla hizmet ederek, Aybeg'in kazandığı nüfuzda büyük rol oynamışlardır. Mısır ile Suriye Eyyubî emirlikleri arasındaki bu mücadeleler, Bağdat Abbasi Halifesi'nin tavassutuyla sulh ile neticelenmiştir. (3)

Bu antlaşma neticesinde Suriye üzerine yapılan askeri faaliyetler kısmen sona ermiş oluyordu. Bu sebeple Bahrîlerin, Mısır'da asayişini teminden başka hiç bir işleri kalmamıştı. Bununla birlikte Aktay idaresindeki Bahrîlerin Nüfûz ve kudretleri gün geçtikçe artıyordu. Nitekim, Bahrîlerin lideri Fariseddin Aktay, Suriye'deki Eyyubî Emirleriyle yapılan mücadeleler esnasında kazandığı nüfuzla, Aybeg'in elinde bulunan Atabeg makamı için bir tehdit unsuru olmuştu. (4)

Fariseddin Aktay'ın bir süre sonra makamını elinden alacağını düşünen Aybeg, onu ortadan kaldırmaya karar verdi. Böylece liderlerini kaybeden Bahrîleri tenkil etmek daha kolay olacaktı. Bunu uygulamak için bir suikast planı yapan Aybeg, bir mesele hakkında görüşeceği bahanesiyle Aktay'ı Kal'atü'l-Cebel'e davet etti. Hiç bir şeyden haberi olmayan Aktay yanında Emir Baybars el-Bundukdarî olduğu halde Aybeg'in davetine icabet için Kaleye

1. Makrizi es-Süluk I, s. 369

2. İbn Abdi'z-Zahir, Siret, s.245-246

3. Makrizi, a.g.e., s. 370-375, G.Wiet, L'Egypte Arabe, s. 404

4. A. Khowaitir, Baibars The First, s. 12

geldi. Fariseddin Aktay'ı öldürmek için hazır bekleyen Aybeg'in adamları onun Baybars ile birlikte geldiğini görünce saldırmaya cesaret edemediler. Bu durumdan şüphelenen Baybars, Aktay'ı muhtemel bir suikast yapılacağı hususunda ikaz etti. Ne varki Aktay, Baybars'ın yapmış olduğu bu ikaza kulak asmadığı gibi, daha sonra da, Aybeg'in yaptığı ikinci bir görüşme davetine yalnız gitmekten çekinmedi.(1)

Yaptığı suikast planının başarıya ulaşmadığını, adamlarının Baybars'tan korktukları için Aktay'ı öldüremediklerini öğrenen Aybeg, bu işte görevlendirdiklerini gevşeklik ve itaatsızlıkla suçlayarak cezalandırdı. Emeline ulaşmak için, Bahrîler'in lideri Fariseddin Aktay'ın mutlaka ortadan kaldırılması gerektiğine inanan Aybeg, yeni bir suikast planı daha yaptı. Bunu gerçekleştirmek için de, Emir Seyfeddin Kutuz'u (2) görevlendirdi. Gerçekten Kutuz, onun bu ümidini boşa çıkarmadı. Daha önce yapıldığı gibi Kal'tu'l-Cebel'e davet edilen Aktay, başta Kutuz olmak üzere Aybeg'in memlûkleri tarafından H.648 Şaban 3 (1 Kasım 1250)'ünde öldürüldü.(3)

Liderleri Fariseddin Aktay'dan bir süre haber alamayan ve onun tevkif edildiğini düşünen Bahrîler, 700 atlı oldukları halde Kal'atu'l-Cebel'e gelerek, liderlerinin kendilerine teslimini istediler. Bu küçük çaplı isyan hazırlığını bastırmak ve onlar üzerinde korku uyandırmak isteyen Aybeg, Bahrîlere cevap olarak, Aktay'ın kesik başını gönderdi. Aybeg'in bu pervasız hareketi karşısında dehşete kapılan Bahrîler dağılmak mecburiyetinde kaldılar(4)

Baybars, bu durum karşısında Bahrî emirlerini toplayarak bir görüşme yaptı. Onlara Aybeg'e karşı mücadele etmelerini ve Aktay'ın intikamını almaları gerektiğini anlatarak, eğer bu şekilde hareket etmezler ise, kendi sonlarının da, Aktay gibi olacağını izah etti. Bahrî Emirleri ise, Baybars'ın bu fikrine katılmadıkları gibi, yaptıkları hizmetler münasebeti ile Aybeg tarafından mükafatlandırılacaklarına inanıyorlardı. Hatta, Baybars'ı kendileri ile Aybeg'in arasını bozan birisi olarak gören ve onu öldürmek isteyen emirler dahi vardı. Yaptığı ikazların hiçbir menfaat sağlamadığını gören Baybars, Seyfeddin Balaban er-Reşîdî, İzzeddin Ezdemir es-Seyfî, Şemseddin Sunkur el-Aşkar, Seyfeddin Sekiz, Seyfeddin Kalavun, Bedreddin Bey-

1. İbn Abdi'z-Zahir, Siret, s.246

2. Daha sonra Memlûk Sultanı olmuş ve 13 Kasım 1259-22 Ekim 1260 yılları arasında hüküm sürmüştür.

3. İbn Abdi'z-Zahir, a.g.e., s. 246 ; Makrizî, suikaste katılanların dört kişi olduğunu kaydeder. Es-Sülûk, I, s.390

4. Makrizî, a.g.e., s. 390

saray, Seyfeddin Balaban el-Müsta'reb gibi kendisine sadık Bahrî emirleri ve memlûkleriyle beraber Dımaşk'a gitti.(1)

Aybeg, kendisi için engel olarak gördüğü Aktay'ın öldürülmesi, Baybars'ın da Mısır'ı terketmesi üzerine büyük bir rahatlığa kavuştu. Artık bundan sonra icra edeceği planlarında kendisine ayakbağı olacak kimse kalmamıştı. Fakat o, bununla da kalmayarak, Mısır'da kalan ve yaptıkları hizmet karşılığında kendisinden mükâfaat bekleyen Bahrî Emirlerinin ileri gelenlerinden bazılarını öldürerek, bazılarını da hapsederek ortadan kaldırmaktan çekinmedi. Böylece Bahrîlerin nüfuzunu ortadan kaldıran Aybeg, bir süre sonra da el-Melikü'l-Mu'iz adıyla kendisini sultan ilan etti.(2)

Aybeg'in Bahrîlere karşı giriştiği bu tenkil hareketinden kaçanlar sadece Baybars ve yanındakiler değildir. Bunlardan başka, Mısır'dan kaçarak Anadolu Selçuklu Devleti'ne iltica eden ve sayıları 130 civarında olan Memlûk emirlerinin de var olduğunu biliyoruz. Nitekim Aybeg, bir süre sonra Selçuklu Sultanı'na bir mektup göndererek, bu mülteci Memlûk emirlerinden şikayette bulunmuş ve onların çok tehlikeli olduğu yolunda ikazda bulunmuştur. Fakat Selçuklu Sultanı, Aybeg'in bu ikazına ehemmiyet vermediği gibi, Bahrî Emirlerini de kendi hizmetine almıştır.(3) Gerek Baybars'ın Dımaşk'a gerekse bu Bahrî emirlerinin Anadolu'ya yaptıkları iltica hareketi, Aybeg'in Bahrîlere karşı giriştiği tenkil hareketinin sanıldığı kadar küçük çaplı olmadığını ortaya koymaktadır.

Mısır'dan ayrılan Baybars, adamlarından Fahreddin Ayaz'ı, Dımaşk naibi el-Melikü'n-Nasır Selahaddin Yusuf'a göndererek durumu izahla, eğer kabul ederse adamları ile beraber onun hizmetine gireceğini bildirdi. El-Melik Nasır'dan müsbet cevap alan Baybars, H. 652 yılı Ramazan'ın sonlarında (5-15 Aralık 1254) Dımaşk'a gelerek onun hizmetine girdi.(4)

Aybeg, Baybars'ın Dımaşk naibi el-Melikü'n-Nasır'ın yanına iltica ettiğini öğrenince, Anadolu Selçuklu Sultanı'na yaptığı gibi, en-Nasır'a da bir mektup gönderdi. Mektubunda Nasır'ı, Baybars ve yanındakilere karşı dikkatli olması hususunda ikaz eden Aybeg, bundan da bir netice alamadı. Çünkü el-Melikü'n-Nasır da bu mektuba iltifat etmediği gibi, Baybars ve adamlarına yaptığı izzet ve ikramı artırmaktan da geri kalmadı.(5)

1. İbn Abdi'z-Zahir, Siret, s.247 ; İbn Tanrıberdi, IX, s. 97

2. İbn. Abdi'z-Zahir, a.g.e. , s. 247 ; Makrizî, es-Sülûk, I, s.292

3. Makrizî , a.g.e., s.393

4. Makrizî, a.g.e., s. 393

5. İbn Abdi'z-Zahir, a.g.e., s.248, Makrizî, a.g.e., s. 397

Aybeg'in, Baybars hususundaki korkularında ne kadar haklı olduğu bir süre sonra ortaya çıktı. Çünkü el-Melikü'n-Nasır'ı Mısır'a karşı askerî bir harekâta girişmeye ikna eden Baybars, ondan aldığı kuvvetlerle Memlük arazisindeyağma akınlarında bulunuyor ve ele geçirdiği yerlerde de el-Melik Nasır adına hutbe okutuyordu.(1)

Baybars'ın yaptığı bu yağma akınlarından fazlasıyla mutazarrır olan Aybeg, bir süre sonra Bağdad Abbasi Halifesi'ne şikayette bulunarak yardım talebinde bulundu.(2) Fakat Halifenin cevabının gecikmesi üzerine kendisi bir ordu teşkil eden Aybeg, Dımaşk kuvvetlerine karşı gönderdi. İki taraf arasında H.653 (1255) yılında vuku bulan savaşta el-Melikü'n-Nasır ve Baybars bozguna uğrayarak geri çekilmek zorunda kaldılar. Bir süre sonra da Abbasi Halifesi'nin gönderdiği elçinin tavassutuyla el-Melik Mu'iz Aybeg ile el-Melikü'n-Nasır arasında H.654(1256)yılında sulh antlaşması imzalandı. (3)

Bu sulh antlaşmasından hemen sonra, Baybars ve adamlarının el-Melik Nasır'dan ayrılarak Kerek naibi el-Melik Mugis Ömer b. el-Adil'in yanına gittikleri görülmektedir. Kaynaklar bu iltica hadisesine sebep olarak, el-Melik Nasır'ın Baybars'a karşı dostane davranışlarını değiştirdiğini, ona ve arkadaşlarına vermekte olduğu iaşeyi kestiğini (4) ve daha önce ıkta olarak vermeyi vaad ettiği Cin'in ve zer'in adlı beldeleri vermekten vazgeçtiğini(5) kaydeder.

El-Melik Nasır'ın kendisine ve arkadaşlarına karşı davranışlarının değiştirdiğini farkedenden Baybars'ın, adamlarını alarak onun yapacağı bir kötülükten korunmak maksadıyla Kerek'e gitmesi normal bir hareket olarak düşünülebilir. Fakat G.Wiet, Baybars'ın bu iltica hareketine sebep olarak, Mısır ve Dımaşk ordularının yaptığı muharebe neticesinde yapılan antlaşmada Aybeg'in, Baybars ve arkadaşlarının kendisine teslim edilmesini şart koştüğünü ileri sürer.(6)

-
1. İbn Abdi'z-Zahir, Siret, s. 248
  2. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 396 ; G.Wiet, L'Egypte Arabe, s. 406
  3. İbn Abdi'z-Zahir, a.g.e., s.248 ; Makrizî, a.g.e., s.397
  4. İbn Abdi'z-Zahir, a.g.e, s.248
  - 5.İbn Tanrıberdi, en-Nucûm, IX, s.97
  6. G.Wiet. a.g.e, s.406

Wiet'in bu görüşüne biz de katılıyoruz. Çünkü Aybeg, gücünden daima çekindiği Baybars'ı biran önce ortadan kaldırmak için, fırsat kollamaktaydı. Şimdi ise Baybars'ın sebep olduğu bir muharebeyi kazanmakla bu fırsatı yakalayan Aybeg, el-Melik Nasır'dan ilk olarak Dımaşk'a iltica eden Bahrî Emirlerini kendisine teslim etmesini istedi. Buna karşılık el-Melik Nasır ise, Baybars'ı tevkif etmeye cesaret edemediği için, ona ve arkadaşlarına vermiş olduğu işeyi ve ıktaları kesme yolunu tercih etti. Böylece o, kendisi için bir problem olan Baybars ve arkadaşlarının Dımaşk'tan ayrılmalarını sağlamış oluyordu.

El-Melik Mu'iz Aybeg ile el-Melik Nasır arasında aleyhine takarrur eden bu sulh antlaşması üzerine adamlarıyla beraber Kerek'e iltica eden Baybars, el-Melik Mugis tarafından gayet iyi bir şekilde karşılandı. Baybars, kısa zamanda kendisine verilen bütün işleri başarıyla tamamlayarak el-Melik Mugis'in sevgisini ve itimadını kazandı. Fakat onun asıl gayesi, Mugis'ten alacağı askerî yardımla Mısır üzerine yürüyerek Aybeg'ten intikam almak idi. Nitekim bir süre sonra, el-Melik Mugis'e bu yolda yaptığı telkinler semeresini verdi. Kerek yakınlarında küçük bir Mısır birliğinin bulunduğunu haber alan Baybars, el-Melik Mugis'ten aldığı 700 kişilik askerle yola çıktı. Fakat sayıları tahmin edilenden çok fazla olan Mısır kuvvetleri karşısında bozguna uğrayan Baybars, Kerek'e geri dönmek mecburiyetinde kaldı.(1)

Baybars'ın, Mısır kuvvetleri karşısında uğradığı bu hezimet, Mugis nezdindeki itibarının sarsılmasına sebep olmuştu. Bu sebeble Baybars, yeniden itibar kazanmak için, Kerek civarında bulunan Franklar üzerine Akka'ya kadar uzanan yağma akınlarında bulundu. Nitekim kısa zamanda aldığı başarılarla el-Melik Mugis nezdindeki eski itibarını yeniden elde etti.(2)

Bu arada el-Melik Mu'iz Aybeg'in Bahrî Emirlerine karşı giriştiği tenkil hareketi hâlâ devam etmekteydi. Baybars gibi bu zulümden kaçan pek çok Bahrî Emiri, memlûkleriyle beraber Kerek'e gelerek, Baybars'ın hizmetine giriyorlardı. Bu yeni gelen Bahrî Emirleri, Baybars'ı Mısır'a karşı bir sefer tertip etmesi için devamlı surette teşvik ve tahrik ediyorlardı. Nitekim bir süre sonra bu tahriklere kapılan Baybars, el-Melik Mugis'ten aldığı 1500 kişilik ordu ile harekete geçti. Baybars'ın bu hareketini öğrenen Aybeg de

1. İbn Abdi'z-Zahir, Siret, s.249 ; İbn Tanrıberdi, en-Nucûm, IX, s. 98

2. İbn Abdi'z-Zahir, a.g.e., s. 251

derhal Emir Seyfeddin Kutuz kumandasında bir ordu teşkil ederek asileri karşılamaya gönderdi. H.656 Rebiulahir 14 (20 Nisan 1258)'de yapılan savaşta, ilk önce Kerek kuvvetleri galip geldilerse de, Kutuz'un kararlı ve sabırlı mukavemeti karşısında bozguna uğrayarak geri çekilmek mecburiyetinde kaldılar. Kutuz tarafından esir alınan pek çok Bahrî emiri ve memlûkü kılıçtan geçirildi. Ordusunun bozguna uğradığını gören Baybars, yanındaki az sayıda askerle Kerek'e geri döndüyse de el-Melik Mugis tarafından şehre alınmadı.(1)

El-Melik Mugis tarafından resmen kovulan Baybars, yanındaki Bahrî Memlûkleriyle beraber, Dımaşk yakınlarındaki dağlara çekilerek yağma ve çapul hareketine girişti. Dımaşk'a kadar uzanan bu yağma hareketlerinden rahatsız olan el-Melik Nasır, Emir Mucireddin İbn Zekrî kumandasında bir ordu hazırlayarak Baybars üzerine gönderdi. Fakat yapılan savaşta Dımaşk kuvvetlerini bozguna uğratan Baybars,(2) el-Melik Nasır'a haber göndererek onun hizmetine girmek istediğini bildirdi. Baybars'a karşı koyacak gücü olmayan el-Melik Nasır, Baybars'ın Cinîn ve Zer'in'in ikta olarak verilmesi talebi haricindeki bütün isteklerini kabul etti. Bunun üzerine Baybars ve arkadaşları H. 657 yılı Receb (Haziran-Temmuz 1259) ayında Dımaşk'a girdiler.(3)

Bu sırada Mısır'da çok önemli gelişmeler olmaktaydı. Aybeg ile evlendikten sonra tahttan feragat eden Şecerü'd-Dürr'ün devlet idaresinde Bahrîlere dayanan az da olsa bir nüfuzu vardı. Fakat, Aybeg'in Bahrîleri tenkil ederek kendi otoritesini kurmaya çalıştığını gören Şecerü'd-Dürr, onun kendisini de berteraf edeceğinden şüphelenmeye başladı. Nitekim Aybeg'in, Hama Eyyubî Meliki'nin kızıyla evlenmek istemesiyle şüpheleri iyice artan Şecerü'd-Dürr,(4) Aybeg'i öldürmeye karar verdi. Bu planını gerçekleştirmek için de

1. İbn Abdi'z-Zahir, Siret , s. 251

2. İbn Abdi'z-Zahir, a.g.e., s. 250 ; İbn Tanrıberdi, sadece savaşın tarihini vermekle iktifa etmemiş, olayları da tafsilatla kaydetmiştir. En-Nucum, IX, s. 98-99

3. Baybars daha Dımaşk'a ilk geldiği zamanda Cinîn ve Zer'in'i ikta olarak talep etmiş fakat bu isteği o zamanda reddedilmiştir.İbn Abdi'z-Zahir, a.g.e., s. 251 ; İbn Tanrıberdi, a.g.e., s. 99

4. G. Wiet, L'Egypte Arabe, s.407

ilk olarak Dımaşk Naibi el-Melik Nasır'a evlenme teklifinde bulunan Şecerü'd-Dürr, ona Mısır tahtını vaad ederek Aybeg'e karşı kıskırttı.(1) Fakat Aybeg'in bu entrikayı öğrenmesi tahmin edildiği kadar zor olmadı. Böylece ikisi arasında daha önceden var olan düşmanlık iyice su yüzüne çıktı. Artık her ikisi de birbirlerini öldürmek için fırsat kollamaya başladılar. Nitekim ilk fırsatı yakalayan Şecerü'd-Dürr, H.655 Rebiulevvel 24 (20 Mart 1257)'ünde hamamda yıkanmakta olan el-Melik Mu'iz Aybeg'i, kandi memlûklerine katlettirdi.(2)

Aybeg'i öldürürken, Mısır'daki Bahrî Memlûkleri'nin kendisine yardım edeceğini ve kendisini koruyacaklarını tahmin eden Şecerü'd-Dürr, onların eskiden olduğu gibi güç ve nüfuza sahip olmadıklarını düşünememişti. Yaptığı bu büyük hata Rebiulahir'in 11'inde (7 Nisan 1257) el-Melik Mu'iz Aybeg'in cariyeleri tarafından öldürülmesine sebep oldu.(3)

Aybeg'in ölümünden hemen sonra toplanan Memlûk Emirleri, maktul sultanın 15 yaşındaki oğlu Nureddin Ali'yi, el-Melik Mansur ünvanıyla memlûk tahtına geçirdiler. Genç sultanın Atabegliğine önce Alemüddin Sencerü'l-Halebî getirildiyse de, Emir Seyfeddin Kutuz, bir süre sonra onu tenkil ile kendisi bu görevi üstlendi.(4) Böylece Aybeg'in saltanatı zamanında onun sağ kolu olarak görev yapan Kutuz, şimdi de genç sultanın Atabegi olarak devletin bütün idaresini ele geçirmiş oluyordu.

Fakat bu makamla iktifa etmeyen Kutuz, bir süre sonra Mısır tahtını ele geçirmek için fırsat kollamaya başladı. Nihayet H.657 Zilkâde 24 (13 Kasım 1259)'ünde Memlûk Emirlerinin bir av partisi için Kahire'den ayrıldıkları sırada, şehirde bulunan sultanı ve annesiyle, kardeşini yakalatarak hapseden Kutuz, av partisinden dönen emirlerin ileri gelenlerini de tevkif ettirdi. Böylece kendisine karşı doğması muhtemel bir isyanı da önleyen Kutuz, aynı tarihte el-Melik Muzafer Kutuz ünvanıyla Memlûk tahtına oturdu.(5)

---

1. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 402

2. Makrizî, a.g.e., s. 403 ; İbn Tanrıberdi, Aybeg'in ölüm tarihini 21 Nisan kaydeder. En-Nucûm, IX, s. 41

3. Aybeg'in cariyelerinin takunyeleri altında can veren Şecerü'd-Dürr'ün yarı çıplak bir halde Kale dışındaki bir hendeğe atılan cesedi, günlerce orada kaldıktan sonra, Kahire'de defnedildi. Makrizî, a.g.e., s. 403-404

4. İbn Tanrıberdi, a.g.e., s. 41-42

5. Makrizî, a.g.e., s.417

Kuzey Suriye'ye ulaşan Moğollar, H.656 Safer'inde (Şubat 1258) Bağdad'ı işgal ile Halife el-Muta'sım Billah'ı ve bütün hanedan ailesini katlederek, Abbasi hilafetine son verdiler.(1) Şimdi ise, istila yönünü Mısır'a çeviren Moğolların karşısında tek mücadele edecek devlet, Mısır Türk Memlûkleri idi. Memlûk tahtına yeni oturan Kutuz, Moğol tehlikesinin farkında idi. O, Moğollara karşı koyabilmek için, Suriye ve Mısır'da ortak bir güç teşkil edilmesi gerektiğini, mahallî kuvvetlerle bunlara karşı koymanın mümkün olmadığını düşünüyordu. Bu sebeble Kutuz, bütün dikkatini güçlü bir ordu teşkili için topladı.

Bu sırada Dımaşk'ta bulunan Baybars da , Moğol tehlikesinin farkındaydı. O, Dımaşk yakınlarındaki Balis'te bir miktar Moğol askerinin olduğunu haber alınca, derhal el-Melik Nasır'a müracaat etmiş ve " kendisine asker verildiği takdirde, Moğollar ile cihad edeceğini " bildirdi. Fakat el-Melik Nasır, Baybars'ın bu isteğini kabul etmedi.(2)

Moğollar, 24 Ocak 1260 tarihinde Haleb'i ele geçirerek yağma ve tahrip ettiler.(3) Böylece karşılarında Güney Suriye ve Dımaşk yolu açılan Moğollara mukavemet cesareti gösteremeyen el-Melik Nasır, Dımaşk'ı terkederek Berze'ye çekildi. El-Melik Nasır'ın Moğollara karşı cihad edemeyeceğini anlayan Baybars,(4) onun kardeşi el-Melik Zâhir Gazi'yi Dımaşk'ta tahta çıkardı. Böylece Baybars, yeni Dımaşk Naibi'nden alacağı askeri yardımla Moğollara karşı askerî faaliyette bulunmak istiyordu. Fakat, kardeşinin kendi yerine Naib seçildiğini öğrenen el-Melik Nasır, derhal Dımaşk'a dönerek, duruma hakim oldu. Onun Dımaşk'a gelmesiyle bu işe ön ayak olan Baybars ve arkadaşlarının da hayatı tehlikeye girdi.(5) Bunun üzerine Dımaşk'ı terkeden Baybars, Şehrizer'a gitti. Burada ileri gelenlerden birinin kızıyla evlenen Baybars, bir süre sonra, Moğollarla mücadele etmek için askerî hazırlık yapan Memlûk Sultanı, el-Melik Muzaffer Kutuz'a katılmaya karar verdi.(6)

1. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 409

2. İbn Abdi'z-Zahir, Siret, s.252 ; İbn Tanrıberdi, el-Melik Nasır'ın, amcasının moğollarla ittifak halinde olması sebebiyle Baybars'ın bu teklifini kabul etmediğini kaydeder. En-Nucûm, IX, s. 99-100

3. Ali Sevim, Bugyetu't-Taleb Fi Tarihi Haleb, Selçuklular ile ilgili hal tercümeleri, Ankara 197 , s. 8

4. İbn Abdi'z-Zâhir,a.g.e., s. 252

5. A. Khowaitir, Baibars the First, s. 18

6. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s 253 ; İbn Tanrıberdi, a.g.e., s.100

c. KUTUZ'UN HİZMETİNDE

Baybars, adamlarından Emir Alaaddin Tayberis'i, Memlük Sultanı Kutuz'a göndererek, onun hizmetine girmek istediğini bildirdi. Büyük Moğol tehlikesi karşısında eski düşmanlıklarını bir süre unutarak ittifak halinde olmalarının gerekli olduğunu düşünen Kutuz, Baybars'ın bu teklifini memnuniyetle kabul etti. Bunun üzerine Baybars, H.658 Rebiulevvel 22 (8 Mart 1260)'sinde, 6 yıl önce ayrıldığı Kahire'ye geri döndü.(1)

Moğolların Suriye'yi işgali sebebiyle halk panik içinde Mısır'ı doğru kaçıyordu. Mısır'a gelen bu mültecilerin, Moğolların askerî güçleri ve vahşiyane hareketler hakkında ileri geri konuşmaları sebebiyle Mısır ordusunun morali hayli bozulmuştu. Önceleri Moğollara karşı cihad için istekli olan askerler, Suriye'den gelen bu haberlerle tereddüt ve korkuya kapılmışlardı. İşte tam bu esnada, Baybars ve arkadaşlarının Kutuz'a katılması askerlerin bozulan moralinin yeniden yükselmesine sebep oldu.

Baybars'ın o an için kendisine katılmasının büyük bir değer taşıdığını idrak eden Kutuz, onu Kahire dışında at üstünde karşılayarak büyük bir hürmet gösterdi. Ayrıca Baybars'a Kalyob şehrini ikta olarak verdiği gibi(2), Moğollar ile yapılacak savaşın kazanılması halinde de Haleb naibliğini vaad etti.(3)

Bir süre sonra Kuzey Suriye'de süratle ilerleyen Moğollar, Haleb ve Dimaşk'ı da işgal edince, karşılarına Mısır yolu açılmış oldu. Bu durum karşısında Moğollara karşı harekete geçme zamanının geldiğini anlayan Memlük Sultanı Kutuz, kendisine yeni katılan Baybars'ı, hazırladığı orduya öncü komutanı tayin ederek yola çıktı.(4)

İki ordu, H. 658 Ramazan'ın 25 Cuma (3 Eylül 1260) sabahı, Ayn-Calut Dağı eteklerinde savaşa tutuştu. Yapılan savaşta bozguna uğrayan Moğol ordusu savaş meydanını terketmek mecburiyetinde kaldı. Kaçanlar ise, Baybars tarafından Humus'a kadar takip edilerek, ele geçirilenler kılıçtan geçirildi.(5)

1. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 426 ; Yunûnî, Zeylu Mir'atü'z-Zemân, Haydarabad 1955, C.I, s.365
2. Makrizî, a.g.e., s. 240
3. Yunûnî, a.g.e., s. 370 ; İbn Tanrıberdi, en-Nucum, IX, s.82
4. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s.254 ; İbn Tanrıberdi, a.g.e., s. 101-102
5. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 255-256 ; Ayn-Calut Savaşını Baybars'ın İran Moğolları ile münasebetleri bahsinde tafsilatlı olarak ele alacağımız için burada fazla bilgi vermedik.

Ayn-Calut savaşında büyük yararlılıklar gösteren ve bu zaferin kazanılmasında, rolünün büyüklüğü şüphesiz kabul edilen Baybars, bu hizmetine karşılık mükâfat olarak daha önce Kutuz tarafından verileceği vaad edilen Haleb naibliğini bekliyordu. Kutuz her ne kadar savaştan önce Baybars'ı hizmetine kabul etmiş, ona ikta olarak Kalyob ve havalisini vermiş ve savaşın kazılması halinde de, Haleb naibliğini vaad etmişse de, zafer kazanıldıktan sonra bu sözünde durmamıştır. Baybars'ın daha önceki faaliyetlerini ve iktidar hırsını göz önüne alan Kutuz, şimdi de Ayn-Calut savaşında onun cesareti ve kahramanlığıyla kazandığı güç ve nüfuzdan çekiniyordu. Baybars'ın küçük bir valilikle yetinmeyeceğini takdir eden Kutuz, bu sebeble Haleb naibliğine Alemüddin Sencerü'l-Halebî'yi tayin ederek onu berteraf etmeye çalıştı.(1)

Kutuz, Baybars'a Haleb naibliğini vermemekle aralarındaki kadîm düşmanlığı yeniden alevlendirmiş oluyordu. Bahrî Memlûklerinin lideri Fariseddin Aktay'ın öldürülmesinden dolayı Kutuz'a karşı kin ile dolu olan Baybars, şimdi de onun vaadini yerine getirmediğini görünce onu öldürmeye karar verdi. Baybars'ın ileride başına bir gaile açmasından korkan Kutuz da, Kahire'ye döner dönmez onu berteraf etmeye karar verdi. Böylece her iki rakip birbirlerini öldürmek için yakalayacakları ilk fırsatı beklemeye başladılar.

Baybars, yalnız başına Kutuz'u öldürmenin zor olacağını biliyordu. Bu sebeble itimad ettiği yakın arkadaşlarından, Seyfeddin Bahadır el-Mu'izzî, Bedreddin Bektut el-Çevgendârî, Seyfeddin Begdoğan el-Rüknî, Seyfeddin Balaban el-Hârunî ve Alaaddin Enes el-İsbahanî'ye meseleyi anlatarak kendisine yardımcı olmalarını istedi. Bunun üzerine bir suikast planı yapan Baybars ve arkadaşları, karşılıklarına çıkacak ilk fırsatı beklemeye başladılar.(2)

Ayn-Calut savaşından sonra, Suriye'de asayişi sağlayan Kutuz, H.650 şevval 17'sinde (25 Eylül 1260) Kahire'ye dönmek için Dımaşk'tan ayrıldı. Zilkade'nin 13'ünde (20 Ekim) Kahire'ye gelen Kutuz, şehre bir konak mesafede karargah kurdu. Burada bulunduğu sırada avlanmaya çıkan Memlûk Sultanı, önünden kaçan bir tavşanı kovalamak için yalnız başına ormana girdi. Kutuz'u öldürmek için fırsat kollayan Baybars ve arkadaşları, onun tek başına ormana

1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 256 ; Yunûnî, Zeyl, II, s. 370

2. Yunûnî, a.g.e., s. 371 ; İbn Tanrıberdi, en-Nucûm, IX, s. 102

girdiğini görünce, hemen harekete geçtiler. Baybars sultana yaklaşarak Ayn-Calut savaşında esir alınan bir Moğol kadınının kendisine verilmesini rica etti. Kutuz'un da bu talebi kabul etmesi üzerine teşekkür etmek bahanesiyle Sultanın elini öpmek için tutan Baybars, arkadaşlarına saldırımları için işaret verdi. Bunun üzerine saldırıya geçen suikastçılar, Kutuz'u atından yere yıkarak öldürdüler.(H.659 Zilkade 15 / 22 Ekim 1260) (1)

Kutuz'u öldüren Baybars ve arkadaşları, süratle karargâha gelerek durumu Atabeg Fariseddin Aktay el-Müsta'reb'e bildirdiler. Atabeg'in "onu hanginiz öldürdü " sorusuna, Baybars gururla " ben öldürdüm " diye cevap verince, Aktay " Sultanı öldüren sultan olur " diyerek, ona biat etti. Bu arada sultanın öldüğünün duyulması üzerine büyük bir karışıklık baş gösteren karargâhta herkes kimin sultan olacağını veya olması gerektiğini düşünüyordu. Kutuz'un kendisine halef olacak erkek evladı bulunmadığı için, Memlük Emirleri toplanarak yeni bir sultan seçmeye karar verdiler. Sultanlığa namzed olarak da, Emirlerin en yaşlısı ve tecrübelisi olan el-Reşîdî gösterildi. am bu esnada sultan seçimi için toplantı yapıldığını haber alan Atabeg Fariseddin Aktay, Baybars'la birlikte toplantı çadırına gelerek,(2) emirlere cârî olan Türk anânesini hatırlatmış ve " Sultanı öldüren sultan olur." diyerek, el-Reşîdî'nin sultan seçilmesine mani olmuştur. Daha sonra konuşmasının hemen akabinde de, ilk olarak Baybars'a biat eden Aktay, onu Memlük Sultanı ilan etti . Bunun üzerine, diğer Memlük Emirleri de Atabeg Aktay'ın bu kararına uyarak Baybars'a biat etti.(3)

Ordugâhtaki biat ve yemin merasimi tamamlandıktan sonra Atabeg Aktay, Baybars'ı " Kal'atü'l-Cebel'e giderek tahta oturmadıkça senin sultanlığın tamam olmaz " diyerek ikaz etti. Bunun üzerine Baybars, yanında Atabeg Aktay, Seyfeddin Kalavun, Bedreddin Beysaray, Seyfeddin Balaban ve Beylik el-Haznedârî olduğu halde Kahire'ye girdi. Şehir Moğollara karşı kazandığı

---

1. Yunûnî, Zeyl, II, s. 371 ; Makrizî, es-Sülûk, I, s. 435

2. El-Reşîdî, el-Melik Mu'iz Aybeg'in Bahripleri tenkil hareketinde, İskenderiye'de hapse atılmış ve Ayn-Calut savaşından az önce Kutuz tarafından serbest bırakılmıştı. A. Khowaitir, Baibars the First, s. 26

3. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s.257 ; Makrizî, a.g.e., s.436

büyük zafer sebebiyle, Kutuz'u karşılamak için süslenmiş idi. Baybars ve arkadaşlarını, Kutuz'un Kalede Naibü's-Saltana olarak bıraktığı Emir İzzeddin Aydemir el-Hallî karşıladı. Durumu öğrenen İzzeddin de, Baybars'a biat ederek Kaleyi teslim etti. Böylece Kal'atü'l-Cebel'e giren Baybars, H. 658 Zilkade 19 (26 Ekim 1260)'unda 5. Memlûk Sultanı olarak tahta oturdu.(1)

-
1. İbn Abdi'z-Zâhir, Baybars'ın Kal'atü'l-Cebel'de Memlûk tahtına oturmasını Zilhicce ayı olarak gösterir. Siret, s. 258 ; Makrizî, es-Sülûk, I, s.437
İbn Tanrıberdi, en-Nücûm, IX, s. 102

II. BÖLÜM

SULTAN BAYBARS

A. BAYBARS DEVRİ İÇ OLAYLARI

Baybars devrinin dahili olaylarını incelerken, onun sultan olmasından sonra kendisine karşı yapılan isyanları ve Baybars'ın otoritesini tesis etmesini ele alacağız. Baybars'ın Mısır'da Abbasi Hilâfetini yeniden ikâme etmesini ve Suriye'deki İsmailî bakiyeleri ile mücadelelerini ise İslâm devletleriyle münasebetler bahsinde incelediğimiz için burada temas edilmeyecektir.

OTORİTENİN TESİS EDİLMESİ

Baybars ve arkadaşları, Kutuz'un katlinden hemen sonra, süratle karargâha gelerek durumu Atabeg Fariseddin Aktay'a bildirdiler. Bu arada Sultanın katledildiğini öğrenen Memlûk Emirleri, Kutuz'un çocuğunun olmaması sebebiyle yeni bir sultan seçmek için toplandılar. Emirler, aralarında en yaşlı ve tecrübeli Emir olan el-Reşîdî'yi sultan seçmek istemişlerse de bu hareket, Atabeg Aktay'ın yerinde müdahalesiyle durdurularak, cârî olan Türk âdetine göre Baybars'ın sultan olması sağlanmış idi.

Böylece karşısına çıkan ilk pürüzü kolayca atlatan Baybars, 5. Memlûk Sultanı olarak tahta oturdu.(1) En ince ayrıntıları dahi dikkate alan, en küçük tedbirleri almakta ihmal göstermeyen Baybars, el-Reşîdî'nin ileride tahtını tekrar tehdid edebileceğinin farkında idi. Bu sebeple Baybars, önceleri büyük izzet ve ikram gösterdiği el-Reşîdî'yi daha sonra Kerek naibi el-Melik Mugis ile kendisine karşı bir komplo düzenlemekle itham etmiş ve tevkif ettirerek hapse attirmiştir. (2) El-Reşîdî'nin hapsedilmesiyle Baybars'a tahtta rakip olacak kimse kalmamıştır.

---

1. Makrizî, Şecerü'd-Dürr'ü köle asıllı olması sebebiyle ilk Memlûk Sultanı olarak kabul eder. Es-sülûk, I, s. 361; buna göre Baybars'a kadar Memlûk Sultanlarının sırası şu şekildeydi: a)Şecerü'd-Dürr (Mayıs 1250-Temmuz 1250) b)El-Melik Muiz Aybeg (1250-1257), c)El-Melik Mansur Nureddin Ali b.Aybeg (1257-1259),d)El-Melik Muzaffer Kutuz (1259-1260) e)El-Melik Zahir Baybars (1260-1277)

2. İbn Abdi'z-Zahir, Siret, s. 318-319

Baybars'ın tanta geçmesiyle, Bahri Memlûklerinin idareyi tekrar ele geçirdiklerini anlayan askeri sınıf, onların daha önce uğradıkları zulüm sebebiyle intikam almak isteyeceklerini düşünerek endişeye kapıldı.(1) Fakat gerek Baybars, gerekse diğer Bahri Emirleri böyle bir harekete girişmediler. Hatta Baybars, Memlûk Emirlerinin itimadını kazanmak için onların devlete karşı olan mali borçlarını affettiği gibi, ölenlerin ailelerini de himayesi altına aldı. (2)

Kahire'deki halk, Kutuz'un öldüğünü ve yerine Baybars'ın sultan olduğunu ancak bir gün sonra sokaklarda münadilerin "Sultan Kutuz'a rahmet dileyin, yeni sultanınız Baybars'a dua edin" sesleriyle öğrendiler. Baybars öncelikle halkın sevgisini kazanmak gerektiğini düşündü. Bu sebeple o, ilk olarak Kutuz'un, Moğol seferi için halka koymuş olduğu vergilerin kaldırılmasını ve Kahire sokaklarında halka paralar saçılmasını emretti. (3)

İlk önce el-Melik el-Kâhir ünvanını alan, fakat daha sonra bu lakâbın uğursuz olduğuna inanarak, bunu el-Melik Zâhir ile değiştiren Baybars,(4) bir taraftan halk üzerinde müessir olacak müsbet tedbirler alırken diğer taraftan da civar beldelere sultan olduğunu bildiren ve kendisine itaat edilmesini isteyen mektuplar gönderdi. Bu mektuplara, Haleb Naibi Alemüddin Sencerül Halebî'nin dışında bütün beldelelerden müsbet cevaplar geldi.(5)

a. HALEBİ İSYANI

Halebî, Kutuz zamanında Memlûk sarayındaki en nüfuzlu emirlerden birisiydi. Hatta Kutuz, tahta geçtiği zaman otoritesini tesis edene kadar Halebî'ye dokunmaya cesaret dahi edememiştir. Ayn-Calut savaşından sonra Halebî'yi, Haleb ve Dımaşk Naibliğine tayin eden Kutuz böylece onu Memlûk sarayından uzaklaştırarak, Merkez'de çıkması muhtemel bir muhalefeti de önlemiş oluyordu. (6) Fakat, Haleb Naibliğini daha önce Baybars'a vaad eden, şimdi ise bu sözünde durmayan Kutuz, bununla kendi sonunu hazırlamış ve 22 Ekim 1260'da Baybars ve arkadaşları tarafından öldürülmüştür.

1. Makrizi, es-Süluk I, s.437

2. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 259,

3. Makrizi, a.g.e., s. 437

4. Baybars'ın el-Kâhir lakâbını değiştirmesinde, daha önce bu lakâbı alan iki hükümdarın ömrünün uzun olmaması rol oynamıştır. İbn Tanrıberdi, en-Nücum, IX, s. 103-104

5. İbn Tanrıberdi, a.g.e., s.102-103

6. A.Khowaitir, Baibars The First, s. 437

Baybars'ın gönderdiği mektuptan durumu Dımaşk'da öğrenen Halebî, ona biad etmeyi reddederek el-Melik Mücahid adıyla kendisini sultan ilan etti. Arkasından da hakimiyet alametlerinden olan kendi adına hutbe okutarak, para bastıran Halebî (1) böylece Baybars'a karşı isyan bayrağını açan ilk kişi oluyordu.

Halebî başlattığı isyan hareketinde kendisine ortak bulmak için Hama Naibî el-Melik Nâsır'a bir haber göndererek kendisine katılmasını istedi. Fakat el-Melik Nâsır, Baybars'a bağlı kalacağını ifadeyle onun bu davetini reddetti.(2)

Baybars Tahta yeni geçtiği bir zamanda Halebî'nin üzerine bir ordu göndermenin şimdilik doğru olmadığını düşünüyordu. Fakat Baybars onun başlattığı isyan hareketini civar beldelelere de sıçratmak istemesi karşısında bazı tedbirler almak mecburiyetinde kaldı. Bu sebeple o, Halebî'nin askerlerini kendi tarafına meylettirmek için Emir Cemaleddin Muhammedî'yi, külliyetli miktarda parayla Dımaşk'a gönderdi.(3)

Baybars'ın almış olduğu bu karar kısa zamanda meyvesini verdi. Halebî'nin yanında bulunan Alaaddin Aytigini'l-Bundukdâr (4) olmak üzere pek çok kişi Emir Cemaleddin Muhammedî'ye katıldı. Bunlar Dımaşk'ta kalmanın tehlikeli olacağını düşünerek şehri terk ile Kahire'ye doğru yola çıktılar. Kendi adamlarından mühim bir kısmının baybars tarafına geçtiğini ve Dımaşkı terk ettiklerini haber alan Halebî, derhal onları yakalamaları için bir birlik gönderdi. Fakat Halebî'nin gönderdiği kuvvetler Alaaddin Bundukdar kumandasındaki Baybars taraftarlarınca bozguna uğratıldı. Bunun üzerine bizzat kendisinin başında bulunduğu bir kuvvetle harekete geçen Halebî, Bundukdarı firara zorlayarak şehre geri döndü. Bir süre sonra kuvvetlerini toparlayan ve tekrar saldırıya geçen Alaaddin Bundukdar, Halebî kuvvetlerini bozguna uğratarak Dımaşk'a girdi. Üstüste aldığı yenilgilerle halk üzerindeki nüfuzunu kaybeden Halebî, Dımaşk'ı terkederek Baalbek'e kaçtı.(5)

1. Makrizi, es-Süluk, I, s. 438; İbn Tanrıberdi en-Nücum, IX, s.104

2. İbn Tanrıberdi, a.g.e., s. 104

3. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 271; Makrizi a.g.e., s.444

4. Alaaddin Bundukdar, Mısır'a köle olarak getirildiğinde Baybars'ı satın alan ilk kişidir. Baybars'ın Bundukdarî lakâbı da ona izafetendir.

5. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 272; Makrizi a.g.e., s. 445

Emrindeki kuvvetlerle Dımaşk'a giren Alaaddin Bundukdar, şehir halkından Baybars adına biat aldı. Daha sonra Baalbek'e kaçan Halebî'nin arkasından yakalamaları için bir birlik gönderdi. Dımaşk'tan gönderilen bu kuvvetlerle savaşıacak adamı ve cesareti olmayan Halebî, teslim olmayı tercih etti. H.659 Safer 6 (10 Ocak 1261)'sında Baybars'ın huzuruna çıkarılan Halebî, Mısır'da hapsedildi.(1) Fakat bir süre sonra Baybars tarafından affedilen Halebî, eski görevi olan Haleb Naibliğine tayin edildi.(2) Dımaşk Naibliğine ise, bu isyanın bastırılmasında büyük hizmeti olan Alaaddin Bundukdar tayin edildi.(3)

Bir süre sonra Baybars tarafından görevlendirildiği Haleb Naibliğinden azledilen Halebî küçük bir birliğin başına kumandan olarak tayin edildi. Buna çok kızan Halebî'nin, Baybars hakkında ileri geri konuşması ise tevkif edilmesi ile neticelendi. Baybars'ın ölümüne kadar Halebî'nin(4) akıbeti hakkında fazla bilgiye sahip değiliz.

Makrizî, Halebî isyanını anlatırken diğer kaynaklarda bulunmayan orijinal bilgiler vermektedir. O, Halebî'nin Dımaşk'ta isyan ettiği zaman kendi adına hutbe okutup para bastırıldığını kaydederek diğer kaynaklarla ittifak eder. Bununla beraber Halebî'nin, hutbede önce Baybars'ın adını daha sonra kendi adını zikrettirdiğini, bastırıldığı paraya da Memlûk Sultanı'nın adını da yazdırıldığını da kaydederek, bir vasallık statüsüne işaret eder.(5) Bu ifadeye göre, Halebî'nin isyanını Kutuz'a halef olmak için değil de Baybars'a bağlı muhtar bir Haleb Emiri olmak için yaptığını düşünmek daha doğru olur.

B. GAZZE VALİSİ ŞEMSİDDİN BERLİ'NİN İSYANI (AZİZİ VE NÂSİRİLER)

Baybars, el-Halebî isyanı ile meşgul olurken yeni bir isyanla daha karşılaştı. Eyyubi Hanedanına bağlı Azizî ve Nâsırî Memlûkleri, Haleb Valisi el-Melik Said'i valilikten alarak yerine kendi seçtikleri Hüsamettin el-Çevgendâr'ı vali ilan ettiler. Baybars iki isyanla birlikte uğraşmayı göze alamadığı için, bir süre onların isteklerini kabul etme yolunu seçti.(6)

1. Makrizî, es-Süluk, s. 445

2. A.Khowaitir, Baibars The First, s. 29

3. İbn Abdi'z-Zahir, Siret, s. 283

4. İbn Şeddat Baybars Tarihi (Trc. Ş. Valtkaya) İstanbul 1941, s. 137

5. Makrizî, a.g.e., s. 438

6. A. Khowaitir, a.g.e., s. 29

Bir süre sonra Halebî isyanının bastırılması üzerine Dımaşk Naibi Alaaddin Bundukdâr'a bir mektup gönderen Baybars, isyan eden Azizî ve Nâsırî emirlerinin tevkif edilmesini emretti. Aldığı emir üzerine harekete geçen Bundukdâr, isyancıların elebaşlarından olan Bahaeddin el-Boğdu'yu yakalayarak hapsedti. Şeflerinin yakalanması üzerine sıranın kendilerine de geleceğini düşünen Azizî ve Nâsırî Memlûkleri ise Gazze Naibi Şemseddin el-Berlî'nin etrafında toplanarak fiilî bir isyana başladılar.(1)

Şemseddin el Berlî, Kutuz tarafından Gazze Valiliğine tayin edilmişti. Baybars sultan olduktan sonra onun valiliğini tasdik ettiği gibi, ayrıca Bisan bölgesinin idareciliğini de ona vererek ıktasını da artırmıştı.(2) Baybars'ın Azizî ve Nâsırî Memlûklerine karşı giriştiği tenkil hareketini tasvip etmeyen Berlî, ona karşı başlatılan bu isyana katıldı. Azizî ve Nâsırî isyanının Berlî'nin de katılmasıyla bütün Suriye'ye yayılacağını düşünen Baybars, ona karşı biraz yumuşaklık gösterdi. Hatta, Berlî'nin bütün isteklerini kabul ederek, Humus'u da ıkta olarak vereceğini bildirdi.(3) Baybars'ın gösterdiği bu yumuşaklıktan cesaret alan Berlî, onun teklifini reddederek emrindeki kuvvetlerle birlikte Humus'a ilerledi. Bura hakimi el-Melik Eşref'e, Baybars'a karşı ittifak teklif eden Berlî, red cevabını alınca Hama üzerine yürüdü. Hama Meliki el-Mansur'a Mısır tahtını vaad ederek kendisine yardımcı olmasını istedi. Fakat ondan da red cevabı alan Berlî, Hama ve civarını yağmalayarak Haleb'e geri çekildi.(4)

Baybars'ın tekliflerini geri çeviren ve ona karşı Suriye'deki Eyyubî Meliklerinden yardım isteyen Berlî, bunda pek başarılı olamamıştı. Bu sebeble Baybars'ın kendisine karşı mutlaka bir ordu göndereceğini bilen Berlî, H. 659 yılının son aylarında (Ekim-Kasım 1261) Suriye'deki Türkmenlerden ve Araplardan asker toplamaya başladı.(5) Onun bu teşebbüsünü haber alan Baybars, artık harekete geçme zamanının geldiğine karar verdi. Emir Cemaledddin Muhammedî kumandasında bir ordu teşkil ederek Berlî üzerine gönderen Baybars, ona yardımcı olmaları için, Emir Fahreddin el-Humûsî ve yeni affettiği el-Halebî'ye de emir verdi. Bu büyük ordu karşısında tutunamayacağını anlayan Şemseddin el-Berlî, pişman olduğunu bildirerek Baybars'tan af diledi.

1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 293

2. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 274

3. A. Khowaitir, BaibarsThe First, s. 30

4. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 283 ; Yunûnî, Zeyl, II, s. 120

5. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 465

H.660 yılı Zilhicce (Ekim-Kasım 1262) ayında Kahire'ye gelerek Baybars'ın huzuruna çıkan Berlî, affedilerek eski görevine iade edildi.(1) Bu isyanı da kolayca bastıran Baybars'ın karşısında, şimdi sadece Kerek Naibi el-melik Mugis gailisi kalmış oluyordu.

c. EL-MELİK MUGİS İLE MÜCADELE

Daha öncede söylediğimiz gibi, tahta çıktığını bildirmek için civar beldelere mektuplar gönderen Baybars, böyle bir mektubu da Kerek Nâibi el-Melik Mugis'e göndermiş idi. Fakat el-Melik Mugis, bu mektuba müsbet veya menfi hiç bir cevap vermediği gibi, Baybars'a karşı herhangi bir iyi niyet gösterisinde de bulunmamıştı.

Bir süre önce isyan eden Gazze Valisi Şemseddin Berlî, Suriye'deki Eyyubî Meliklerini Mısır tahtını ele geçirmek için teşvik etmiş, fakat burada muvaffak olamamıştı. Berlî'nin bu teşebbüsünü göz önüne alan ve el-Melik Mugis'in de bir Eyyubî Meliki olarak kendisi için büyük bir tehlike arzettiğini düşünen Baybars, onu tesirsiz hale getirmeye karar verdi. Ayrıca Kerek'in taşıdığı stratejik ehemmiyet de, burasının bir an önce ele geçirilerek sadık bir naibin idaresine verilmesini icab ettiriyordu.

Baybars'ın el-Melik Mugis ile olan münasebetlerinin çok öncelere uzandığı bilinmektedir. Çünkü Baybars, Aybeg'in Bahripleri tenkil hareketinden kurtulmak için Mısır'dan kaçtığı zaman Kerek'e, el-Melik Mugis'e sığınmıştı. Fakat bir süre sonra Baybars'ın, Mısır'a karşı giriştiği mücadelelerde başarılı olamaması, Mugis ile aralarının bozulmasına sebep oldu. Bu sebeble ailesini Kerek'te bırakarak dağlık arazilere çekilen Baybars, burada boş durmamış, civar beldelere yağma akınlarında bulunmuştu. Nevarki, el-Melik Mugis'in, Baybars'ın Kerek'te bıraktığı karısına el uzatması, onun kinini ve nefretini kazanmasına sebep oldu.(2) Şimdi ise Memlük Sultanı olan Baybars'ın, el-Melik Mugis'in yaptıklarını gözönüne alarak ergeç intikam almak isteyeceği muhakkak idi.

Baybars, her ne kadar, el-melik Mugis'e karşı askerî bir faaliyette bulunmak istiyorsa da, Halebî ve Berlî isyanları sebebiyle bu arzusunu daha sonraya bırakmak mecburiyetinde kalmıştı. Fakat bir süre sonra el-Melik

1. İbn Abdî'z-Zâhir, Siret, s. 274 ; Yunûfî, Zeyl, II, s. 122

2. A. Khowaitir, Baibars The First., s. 31

Mugis'in, Şehrizor üzerine askerî bir harekâta girişmesi üzerine Baybars, harekete geçmeye karar verdi. O, Bedreddin Beylik el-Aydemîrî kumandasında bir ordu teşkil ederek Şehrizor'a yardıma gönderdi. Baybars'ın üzerine ordu gönderdiğini haber alan Mugis, Şehrizor'u terk ile süratle Kerek'e çekildi.(1) Onun Şehrizor'dan ayrıldığını haber alan Bedreddin Beylik, Kerek'e bağlı bir kale olan Şûbek üzerine yürüyerek muhasara altına aldı. Bir süre sonra da H.659 Rebiülahir 26 (30 Mart 1261)'sında kaleyi ele geçirdi.(2) Şûbek'in fetiyle iktifa etmeyen Baybars, Bedreddin Beylik'e Kerek üzerine yürümesini ve ele geçirmesini emretti. Fakat, bu sırada Gazze Valisi Şemseddin Berlî'nin, kendisine karşı Suriye'de Türmenlerden ve Araplardan bir ordu teşkil ettiğini haber alan Baybars, el-Melik Mugis ile bir sulh antlaşması imzalararak ordusunu Berlî üzerine sevketti.(3)

Baybars ile sulh antlaşması imzalayan el-melik Mugis, bir süre için rahatlamıştı. Fakat, yapılan sağlanan bu sulhun geçici olduğunu ve Baybars'ın bir süre sonra tekrar harekete geçeceğini düşünüyordu. Bu sebeble oğlu el-Azîfî'yi, Baybars'a karşı yardım getirmesi için Moğol Hanı Hülagu'ya gönderdi.(4) Bu sırada Baybars da, tıpkı Haleb Naibi Sencerü'l-Halebî'nin isyanında yaptığı gibi, Kerek kalesinde bulunan el-melik Mugis'in emirlerini ve askerlerini çeşitli vaadlerle kandırmaya çalışıyordu. Bir süre sonra el-melik Mugis'in yardım getirmesi için Moğol Hanı'na gönderdiği oğlu el-Azîfî, dönüşte Dimaşk yakınlarında yakalanarak Kahire'ye gönderildi. Baybars, onu gayet iyi karılamış ve çeşitli ihsanlarda bulunarak göz hapsine almıştır.(5)

Bu sırada el-Melik Mugis, Baybars'ın Kerek ticaretini engellemesi yüzünden maddî sıkıntıya düştüğü gibi, adamlarından pekçoğunun da Baybars'ın tahrikleriyle Kahire'ye iltica etmesiyle askerî gücü de zayıflamıştı. Bu sebeble Baybars'a haber gönderen el-Melik Mugis, oğlunun serbest bırakılması şartıyla Kerek kalesini teslim edeceğini bildirdi.(6) Böylece Baybars, kısmen de olsa Mugis'i kontrolü altına almış oluyordu.

1. A. Khowaitir, Baibars The First., s. 32

2. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 447

3. Makrizî, a.g.e., s.468

4. A. Khowaitir, a.g.e., s. 32-33

5. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 320

6. A. Khowaitir, a.g.e., s. 33

Fakat el-melik Mugis, bir süre sonra H.661 cemazielevvel 'inde (Mart 1263) annesini Baybars'a göndererek eski mevkinde bırakılmasını rica etti. Onun bu ricasını kabul eden Baybars, dokunmayacağına dair söz vererek onu huzuruna çağırdı. Bunun üzerine el-melik Mugis, Kerek'in idaresini oğluna lula bırakarak özür dilemek ve itaatini arz etmek için, Bisan'da bulunan Baybars'ın yanına geldi. Nevar ki, Mugis'in kendisi için büyük bir tehlike olduğunu bilen Baybars, verdiği sözü tutmadı. Onu Moğollar ile ittifak kurmakla suçlayan Baybars, tevkif ettirerek hapsedilmesi için Mısır'ı gönderdi.(1)

El-melik Mugis'i tevkif ederek tenkil eden Baybars için yapılacak tek iş, doğrudan Kerek üzerine yürüyerek kaleyi teslim almaktı. Fakat, bu sırada Franklar ile olan mücadeleleri sebebiyle bu kararını kısa bir süre ertelemek mecburiyetinde kaldı. Nihayet, H.661 Cemazielahir 23 (4 Mayıs 1263)'ünde Kerek üzerine yürümek için fırsat bulan Baybars, harekete geçti. Etrafta Franklar üzerine ordu sevkedeceği hissi uyandıran Baybars, süratle Kerek önlerine gelerek, kale sakinlerini hazırlıksız yakaladı. Onun yaptığı bu ani baskın karşısında şaşırarak el-Melik Mugis'in oğlu teslim olmaya mecbur oldu.(2)

Baybars böylece kendisine karşı yapılan isyanları ve muhalifleri ortadan kaldırarak kısa zamanda otoritesini tesis etmiş oluyordu. O, bu tarihten sonra yeni kurulmuş olan Mısır Türk-Memlûk Devleti'nin temellerini atmakla ve harici düşmanlar ile mücadele etmekle meşgul olacaktır.

---

1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 306-307 ; Makrizî, es-Sülûk, I, s. 482

2. İbnAbdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 315 ; Makrizî, a.g.e., s. 491

B. BAYBARS DEVRİ DIŞ OLAYLARI

I. HIRİSTİYAN DEVLETLERİYLE MÜNASEBETLERİ

Baybars'ın Hıristiyan devletleriyle olan münasebetlerini dört bölümde incelemek icab eder ;

- a. Suriye'deki Haçlı bakiyeleri (Franklar) ile olan münasebetleri
- b. Bizans Devleti ile olan münasebetleri
- c. Kilikya Ermeni Krallığı ile olan münasebetleri
- d. Diğer Hıristiyan devletleriyle olan münasebetleri

a. SURİYE'DEKİ HAÇLI BAKİYELERİ (FRANKLAR) İLE OLAN MÜNASEBETLERİ

Tarihe karşı büyük bir zaafı olan ve Kadı Muhiddin İbn Abdi'zâhir ile beraber daima tarihi olayları inceleyen Baybars, Haçlıların 15 Temmuz 1099 tarihinde Kudüs'ü ele geçirdiklerinde yaptıkları kıyım ve kıtâli göz önünde tutarak Suriye'deki Haçlı bakiyelerini temizleme gayretinde olmuştur. Ancak, daha tahta geçer geçmez Halebî ve Azîzî-Nasrî isyanlarıyla karşılaşan Baybars, bu sebeble saltanatının ilk yıllarını otoritesini tesis etmekle geçirdi.

Baybars'ın Franklar ile ilk teması 1261 yılında vuku bulmuştur. Bu tarihte, yeni Abbasi Halifesi Mustansır Billah'ı Bağdad'ı tekrar fethetmesi için uğurlamaya çıktığında, Baybars'a, Yafa Kontu John İbelin, bazı hediyelerle gelerek sulh teklifinde bulundu. Taraflarca kabul edilen anlaşmaya göre daha önce Dimyat üzerinden Yafa'ya deniz yoluyla gönderilen buğday ve arpa ticareti aynı şekilde devam edecekti.(1)

Yafa Haçlı Kontluğu ile yapılan antlaşma Baybars'ın diğer Kontluklar üzerine yürümesine mani değildir. Nitekim o, H.659 (1261) yılında Emir

---

1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 285-286 ; Makrizî, es-SÜLûk, I, s. 464

Cemaleddin Muhammed'i, küçük bir Memlûk birliği ile Frankların idaresi altındaki Baalbek bölgesine gönderdi. Memlûk Emiri, bölgeyi yağmalayarak geri döndü(1).

Baybars'ın yapmış olduğu bu yağma hareketinden son derece ürken Franklar, derhal yeni bir barış teklifinde bulundular. Yafa ve Beyrut hakimleri tarafından yapılan sulh teklifinde, Baalbek bölgesindeki Memlûk akınlarına son verilmesi isteniyordu. Bu teklif karşısında Baybars da, Frankların ellerinde bulunan bazı kalelerin kendisine teslimini isteyince herhangi bir anlaşmaya varılamadı (2).

Baybars, sulh teşebbüsünden müsbet bir netice alınamaması üzerine Baalbek bölgesindeki yağma akınlarına devam etti. Franklar ise buna misilleme olarak Avrupa'dan deniz yoluyla gelen ve Memlûk devletine ihrac edilen ticaret mallarının satışını durdurdular. Bu ağır kısıtlama neticesinde Mısır'daki bütün mallarda kıtlık ve fâhiş bir fiyat artışı başgösterdi. Böylece büyük bir malî kriz içine düşen Baybars, Frankların daha önce yapmış olduğu sulh teklifini kabul etmek mecburiyetinde kaldı. Bunun üzerine evvelce Franklar ile Eyyubî Meliki en-Nasır arasında yapılan antlaşma şartları mucibince H.659 (1261) yılında yeni bir sulh antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre Baybars, Baalbek bölgesindeki yağma hareketlerine son verecek ve her iki taraf da ellerindeki esirleri mübadele edecekti (3).

Baybars'ın Franklara karşı bu şekilde boyun eğmesi mizacına ters düşmekle beraber, onun bu yıllarda Kerek Naibi el-Melik Mugis ile olan mücadelesi gözönüne alınırsa durum daha iyi anlaşılacaktır. El-Melik Mugis'e karşı otorite tesisi ile uğraşan Baybars, böyle bir zamanda iki düşmanla birlikte harbetmeyi göze alamamış ve Frankların teklifini kabul etmek mecburiyetinde kalmıştı. Bununla birlikte kuvvetlerini tek hedef üzerinde toplayan Baybars, ileride Franklar üzerine yapacağı seferler için zaman kazanmış oluyordu.

Bu antlaşmadan kısa bir süre sonra Zübeyd Araplarının Franklarla ittifak kurarak, Memlûk topraklarına saldırılarda bulunduğunu öğrenen Baybars, gönderdiği bir orduyla bunları te'dib etti (4).

1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 286

2. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 464

3. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 286 ; Makrizî, a.g.e., s.464

4. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 287-288

Yafa ve Bevrut Haçlı Kontlukları ile sulh antlaşması yapan Baybars bundan istifadeyle, sulh antlaşmasına dahil olmayan diğer Haçlı bakiyelerini temizlemeye karar verdi. O, bu sebeble H.660 Ramazan (Ağustos 1262)'ında Emir Sunkuru'l-Rûmî, Hama Meliki Mansur ve Hûmus Meliki Eşref Musa kumandasında bir orduyu IV. Bohemond idaresindeki Antakya üzerine gönderdi. Bu sefer esnasında Frankların Sayda limanı da büyük zarar gördü. Buradaki gemileri yakan Memlûk ordusu 29 Ramazan (17 Ağustos)'da yanlarında 250 Frank esiri olduğu halde Kahire'ye döndü (1).

Franklar ile uzun vadeli sulh antlaşması imzalayan Baybars, karşısına çıkacak ilk fırsatta bunu bozma çareleri arayacaktır. Çünkü Frankların Moğollar ile ittifak etmeleri halinde veya Avrupa'dan alacakları muhtemel bir askerî yardım sayesinde, Baybars için çok büyük tehlike olacakları muhakkaktı. Bu sebeble Baybars, Frankları iyice tesirsiz hale getirmeden başı boş bırakmak istemiyordu.

H.661 Cemazielevvel 12 (24 Mart 1263)'sinde avlanmaya çıkıyormuş gibi davranan Baybars, süratle hareket ederek Kerek önlerine geldi. Böylece yaptığı bu ani baskınla el-Melik Mugis'in oğlunu teslim olmaya mecbur eden Baybars, daha sonra ordusunu toplayarak Franklar üzerine yürüdü. O, Frankların antlaşma şartlarınının hilafına Arsuf kalesinin surlarını tamir ve tahkim ettiklerini (2), esir mübadelesine riayet etmediklerini (3) ve bazı müslüman tacirlerin casusluk suçuyla tevkif edilerek kötü muameleye tabi tutulduklarını hareketine sebep olarak gösterdi (4). Son olarak da, Frankların el-melik Salih Necmeddin Eyyub ile el-Melik Eşref arasındaki mücadeleler esnasında el-Melik Eşref'e yardım karşılığında Şakif ve Safed kalelerini aldıklarını iddia eden Baybars, bu kalaların derhal kendisine teslim edilmesini istedi (5).

Baybars'ın bu son talebi karşısında şaşkına dönen Franklar, eğer bu talepleri reddedecek olurlar ise, ordusuyla hazır bekleyen Baybars'ın

-
1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 294-295 ; Makrizî, es-Sülûk, I, s. 47.
  2. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 308
  3. Antlaşma şartlarına göre elindeki Frank esirlerini mübadele için Nablus'a getiren Baybars, Frankların buna riayet etmemeleri üzerine, esirleri inşaatlarda çalıştırmak üzere Dımaşk'a naklettirdi. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 308-309 ; Makrizî, a.g.e., s. 485
  4. A. Khowaitir, Baibars The First., s. 81
  5. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 309 ; Makrizî, a.g.e., s. 486

derhal hareket geçeceğini biliyorlardı. Bu sebeble, ellerindeki müslüman esirleri derhal serbest bırakarak muâhede şartlarında da bazı değişiklikler yaptılar. Fakat bütün bunlar Baybars'ın Akka üzerine akın yapmasını önleyemedi (1).

H.661 Cemazielevvel (Mart 1263)'inde gerçekleşen bu seferde Baybars, Emir-i Candar İzzeddin'i bir miktar askerle Akka üzerine gönderdi. Akka gibi müstahkem bir mevkiyi kış ortasında yapılacak bir muhasara ile ele geçiremeyeceğini bilen Memlûk Emiri, Frankların tahrik ile dışarı çıkmalarını sağlamak için kale yakınındaki bir kiliseyi (2) yaktırdı. Fakat buna rağmen Frankların kaleden dışarı çıkmamaları üzerine, Memlûk ordusu kale civarını yağmalayarak geri döndü (3).

Baybars, Akka üzerine yaptığı bu akınları kesmedi. H.661 Cemazielahir (Nisan 1263)'inde Baybars'ın bizzat başında olduğu Memlûk ordusu, Akka ve civarında büyük yağma ve tahribatta bulunarak Kahire'ye döndü (4). Bir süre için Baybars'ın Franklar üzerine yaptığı akınlara ara verdiği görülmele beraber, daha kuzeyde Antakya Franklarına ve Ermeni Krallığına karşı, küçük çaplı da olsa Memlûk akınlarının varlığı görülmektedir (5).

Frankların bütün faaliyetlerini dikkatle takip eden Baybars, onların dağılık güçlerini bir araya toplamaları için azami gayret sarfediyordu. Eğer Suriye'deki Haçlı Kontlukları kendi aralarında bir ittifak kurarak askerî güçlerini birleştirecek olurlar ise, bu Mısır için çok büyük bir tehlike demektir. Bu sebeble, böyle bir ittifaka meydan vermek istemeyen Baybars, Haçlı askerlerinin Yafa'da toplanmalarını sebep göstererek harekete geçti. Emir Nasreddin Kaymirî kumandasındaki Memlûk ordusu, Aslis ve Kayseri üzerine yürüyerek büyük tahribatta bulundu. Bu saldırılar neticesinde Yafa'da toplanan Frank kuvvetleri dağılmak mecburiyetinde kaldı (6).

---

1. A. Khoaitir, Baibars The First., s. 81

2. Bu kilise Hz. İsa'nın doğduğu köy olan Nâsıra'dadır.

3. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 310 ; Makrizî, bu seferde Emir-i Candar İzzeddin ile beraber Emir Alaaddin Tayberis'in de görevlendirildiğini kaydeder. Es-Sülûk, I, s. 487

4. Makrizî, a.g.e., s. 488

5. Makrizî, a.g.e., s. 511

6. Makrizî, a.g.e., s. 513

Baybars, H. 663 Cemazielahir (Mart 1265)'ine kadar, iç meseleleriyle uğraşması yüzünden Franklar üzerine büyük çaplı bir seferde bulunmamıştır. Onun bu tarihe kadar yaptığı akınlar, küçük çaplı olup, gözdağı verme gayesi taşıyordu. Fakat, biz bu tarihten sonra Baybars'ın Franklar üzerine tertip ettiği ilk büyük saldırıya şahid olmaktayız.

H.663 Muharrem (Kasım 1264)'inde, Bire'yi muhasara eden Moğolları büyük güçlkle püskürten Baybars, yaptığı tahkikât neticesinde Frankların, Moğollar ile işbirliği yaptığını ve kışın yapılacak bir saldırı ile Bire'yi ele geçirebilecekleri yolunda Moğolları tahrik ve teşvik ettiğini öğrendi(1).

Moğollar ile Frankların, kendisine karşı bir ittifak teşebbüsünde olduklarını farkederek Baybars, büyük bir telaşa kapıldı. Böyle bir ittifakın gerçekleşmesi iki büyük düşmanla birden savaşmak demektir. Bu sebeple zaman kaybetmeden harekete geçen Baybars, H.663 Cemazielevvel (Şubat 1265)'inde Franklar üzerine yürüdü.

Hedef olarak Frankların stratejik ehemmiyeti hâiz kalesi Kayseri seçilmişti. Burasının fethedilmesi ile bir diğer Frank kalesi olan Arsuf da kolayca Baybars'ın eline düşmüş olacaktı (2). Baybars, Franklara karşı doğrudan bir saldırıya geçmeden önce, Arsuf civarındaki ormanlarda avlanmak bahanesiyle keşif gezisine çıktı (3). Yaptığı incelemeler neticesinde ordusunu hazırlayan Baybars, 9 Cemazielevvel (27 Şubat 1265)'de harekete geçerek, Kayseri'yi muhasara altına aldı. Bu arada Kayseri'ye gelmesi muhtemel bir yardıma karşı, Akka tarafına Emir Şehabeddin Kaymirî kumandasında Türkmenlerden ve Araplardan müteşekkil bir Memlûk birliğini gönderdi (4).

Bir tarafının denizle çevrili olması, surlarının dibinde de geniş ve derin hendekler bulunması sebebiyle Franklar, Kayseri'nin ele geçirilmesinin zor olduğunu düşünüyorlardı (5). Fakat denizden ve karadan yapılan şiddetli muhasara neticesinde Kayseri, H.663 Cemazielevvel 15 (5 Mart 1265)'de, beş gün gibi kısa bir zamanda ele geçirildi (6). Baybars, Frankların

1. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 525
2. A.Khowaitir, Baibars The First., s. 85
3. Makrizî, a.g.e., s. 525
4. Makrizî, a.g.e., s. 527
5. A. Khowaitir, a.g.e., s. 86
6. Makrizî, a.g.e., s. 527

şehri tekrar ele geçirmeleri ihtimalini göz önüne alarak, kale surlarının tamamen yıkılmasını emretti (1).

Bu sırada Memlûk Sultanı'nın kendileri üzerine yürüyeceğini düşünen Akka Frankları, büyük bir müdafaa hazırlığı içindeydiler (2). Fakat, Baybars ayseri'nin zaptını müteakip Arsuf üzerine yürümeye karar verdi. O, bu sebeble daha önce yaptığı gibi Frankların dikkatini dağıtmak için ordusunu küçük gruplara ayırdı. Bunlardan bir bölümünü Aslis üzerine göndererek, yağma ve tahripde bulunmalarını emretti. Emir Sunkuru'l-Silahdâr, Emir İzzeddin Hamavî, Emir Sunkuru'l-Elff idaresindeki bir başka Memlûk kuvveti de Hayfa üzerine yürüdü. Bu ani baskın karşısında şaşkına dönen Hayfa Frankları, 16 Cemazievvel (16 Mart)'de şehri teslim etmek mecburiyetinde kaldılar. Hayfa da, aynen Kayseri gibi tahrip edildi (3).

H.663 Cemazielahir (Mart 1265) ayında, Arsuf üzerine yürüyen Baybars, muhasaraya başladı. Ne var ki, burası Kayseri ve Hayfa gibi çabuk teslim olmadı. Muhasaradan bir an önce netice almak isteyen Baybars, askerleri teşyi için, en ön saflarda savaşmış, kale surlarını yıkmak için açılan tünellerde toprak kazmış ve kale kapısını yakmak için ağaçlar taşımıştır. Memlûk muhasarasına bir ay dayanan Franklar nihayet 8 Receb (27 Nisan 1265)'de kaleyi teslim etmek mecburiyetinde kaldılar (4). Baybars, esir alınan Frankları kale surlarını yıktırarak cezalandırdı. Daha sonra da, civar beldelere fetihnâmeler gönderen ve bu sefere katılan bütün emir ve askerlerine çeşitli ihsanlarda bulunan Baybars, 11 Şaban (29 Mayıs)'da Kahire'ye döndü (5).

Arsuf'un fethinden bir süre sonra, Trablus Kontu Bohemond, misillemede bulunmak gayesiyle H.664 Safer 8 (19 Kasım 1265)'inde Humus üzerine yürüdü. Fakat, muhtemel bir Frank saldırısına karşı hazırlıklı olan Humus Naibi Emir Alemüddin Sencerü'l-Başkurdfî tarafından bozguna uğratılan Bohemond geri çekilmek zorunda kaldı (6).

---

1. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 527

2. A. Khowaitir, Baibars The First., s. 86

3. Makrizî, a.g.e., s. 527

4. Yunûnî, Zeyl., II, s. 319 ; Makrizî, a.g.e., s. 529

5. Yunûnî, a.g.e., s. 319 ; Makrizî, a.g.e., s. 530

6. Makrizî, a.g.e., s. 543

17 Haziren 1265'te ölen Moğol Hanı Hülagu, yerine geçen en büyük oğlu Abaka'ya, Altınorda ile aralarındaki sürtüşme mevzu olan Azerbaycan meselesini miras olarak bırakmıştı. Yeni İlhanlı hükümdârı bir taraftan bu sürtüşmeyi nasıl halledeceğini düşünürken, diğer yandan da otoritesini tesis için âzamî gayret gösteriyordu. Bu sebeble H.663-664 (1264-1266) yılları Moğolların iç meselelerle uğraştıkları ve Suriye üzerine herhangi bir faaliyette bulunamadıkları bir zamandı. Böylece Moğollardan herhangi bir tehlikenin gelmeyeceğinden emin olan Baybars, Franklar üzerine yaptığı saldırılara devam etti.

Baybars, bir yıl önce yaptığı saldırılarda, Kayseri, Arsuf ve Hayfa kalelerini alarak Franklara ağır darbe vurmuştu. Bu kalelerin zapt edilmesi üzerine, Akka Kontluğu ile hemsinir olan Baybars, H.664 Şaban (Mayıs 1266)'da, oğlu el-Melik Said'i Kahire'de naib bırakarak, Suriye üzerine harekete geçti (1). Akka Kontluğu'nun bir yıl önceki saldırılar sebebiyle büyük bir müdafaa hazırlığı yaptığını öğrenen Baybars, buranın fethini daha sonraya bırakarak, Safed üzerine yürüdü. Safed, Frankların en büyük karakol kalelerinden birisi olup, Baybars'ın Suriye'deki fetih hareketlerine büyük engel teşkil etmekteydi (2). Bu sebeble uzun zamandır Safed'in fethini düşünen Baybars, şimdi durumun müsait olduğunu görerek harekete geçti.

Baybars, herşeyden önce muhasara esnasında, çevredeki Haçlı Kontluklarının yardım göndermelerini önlemek için ordusunu küçük gruplara ayırdı. Emir Alaaddin Bundukdâr ile Emir İzzeddin Ogan'ı Sur bölgesine, Emir Ayta-mış'ı Sayda üzerine, Emir Bedreddin Aydemir ile Emir Bedreddin Beysaray'ı Karn bölgesine, Emir Nasreddin Kaymirî'yi de Aslis üzerine gönderen Baybars, bizzat başında olduğu askerlerle Akka civarında akın ve yağmada bulundu (3). Böylece, kuzeyde Trablus'dan, güneyde Arsuf'a kadar olan bütün Frank arazisi Memlük ordusunun akınlarına maruz kalmıştı. Bu yağma ve tahrip harekâtında ele geçirilen bazı küçük Frank kaleleri de bir daha kullanılmaması için tahrip edildi (4).

---

1. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 544

2. A. Khowaitir, Baibars The First., s. 88

3. Makrizî, a.g.e., s. 545 ; İbn Tanrıberdi, Baybars'ın bu sefer esnasında Emir Seyfeddin Kalavun'un kumandasındaki bir başka orduyu da sahil bölgelerine gönderdiğini kaydeder. En-nücûm, IX, s. 139

4. Makrizî, a.g.e., s. 545

Bir süre sonra Baybars, Emir-i Silahdâr Bektaşü'l-fahri'yi Sur ci-
hetine gönderdiği Memlûk kuvvetleriyle birleşerek Safed muhasarasına başla-
ması için gönderdi (1). Franklardan gelecek muhtemel bir karşı harekâta
için, Akka civarında bir süre bekleyen Baybars, 8 Ramazan (13 Haziran 1266)'
da emrindeki kuvvetlerle Safed önlerine gelerek muhasaraya katıldı (2). Bay-
bars bir süre hiçbir şey yapmadan kalenin kendisine teslimini bekledi. Bu
arada civar belde hükümdarları huzuruna gelerek arz-ı tabiyette bulundular(3).

H.664 Şevval (Temmuz) başlarında ordusuna saldırı emri veren Bay-
bars, Dımaşk'tan getirttiği mancınıklarla surların yıkılmasını emretti. Bu
şiddetli Memlûk saldırısı karşısında bir süre dayanan müdafiler, bir süre
sonra kaleyi teslim etmeye karar verdiler. Bu sebeble gönderilen elçi heyeti
Baybars'a hayatlarına dokunulmaması şartı ile kaleyi teslim edeceklerini
bildirdiler. Elçilerin bu teklifine karşı Baybars, değerli eşyalarını bırak-
maları, yanlarına silah almamaları ve kaledeki zahireyi imha etmemeleri ha-
linde şartlarını kabul edebileceğini bildirdi (4). Baybars, kendisine mey-
lettirmek için elçi heyetine pek çok hediyeler vererek kalenin bir an önce
teslimini sağlamaya çalışıyordu (5). Memlûk saldırılarına daha fazla daya-
namayan Franklar, H.664 Şevval 18 (13 Temmuz 1266)'inde kaleyi teslim etti-
ler (6)

Frankların Safed'i boşaltmalarına bizzat nezaret eden Baybars,
kaleyi terk eden her Frankı tek tek aradı. Bu sırada bazı müslüman esirleri
kaçırmaya çalışanlar ortaya çıktığı gibi, antlaşma şartlarının hilafına sil-
lah ve değerli eşyalarını saklayarak kaçırmaya çalışanlar da tesbit edildi.
Bunun üzerine Baybars, iki kişi haricinde bütün Frankların katledilmesini
emretti (7). Bu tarihten sonra Safed'i, Suriye'deki askerî faaliyetleri için
bir hareket üssü olarak seçen Baybars, kale surlarını tamir ve tahkim ile
önemli miktarda erzak, cephane ve asker, cephane ve asker yerleştirdikten
başka pek çok sivil halkı da burada iskan etti (8)

1. Makrizî, es-sülûk, I, s. 545

2. İbn Tanrıberdi, en-Nücûm, IX, s. 138

3. Bu hükümdarlar içinde başta İsmailî liderleri, Yafa Kontu John İbelin
ile Beyrut ve Sıhyon Kontları bulunuyordu.

4. Makrizî, a.g.e., s. 547

5. A. Khowaitir, Baibars The First, s. 90

6. Makrizî, a.g.e., s. 547 ; İbn Tanrıberdi, a.g.e., 138

7. İbn Tanrıberdi, a.g.e., s. 138

8. Makrizî, a.g.e., s. 548

27 Şevval (1 Ağustos 1266) 'de Dımaşk'a dönen Baybars, burada Hama Meliki Mansur ve Emir Seyfeddin Kalavun kumandasında bir Memlûk ordusu teşkil ederek Kilikya Ermeni Krallığı üzerine gönderdi (1). Bu sebeble O, Franklar üzerine yaptığı saldırılara bir süre ara verdi. Bununla birlikte, Franklardan aldığı kaleleri tamir ve tahkim ederek, buralara askerî kuvvetler yerleştirmekle meşgul olan Baybars Frankların yaptığı karşı saldırılara da cevap vermeyi ihmal etmiyordu. Nitekim H.665 Muharrem (Ekim 1266)'inde Akka Franklarının Memlûk arazisine bazı tecavüz akınlarında bulunduğunu haber alan Baybars, Emir Seyfeddin Bektemür ve Şehabeddin Bozbay idaresinde gönderdiği Memlûk birliğine Akka ve civarını yağma etmelerini emretti. Bu emirle yola çıkan Memlûk kuvvetleri Akka ve Taberiye bölgesinde geniş çaplı yağma ve tahrip hareketinde bulundular (2).

H.665 yılı Receb (Nisan 1267)'inde, Safed'e gelen Baybars, muhtemel bir Frank saldırısına karşı kale çevresine hendek kazılmasını ve surların tamir edilmesini emretti. Kendisi de hendek kazma işinde bizzat çalışan Baybars (3), böylece yapılan işin kısa sürede tamamlanmasını sağladı.

Baybars, Safed'de bulunduğu sırada, bir grup Frank askerinin geceleri Akka'dan çıkarak civar beldeleri yağmaladığını ve sabaha karşı tekrar kaleye geri döndüklerini haber aldı. Bunun üzerine harekete geçen Baybars, yaptığı ani bir baskınla bu Frank askerlerini ele geçirerek hepsini katletti. Daha sonra ordusuyla Akka civarında yağma ve tahripde bulunan Baybars, muhtemelen bu akınları durdurması için ricaya gelen Frank elçisine, bunun Frank askerlerinin yaptığı yağma hareketine misilleme olarak yapıldığını ifade etti (4).

H.666 Cemazielevvel'inin sonlarında (1 -15 Şubat), Moğolların Kuzey Suriye'de faaliyette bulunduğunu haber alan Baybars, ordusunu hazırlayarak harekete geçti. Fakat bir süre sonra bu haberin gerçek olmadığını anlaşılması üzerine sefer yönünü Franklara çeviren Baybars, hedef olarak Yafa'yı seçti (5). Bu saldırılarına sebep olarak, Yafa Kontu John İbelin'in

-
1. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 549
  2. Makrizî, a.g.e., s. 554-555
  3. Makrizî, a.g.e., s. 558
  4. Makrizî, a.g.e., s. 559
  5. İbn Tanrıberdî, en-Nücûm, IX, s. 142

Kâhta üzerine yaptığı akınları ve bazı müslüman kadınların Yafa meyhanelerinde hizmetçi olarak kullanıldığını göstererek kaleyi muhasaraya başladı (1). Başta Yafa Kontu olmak üzere şehir halkının barış teklifini reddeden Baybars, kalenin şartsız olarak teslimini talep etti (2). Yapılan görüşmeler üzerine Franklar, 20 cemazievvel (7 Şubat 1268)'de (3), kaleyi Baybars'a teslim ettiler. Kaledeki Frankların deniz yoluyla Akka'ya gitmelerine müsaade eden Memlûk Sultanı diğer Frank kalelerine yaptığı gibi Yafa surlarının da yıkılmasını emretti (4).

Yafa'nın ele geçirilmesinden sonra fetih yönünü Akka ile Sidon arasında irtibat vazifesi gören Şakif'e çeviren Memlûk Sultanı, H. 666 Recep 12 (29 Mart 1268)'sinde ordusunu kaleyi muhasara için gönderdi. Kendisi de yanında 17 adet mancınık olduğu halde 19 Recep (4 Nisan)'de Şakif'e gelen Baybars (5), kaledekilerin yaptıkları müdafayı görerek saldırıların artırılmasını emretti. Bir süre sonra saldırılara dayanamayan Franklar Recep 29 (14 Nisan)'da kaleyi teslim ettiler. Frank erkeklerini esir alan Baybars, kadın ve çocukların sura gitmelerine izin verdi. Muhtemel bir Frank saldırısına karşı da kale surlarını yıktıran Baybars daha sonra civar beldelere Yafa ve Şakif'in fethini bildiren mektuplar yazılmasını emretti (6).

Yafa ve Şakif'in kolayca fethedilmesi, Baybars'ın Franklara karşı hareketlerini genişletmesine sebep oldu. Antakya ve Trablus hakimi IV. Bohemond, daha önce Suriye'de faaliyet gösteren Moğollar ile ittifak kurarak Memlûklere karşı cephe almıştı. Bu ittifak sayesinde Suriye'deki bazı Memlûk kalelerini ele geçirmeyi planlayan Bohemond, Humus üzerine bazı akınlarda dahi bulunmuştu (7). Bu sebeple kendisine hedef olarak Bohemond'u seçen Baybars, Trablus'un müstahkem bir mevki olması sebebiyle önce Antakya üzerine yürümeye karar verdi.

---

1. A. Khowaitir, Baibars The First, s. 97

2. İbn Tanrıberdi, en-Nücum, IX, s. 142

3. Makrizi, es-Sülûk, I, s. 564; İbn Tanrıberdi, fetih tarihini 9 Şubat olarak kaydeder. a.g.e., s. 142

4. İbn Tanrıberdi, a.g.e., s. 142

5. Yunûnî, Zeyl, II, s. 376

6. Yunûnî, a.g.e., s. 377; Kalkaşandî bu sefer esnasında Baybars'ın Akka, Hısnu'l-Ekrat, Hısnu'l-Merkap gibi civar beldelerdeki Franklar ile 10 yıllık sürecek bir sulh antlaşması imzaladığını kaydeder. Subhu'l-A'şâ XIV, s. 31, Makrizi, a.g.e., s. 365-366

7. Makrizi, a.g.e., s. 543

Yapacağı askeri hareketi gizlemek isteyen Baybars, Trablus civarında yağma ve tahribatta bulunarak Humus'a döndü (1). Bir süre burada dinlenen Baybars ordusunu hazırlayarak Antakya üzerine hareket etti.

Franklar üzerine yaptığı büyük çaplı akınlarda olduğu gibi, bu seferde ordusunu küçük gruplara ayıran Memlük Sultanı, Emir İzzeddin Ogan'ı kuzeye Derbesak bölgesine, Emir Bedreddin el-Haznedarı da sahil bölgesi Suveyda'ya gönderdi. Başında olduğu üçüncü grup ile Efamiye bölgesine yürüyen Baybars bütün Frank arazisinde büyük bir yağma ve tahripde bulundu (2). Baybars bununla daha sonra muhasara edeceği Antakya üzerine herhangi bir Frank yardımının gelmesine de mani oluyordu.

H.666 Ramazan başlarında (15 Mayıs 1268) ordularını birleştiren Baybars, süratle Antakya üzerine yürüyerek kaleyi muhasara altına aldı. Kaleden bir elçilik heyeti gelerek sulh teklifinde bulduysa da Antakya'yı almaya karar veren Baybars elçileri kaleyi teslim etmelerini bildirerek geri gönderdi. 4 Ramazan (19 Mayıs)'da saldırıya geçen Baybars, kaleyi ele geçirdi. Kadın ve çocukların haricinde kaledeki Frank askerleri kılıçtan geçirildi (3).

Baybars, Bohemond'a yazdığı 19 Mayıs 1268 tarihli alay dolu mektupta, Antakya'yı ele geçirdiğine işaretle sıranın kendisine geldiğini bildiriyor ve Moğollar ile yaptığı ittifak sayesinde Suriye'de zaptettiği müslüman kalelerinin kendisine teslimini talep ediyordu (4).

Bohemond Antakya'nın Memlükler tarafından fethedilmesiyle büyük bir çöküntüye uğradı. O Moğollar ve Ermeniler ile yapacağı ittifakla Baybars üzerine büyük bir saldırıda bulunmayı düşünüyordu. Fakat Moğollar bu ittifak teşebbüsünde gevşek davrandılar. Kilikya Ermeni Krallığı da, 1266 yılında Memlüklerin yaptığı büyük saldırı neticesinde tamamen tahrip edildiği için, askeri yardımda bulunamadı. Bunun üzerine Memlük Sultanı karşısında yalnız kalan IV. Bohemond, Baybars'a sulh teklifinde bulundu (5).

1. Makrizi, es-Süluk, I, s. 566

2. Makrizi, a.g.e., s. 567 ; İbn Tanrıberdi, IX, s. 143

3. Yunûnî, Zeyl II, s. 382; Makrizi, a.g.e., s. 567

4. Yunûnî, a.g.e., s. 382-384

5. Makrizi, a.g.e., s. 568

Baybars, Bohemond ile imzaladığı bu antlaşmadan sonra Franklar üzerine yaptığı akınlara bir süre ara verdi. Bu müddet zarfında son bir kaç yıl içinde yaptığı askeri faaliyetler sebebiyle iyice yıpranan ordusunu dindirmek istiyordu. Bununla beraber Memlük ordusunun Franklara karşı küçük çaplı akınlarda bulunduğu da göze çarpmaktadır (1).

Bohemond ile yaptığı bu antlaşmadan hemen sonra Beyrut hakimi de Baybars'a müracaatla bir sulh ve ticaret antlaşması teklifinde bulundu. H.667 Ramazan 6 (9 Mayıs 1269) sında iki taraf arasında antlaşma imzalandı (2).

Bir süre sonra H.668 Rebiulevvel (Kasım 1269)'inde Suriye'deki Franklara yardımcı olmak amacıyla Aragon kralı I. James kalabalık bir orduyla yola çıktı fakat Akdeniz'de tutulduğu bir fırtına sebebiyle geri dönmek zorunda kalan I. James'in gemilerinden pek azı Akka'ya ulaştı (3). gelen yardım kuvvetlerinin çok az olmasına rağmen Frankların moralini büyük ölçüde yükselttiği muhakkaktır.

Baybars, Franklara yardımcı kuvvet geldiği haberini Haleb üzerine saldırıda bulunan Moğollara karşı askeri hazırlık yaptığı sırada aldı. İki büyük düşmanın ittifak etmesi halinde güç durumda kalacağını düşünen Baybars derhal Emir Alaaddin Bundukdar idaresinde teşkil ettiği Memlük kuvvetlerini Moğollar üzerine gönderdi. Kendisi de 7 Rebiulahir (4 Aralık 1269)' de Kahireden hareketle Dimaşk'a geldi. Baybars'ın hareketini haber alan Moğollar Haleb civarına yaptıkları akını keserek geri çekildiler (4)

Baybars Moğolların geri çekilmesi üzerine ordusunu Franklar üzerine çevirdi. Bu sırada Suriye'ye gelen yardımcı kuvvetlerden cesaret alan Franklar da hazırladıkları kuvvetlerle, Memlük ordusuna karşı saldırıya geçtiler. Merc-i Bergus denilen yerde 21 Rebiulahir (17 Aralık)'de yapılan ve çok şiddetli geçen savaşta her iki tarafta ağır zayıat verdi. Neticede bozguna uğrayan Franklar geri çekilmek zorunda kaldılar(5).

-
1. Makrizi, es-Süluk, I, s. 570-579
  2. Kalkaşandî, Subhu'l-A'ş'a, XIV, s. 39-42
  3. Makrizi, Aragon Kralı I. James'in yapmış olduğu Suriye seferinin, İlhanlı hükümdarı Abaka'nın Papa'ya yaptığı ittifak teklifine bağlı olduğunu kaydeder. Es-Süluk, I, s. 584-585
  4. Makrizi, a.g.e., 584
  5. Yunûnî savaşın yapıldığı yeri kaydetmez, Zeyl, II, s. 430; Makrizi, a.g.e., s. 585

Baybars, bu savaşta pek çok zayıf vermeye rağmen Franklara karşı başlattığı seferi sona erdirmeydi. 8 Ocak'ta Frank kalelerinden Merkap üzerine yürüyen Baybars, havanın çok soğuk ve yağışlı olması sebebiyle Hama'ya dönmek mecburiyetinde kaldı. Bir müddet Hama'da kalan Baybars, havaların düzelmesi üzerine Hısnu'l-Ekrat bölgesine bir birlik göndererek çevreyi yağmalattı (1).

Suriye'de bulunduğu sırada İsmailîleri de tenkil için harekete geçen Baybars, Fransa Kralı IX.Louis'in tertip ettiği bir orduyla Suriye Franklarına yardıma hazırlandığını haber aldı. Baybars Louis'in doğrudan Mısır üzerine saldırabileceği ihtimalini düşünerek derhal Suriye'yi terk ile 12 Şaban (6 Nisan 1269) 'da Dımaşk'a döndü (2).

Baybars ile Berke'nin 1261 yılında kendisine karşı tesis ettikleri ittifaka karşı, Hıristiyan Avrupa'dan yardım isteyen Abaka, bunu tesis için Papaya bir elçi heyeti göndermişti. O, Avrupa'da teşkil edilecek bir Haçlı ordusunun Mısır'a saldırması halinde kendisi de Suriye'den hareket edecek, böylece kısaç içine alınan Memlük ordusu da kolayca ortadan kaldırılacaktı. Gerçekten bir süre sonra Papanın yaptığı çağrılar sebebiyle ilk olarak Aragon Kralı I.James Suriye üzerine bir seferde bulunmuşsa da, yolda yakalandığı fırtına sebebiyle geri dönmek mecburiyetinde kalmıştı (3). Şimdi ise Fransa Kralının yeni bir sefer hazırlığında olması Abaka'nın planlarını gerçekleştirmesine yardımcı olacaktı. Fakat Fransa Kralı IX. Louis'in sefer yönünü Tunus'a çevirmesi ve burada yaptığı çarpışmalardan birinde de ölmesi üzerine Abaka'nın planları suya düştü (4).

IX. Louis'in Mısır üzerine sefer yapacağı ihtimali ile Mısır'a dönen ve burada karşı saldırı için ordusunu hazırlamakla meşgul olan Baybars, Fransa Kralının ordusuyla Tunus üzerine yürüdüğünü haber alınca büyük ölçüde rahatlardı. Bununla birlikte Tunus'a yakın olan Arap kabilelerine haber göndererek Franklara karşı savaşan Tunus hükümdarına yardımcı olmalarını istedi

1. Yunûnî, Zeyl, II, s. 431; Makrizi, es-Süluk, I, s. 586

2. Yunûnî, a.g.e., s. 431; Makrizi, a.g.e., s. 587

3. Makrizi, a.g.e., s. 584-585

4. Khowaitir, sefer yönünün Tunus'a çevrilmesinde Baybars'ın dostluğunu kazandığı Fransa Kralının kardeşinin büyük rol oynadığını kaydeder. Baibars The First, s. 108

nitekim bir süre sonra Tunus'tan Fransa Kralı IX. Louis ve oğlunun bir çarpışmada öldüğü ve Frank ordusunun da 5 Safer (23 Eylül)' de Fransa'ya geri döndüğüne dair ikinci bir haber geldi(1). Baybars, Louis'in emrindeki haçlı ordusunun Mısır'a saldırması ihtimaline karşı büyük hazırlıklar yapmıştı. Fakat, Fransa Kralının Tunus'a yaptığı seferde ölümü ve ordusunun da Fransa'ya geri dönmesi üzerine hazırladığı ordusunu Suriye Frankları üzerine sevketti.

H.669 Recep 8 (20 Şubat 1271) inde Dımaşk'tan hareket eden Baybars ordusunu, birinin başında kendisi diğerinde de oğlu el-Melik Sait Berke ve Emir Beylik el-Haznedari olmak üzere ikiye ayırdı. Başta Lazkiye, Merkap, Antakya olmak üzere bütün Frank arazisi yağma ve tahrip edildi. Daha sonra ordularını birleştiren Baybars, Frankların müstahkem kalesi olan Safiyta üzerine yürüyerek muhasara altına aldı. Yapılan bu ani saldırı karşısında fazla dayanamayacaklarını anlayan kale halkı canlarına dokunulmamak şartıyla kaleyi teslim ettiler (2).

Safiyta'nın kolayca ele geçirilmesi üzerine ordularını Hısnu'l-Ekrat üzerine çeviren Baybars Receb'in 19'unda kaleyi muhasara altına aldı(3) Burada bulunduğu sırada başta Hama Meliki Mansur ve İsmâilî hükümdarı Necmeddin olmak üzere civar belde hükümdarlarını huzurunua kabul eden Baybars, muhasara mancınıklarının kurularak saldırıya geçilmesini emretti. Muhkem bir şehir olan Hısnu'l-Ekrat iç içe üç ayrı sur ile çevrilmişti. Yapılan muhasara neticesinde ilk surlar Recebin 21'inde ikinci surlar ise Şabanın 7'sinde ele geçirildi. Şehri çevreleyen asıl surlarda ise şiddetli çarpışmalar meydana geldi. Bir süre sonra dayanamayacaklarını anlayan kale halkı aman dileyerek Şaban'ın 25 (8 Nisan)'inde kaleyi teslim ettiler (4). Kaledeki Frankların Trablus'a gitmelerine izin veren Baybars, Emir İzzeddin Aybeg el-Efrem'i surların tamir ve tahkimıyla görevlendirdi. Kaledeki kiliseyi de camiye çeviren Baybars, burada ilk cuma namazını kıldı. Daha sonra etraf beldelere fetihnâmeler yazılmasını emreden Baybars, Hısnu'l-Ekrad'a bir naib ve kadı tayin ederek ordusuyla Hısnu'l-Akkar üzerine yürüdü (5).

1. Makrizi, es-Süluk, I, s. 590

2. Makrizi, a.g.e., s. 590; İbn Tanrıberdi, en-Nücum IX, s. 150

3. Yunûnî ve İbn Tanrıberdi muhasaraya başlama tarihini 19 Recep olarak veririrken Makrizi 9 Recep olarak kaydeder. Yunûnî, Zeyl II, s. 445; Makrizi a.g.e., s. 591; İbn Tanrıberdi, a.g.e., s. 151

4. Yunûnî, a.g.e., s. 445; Makrizi, a.g.e., s. 591

5. Makrizi, a.g.e., s. 591; İbn Tanrıberdi, a.g.e., s. 151

Memlûk ordusunun Frank kalelerine karşı kazandığı bu başarılarından ürken, Antakya ve Merkap'daki Hospital Şövalyeleri, Baybars'a müracaatla sulh teklifinde bulundular. Baybars, bu sulh talebini, onların el-Melik Nasır'dan aldıkları yerleri kendisine iade etmeleri ve tabiyetleri altındaki müslümanlardan aldıkları vergiyi de kaldırmaları şartları ile kabul edebileceğini bildirdi. Frankların bu şartları kabul etmesi üzerine H.669 Ramazan (Nisan 1271)'ında 10 yıl, 10 ay ve 10 günlük bir sulh antlaşması imzalandı (1). Bu antlaşma her ne kadar Franklar açısından büyük kayıp olarak görünüyorsa da, Baybars'ın ordusuyla vereceği zararlar gözönüne alınırsa, kayıptan ziyade kazanç olarak kabul etmek icab eder.

Baybars, Hospital Şövalyeleri ile yaptığı bu sulh antlaşmasından sonra, Frankların bir diğer müstahkem kalesi olan, Hısnu'l-Akkar üzerine yürüdü. H. 669 Ramazan 14 (26 Nisan 1271)'ünde Hısnu'l-Akkar önüne gelerek muhasaraya başladı. Memlûk ordusunun 15 gün süren şiddetli saldırıları karşısında Franklar, canlarına dokunulmaması ve Trablus'a gitmelerine izin verilmesi şartıyla kaleyi teslim etmek mecburiyetinde kaldılar (2). Kalenin teslim alınmasından sonra, surların tamir ve tahkim edilmesini emreden Baybars, muhasarada kullanılan mancınıkların da bir kısmını Hısnu'l-Ekrad'a naklettirdi (3). Böylece muhtemel bir Frank saldırısına karşı bu kalelerin müdafaa gücünü arttırmış oluyordu.

Kısa zamanda Safiyta, Hısnu'l-Ekrad ve Hısnu'l-Akkar gibi müstahkem Frank kalelerini ele geçiren Baybars, hedef yönünü Trablus'a çevirerek harekete geçti. 4 Şevval (16 Mayıs 1271)'de Trablus yakınında karargâh kuran Baybars, bir grup askerini çevreyi yağma ve tahrip etmeleri için gönderdi. Fakat bu sırada İngiltere Kralı I.Edward'ın 3 gemi ile Suriye Franklarına yardıma geldiğini haber alan Baybars, derhal yağma akınlarına son vererek, Trablus hakimi Bohemond'a sulh teklifinde bulundu (4). Bu sulhun tesisi için Trablus'un gelirlerinin yarısının ve tüccarlardan alınan gümrük vergilerinin tamamının kendisine verilmesini talep eden Baybars, ayrıca Cabala ve Lazkiye gibi daha önce el-Melik Nasır'a vergi ödemek mecburiyetin-

-
1. Yunûnî, Zeyl, II , s. 448 ; Kalkaşandî, Subhu'l-A'şâ, XIV, s. 42-43
  2. Yunûnî, a.g.e., s. 448 ; Makrizî, muhasaraya başlama tarihini 17 Ramazan olarak gösterir. es-Sülûk, I, s. 592
  3. Yunûnî, a.g.e., s. 449
  4. Makrizî, a.g.e., s. 592-593

de olan bazı Frank kalelerinin, uzun süreden beri ödemedikleri birikmiş yıllık vergilerin tamamının kendisine ödenmesini şart koştu (1).

Trablus hakimi Bohemond ise, Baybars'ın bu ağır talebi karşısında şaşkına dönmüştü. O, her ne kadar Memlûk Sultanını karşı ittifakını sağlamak için Abaka'ya sık sık elçi yolluyor ve Edward'ında yardım için Suriye'ye gelmesine seviniyorsa da, gerek Moğolların gerekse Edward'ın başarılı olamadığı takdirde, Memlûk Sultanı'nın daha ağır şartlar ileri süreceğinden korkuyordu (2). Bu sebeble Baybars'ın sulh teklifini kabul etti. İki taraf arasında H.669 Şevval 8 (20 Mayıs 1271)'inde 10 yıl 10 ay 10 gün sürecek bir sulh antlaşması imzalandı (3).

Bohemond ile yaptığı bu antlaşmadan sonra Baybars, uzun süredir kendisini meşgul eden İsmailîler üzerine yürüyerek onları te'dib ve tenkil ederek 15 Şevval (27 Mayıs)'de Dımaşk'a döndü. Baybars her ne kadar Franklar ile 10 yıllık bir sulh antlaşması imzalamışsa da, onların Avrupa'dan alacakları yardımı gözönünde tutarak, ilk fırsatta bu antlaşmayı bozmaya çalışacaktır. Nitekim mütarekenin hemen akabinde Dımaşk'a dönen Baybars, bir süre dinlendikten sonra Haçlıların sahil kalelerinden Kurayn üzerine yürüdü.

27 Şevval (7 Haziran 1271)'de, Dımaşk'tan hareketle üç günde Kurayn (4) önlerine geldi. Derhal muhasaraya başlayan Memlûk ordusunun saldırıları karşısında bir süre direnen müdafiler, nihayet 13 Zilkade (23 Haziran 1271) kaleyi teslim etmek mecburiyetinde kaldılar. Bazı Frank kalelerine yaptığı gibi Kurayn kalesinin de surlarını yıktıran Baybars, buradan hareketle Akka yakınındaki Cuveyne'de karargâh kurdu (5).

Burada bulunduğu sırada, Kıbrıs Kralı Huges'in, Franklara askerî yardımda bulunduğunu haber alan Baybars, Kıbrıs üzerine 17 parçalık bir do-

-
1. Yunûnî, Zeyl, II, s. 450
  2. A. Khowaitir, Baibars The First, s. 111 ; C. Cahen, La Syrie du Nord A l'Epoque des Croisades, Paris 1940, s. 717
  3. Yunûnî, a.g.e., s. 450
  4. Khowaitir, Kurayn kalesinin Cermen şövalyelerinin hakimiyeti altında olduğunu kaydeder. Baibars The First, s. 112
  5. Yunûnî, a.g.e., s. 450 ; Makrizî, es-Sülûk, I, s. 593

nanma gönderdi. Fakat açık deniz tecrübesi olmayan Memlûk donanması Limasol açıklarında yakalandığı bir fırtınadan kurtulamadı. Kıyıya çıkmayı başaranlar da Kıbrıs Kralı tarafından esir alındı (1).

Donanmasının uğradığı bu felâket üzerine Mısır'a dönmeye karar veren Baybars, gider ayak ordusuna Sur ve çevresine yağmalattı. Bu yağma akınları o kadar şiddetle yapılmış olmalı ki, bir süre sonra Sur hakimi John de Montfort, bir süre sonra bir elçi heyeti göndererek, bu akınların durdurulmasını talep ile sulh teklifinde bulundu. Yapılan antlaşmaya göre Franklar, ellerindeki 5 köyü arazileri ile birlikte Baybars'a devredecekler ve I. Edward'ın Memlûklere karşı kurduğu ittifaka da katılmayacaklardı. Böylece Montfort'un elinde sadece 10 köy bırakan Baybars, H.669 Zilhicce 12 (22 Temmuz 1271)'de Kahire'ye döndü (2).

Baybars'ın Kahire'ye dönmesini fırsat bilen Akka Frankları, Sugur ve çevresinde yağma akınlarında bulunarak, müslümanların mahsulatını yaktılar. Bunun üzerine Baybars tekrar Suriye'ye dönmeye karar verdi (3).

Baybars'ın yeni bir Suriye seferine çıkmaya karar vermesini sadece Sugur bölgesine yapılan Frank akınlarına bağlamak yanlış olur. I. Edward'ın, kendisine karşı Moğollar ile ittifak kurmaya çalıştığını bilen Baybars'ın bu ittifakı bozmak için harekete geçeceği kesindi. Nitekim H.670 Rebiül-evvel (Ekim 1271)'inde küçük bir Moğol birliği bu ittifak teşebbüsüne bağlı olarak Harim ve Antep bölgesine saldırdı. Fakat bu Moğol birliği bir süre sonra Baybars'ın, Emir Bedreddin Beysaray kumandasında bir ordu gönderdiğini haber alınca geri çekilmek mecburiyetinde kaldı (4).

Moğolların yaptıkları ittifak neticesinde Baybars'a karşı saldırıya geçtiğini haber alan Franklar da, Memlûk kalelerinden Kagun üzerine hücum ettiler. Kaledekilerin şiddetli müdafası karşısında pek başarı elde edemeyen Franklar, Baybars'ın da, Emir Şemseddin Akkuş kumandasında Ayn-Calut'taki Memlûk kuvvetlerini yardıma gönderdiğini haber alınca geri çekilmek mecburiyetinde kaldılar (5).

-
1. Yunûnî, Zeyl, II, s. 454 ; Makrizî, es-Sülûk, I, s. 593-594
  2. Makrizî, a.g.e., s. 595
  3. Makrizî, a.g.e., s. 596
  4. Makrizî, a.g.e., s. 600
  5. Yunûnî, a.g.e., s. 468 ; Makrizî, a.g.e., s. 600-601

Baybars, Frankların Kagon'a yaptıkları saldırıya misillemede bulunmak için 3 Cemazielevvel (7 Aralık)'de Akka üzerine saldırıya geçtiyse de, havanın yağışlı olması sebebiyle seferi daha sonraya erteleyerek geri dönmek mecburiyetinde kaldı (1). Nitekim üç ay sonra, 3 Şaban (5 Mart 1272)'da havaların düzmesi üzerine, ordusuyla harekete geçen Baybars, Kayseri ile Arsuf arasında karargâh kurarak, Akka üzerine saldırılara başladı. Bir süre önce Moğollar ile ittifak halinde Memlûk topraklarına saldıran Franklar, müttefiklerinin Anadolu içlerine çekilmeleri sebebiyle Baybars'ın karşısında yalnız kalmışlardı. Baybars'a karşı tek başlarına hiçbir şey yapamayacaklarını bilen Franklar, derhal bir elçi göndererek sulh teklifinde bulundular. Bir süre mütereddit davranan Baybars, Moğolların tekrar saldırıda bulunacağı ihtimalini gözönüne alarak, Akka Franklarının sulh teklifini kabul etti. H. 670 Ramazan 12 (11 Nisan 1272)'sinde iki taraf arasında 10 yıl 10 ay 10 günlük bir antlaşma imzalandı (2).

Bu arada Suriye Franklarına yardım için gelen I. Edward, Baybars tarafından görevlendirilen İsmailîler tarafından suikaste uğramışsa da, ağır yaralı olarak kurtulmuş ve bir süre sonra da 21 Eylül 1272'de ülkesine dönmek mecburiyetinde kalmıştır (3).

Baybars Akka Frankları ile yaptığı bu sulh antlaşmasından sonra bir daha ölümüne kadar Franklar üzerine büyük çaplı saldırı da bulunmadı. Fakat, H.674 Cemazielevvel 3 (25 Ekim 1275)'ünde daha önce yaptıkları antlaşma hilafına hareket eden Kusayr Frankları üzerine yürüyerek bu kaleyi ele geçirdi (4).

Bu tarihten iki yıl sonra çıktığı Anadolu seferinin hemen akabinde H.676 Muharrem 28 (1 Temmuz 1277) tarihinde, genç yaşta ölen Baybars, Suriye'deki Haçlı bakiyelerini temizleme işini haleflerine devretti.

---

1. Makrizî, es-sülûk, I, s. 601

2. İbn Şeddad, Siret (Yaltkaya), s. 4-5 ; Khowaitir, Akka Franklarının bu tarihe kadar, Baybars ile antlaşma imzalamayan tek Frank garnizonu olduğunu ifade eder. Baibars The First, s. 115

3. Khowaitir, a.g.e., s. 116

4. Makrizî, es-Sülûk, a.g.e., s. 620

b. BİZANS DEVLETİ İLE OLAN MÜNASEBETLERİ

1204 yılında IV. Haçlı Seferi sırasında, Latinler tarafından işgal edilen İstanbul, 57 yıl sonra 1261'de, VIII. Mihael Paleologos tarafından geri alınmıştır (1). Mihael'in İstanbul'u tekrar zapt ile Bizans tahtına geçmesiyle, Baybars'ın Mısır'da Memlûk Sultanı olması, hemen hemen aynı zamana tesadüf etmiştir. Her iki hükümdar da yeni sahip oldukları idarede, bir an önce otoritelerini tesis etmek ve düşmanlarına karşı başarılı olmak mecburiyetindeydiler. Bu sebeble iki hükümdarın ortak kaderleri onları birbirleriyle münasebet kurmaya mecbur etmiştir.

iki devlet arasında tesis edilen dostluk münasebetlerinde ilk adım VIII. Mihael'den geldi. Bizans İmparatoru, tahminen 1261 yılında gönderdiği bir elçilik heyetiyle, Memlûk sultanı'na dostluk teklifinde bulunuyor ve Mısır'daki Hıristiyanlara bir Patrik göndermek için izin istiyordu. Mihael'in dostluk teklifini memnuniyetle kabul eden Baybars, bu memnuniyetini izhar için de derhal Emir Fariseddin Mesud başkanlığında bir elçilik heyetini Bizansa gönderdi. Bizans İmparatoru'na, Baybars'ın dostluk ve selamını tebliğden başka, İstanbul'daki camiye de pek çok değerli hediyeler götüren Memlûk Heyeti, H.661 Şaban (Haziran 1263) ayında Mısır'a geri döndü (2). Böylece iki devlet arasında uzun yıllar devam edecek bir dostluk münasebeti tesis edilmiş oldu (3).

Baybars, Bizans ile dostluk tesisinden hemen sonra, Altınorda Hanı Berke ile de, dostluk ve ittifak tesisine muvaffak olmuştur. Aslında Altınorda ile Mısır arasındaki ticari münasebetler, çok eskiye uzanmaktaydı. Ama daha önceleri Anadolu tarikiyle yapılan bu ticari faaliyetler, İran Moğollarının Anadolu'yu işgal etmeleri sebebiyle uzun süredir kesilmişti. Bu sebeble Baybars, Altınorda ile olan ticarî ve siyasî faaliyetlerini bir süre öne dostluğunu kazandığı Bizans üzerine kaydırarak, boğazlar vasıtasıyla

-
1. G. Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi (Trc. F. Işıltan), İstanbul 1981, s. 416
  2. İbn Abdi'z-Zâhir, Bizans elçilerinin Mısır'a geldiklerine dair önceden bir bilgi vermemekle beraber, bunu Bizans'a giden Memlûk heyetinin gönderiliş sebebini izah ederken kaydeder. Siret, s. 293
  3. Khowaitir, Baibars The First, s. 128

denizden devam ettirmeye başladı. Bu tarihten sonra Mihael'in dostluğu Baybars için hayati bir önem kazanmış oluyordu. Eğer Mihael, boğazları Memlük Devleti'nin ticarî trafiğine kapatacak olursa, Baybars'ın en büyük ve güçlü müttefiki olan Altınorda Devleti ile irtibatı kesilmiş olacaktı. Bu sebeble Baybars, Bizans ile olan münasebetlerini daima en iyi şekilde muhafaza etmek mecburiyetinde idi.

Buna bağlı olarak 1261 yılında İstanbul'daki Latin hâkimiyetine son veren ve bu sebeble de Avrupa'nın ve Suriye'deki Haçlı Kontluklarının İstanbul'u tekrar ele geçirmek için harekete geçmelerinden korkan (1) Mihael'in de, Baybars'ın dostluğuna ihtiyacı vardı. Nitekim bir kaç yıl içinde Suriye'deki Haçlı bakiyelerine karşı harekete geçen Baybars, bütün Hıristiyan Avrupa'nın dikkatlerini üzerine toplamış idi. Bundan istifade eden Mihael de, Latin işgalinden kurtardığı İstanbul'da otoritesini gerçekleştirmek için bol zaman kazanmıştır. Ayrıca İran Moğolları ile de mücadeleye giren Baybars, Mihael'i muhtemel bir moğol saldırısından da korumuş oluyordu.

Altınorda-Bizans-Memlük devletleri arasındaki bu üçlü dostluk ve ittifak, 1263 yılına kadar gayet iyi bir şekilde devam etti. Nevar ki, düşmanlarının yapmış olduğu ittifakı kısa zamanda öğrenen Hülagu, bunu bozmak için, Bizans İmparatoru'na baskı yapmaya başladı. Mihael de, iki Moğol hanedanı (İlhanlı-Altınorda) arasındaki mücadelenin geçici olduğunu ve Hülagu'nun bu mücadelede başarılı olması halinde ülkesinin de, diğer devletler gibi istilaya uğrayacağını düşünüyordu. Nitekim, H.662 (1263-1264) yılında Altınorda ile Memlük Devleti arasında adeta bir aracı durumunda olan Mihael, bu dost tavrını değiştirmek mecburiyetinde kaldı.

Bu sebeble Mihael, bir taraftan Altınorda-Memlük devletleriyle iyi münasebetlerini devam ettirirken, diğer taraftan da Hülagu ile dostane münasebetler tesisine başladı.

Fakat, H.662 (1263-1264) yılında meydana gelen tatsız bir olay, Mihael'in bu iki yüzlü siyasetini su yüzüne çıkardı. Bu tarihte Baybars'ın Altınorda Hanı Berke'ye çeşitli hediyelerle gönderdiği elçilik heyeti, Bizansa vardığı zaman İmparator Mihael tarafından tevkif edilerek İstanbul'da

---

1. Khowaitir, Baibars The First, s. 128

ikamete mecbur edildi (1). Çünkü, Memlûk elçileri Bizans'a ulaştığı zaman Mihael, Hülâgu tarafından gönderilen Moğol elçilerini ağırlamakla meşgul oluyordu (2). Bu sebeble Memlûk Devleti'yle olan münasebetlerinin Hülâgu tarafından öğrenilmesini istemeyen Mihael, Memlûk heyetini tevkif ettirerek Moğollardan saklamak istedi.

Altınorda Devleti'ne gönderdiği elçilerin İstanbul'da tevkif edildiğini öğrenen Baybars, büyük bir öfkeye kapıldı. Mısır'daki Hıristiyan din adamlarından Mihael'in ahdini bozması sebebiyle dinden çıkarılacağına (Aforoz) dair aldığı yazıyla beraber Bizans'a bir elçi gönderen Baybars, İmparator'dan, Memlûk heyetinin derhal serbest bırakılarak Altınorda Ülkesine gönderilmesini istedi (3).

Baybars, bu olay karşısında her ne kadar öfkelenmişse de, ehemmiyetine binaen Mihael ile olan dostluğunu bozmak istemiyordu. Bizans ile iyi münasebetlerinin kopması halinde müttefikleri Altınorda ile de irtibatının tamamen kesileceğini bilen Baybars, Mihael'e gönderdiği mektupta; "Eğer yapmış olduğun bu hareketi, Berke ile aranda olan bir düşmanlık sebebiyle yaptıysan ben ikinizin arasını düzeltmek için her türlü yardımı yaparım " diyerek (4), alttan alıyordu. Yazdığı mektupla, Mihael'in bu tavrını hoş görü ile karşıladığını ifade eden Baybars, böylece Bizans ile Mısır arasındaki dostluk münasebetlerinin de devamını sağlamış oluyordu. Nitekim bir süre sonra Baybars'ın mektubunu alan Mihael, derhal Memlûk elçilerini serbest bırakarak Altınorda Ülkesine gitmelerini temin etmiştir (5).

Mihael'in, Memlûk elçilerini serbest bırakarak Altınorda Ülkesine göndermesini, sadece Baybars'ın mektubuna bağlamak doğru olmaz. Herhalde o, Altınorda'ya gidecek Memlûk elçilerini tevkif etmesi sebebiyle, Altınorda Hanı Berke'nin, Bizans'a karşı askerî bir harekâta bulunacağından çekinmiş olmalıdır. Nitekim bu olaydan kısa bir süre sonra Berke'nin Bizans üzerine bir ordu göndermesi de bunu teyid eder.

-
1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 345 ; Makrizî, bu elçi heyetinin Mısır'dan ayrılış tarihini H.661 Ramazan (Temmuz 1263) olarak kaydeder. es-Sülûk, I, s. 498
  2. Khowaitir, Baibars The First, s. 129-130
  3. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 345 ; Makrizî, a.g.e., s. 514
  4. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., 345
  5. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 345

Bizans İmparatoru VIII. Mihael, takip ettiği bu iki yüzlü siyasetin ortaya çıkması üzerine müttefikleri nezdindeki itibarını kaybetmiştir. O, kaybettiği bu itibarı tekrar kazanmak için derhal harekete geçti.

Hülagu, bir süre önce oğlu Abaka'ya İmparator'un kızlarından birisini gelin olarak istemiş, fakat Mihael bu isteğe herhangi bir cevap vermemişti. Şimdi ise şartların aleyhinde geliştiğini farkeden Mihael, durumunu kuvvetlendirmek için, Hülagu'nun istediği kızı Abaka'ya gelin olarak gönderdi (1). Bir diğer kızını da, Altınorda Devleti'nin kumandanlarından olan Nogay'a gelin olarak gönderen Mihael (2), böylece her iki Moğol hanedanı ile de akrabalık tesis ederek, durumunu kuvvetlendirmiş oluyordu.

Mihael, her iki Moğol hanedanı ile kurmuş olduğu bu akrabalık sebebiyle, onları mümkün olduğu kadar sınırlarından uzak tutmaya çalışıyordu. Hatta o, sırf bu sebeple Moğol tahakkümünden kaçarak Bizans sınırlarına yığılmış Türkmenlerin, topraklarına karşı giriştikleri yağma hareketlerine de, Moğollar ile kendi arasında tampon vazifesi gördükleri için göz yumuyordu (3).

Kaynaklar, Baybars zamanında Bizans ile Mısır arasında daha pek çok elçi teatisinin varlığını kaydetmekle birlikte, bunların sebepleri hakkında fazla bilgi vermezler. Baybars zamanında tesis edilen Memlük-Bizans münasebetleri onun ölümünden sonra halefleri tarafından da uzun yıllar devam ettirilmiştir.

c. KİLİKYA ERMENİ KRALLIĞI İLE OLAN MÜNASEBETLERİ

Baybars'ın Kilikya Ermeni Krallığı ile ilk münasebetleri umumiyetle ganemet toplamak için yaptırdığı akınlar vasıtasıyla olmuştur. O, herşeyden önce, samimmi bir müslüman olarak gayr-ı müslim devletlere karşı cihad farizasını yerine getirmek için Ermeni Krallığı üzerine akınlar tertip etmişti. Ayrıca Anadolu'nun Moğollar tarafından işgal edilmesi ve Moğolların

-
1. Ebu'l-Ferec, Ebu'l-Ferec Tarihi (Trc. Ü.R. Doğrul), Ank. 1950, II, s. 585
  2. Khowaitir, Baibars The First, s. 132
  3. B. Spuler, İran Moğolları (Trc. C. Köprülü), Ankara 1957, s. 65

da, Hıristiyan devletlere müsamaha göstermesinden cesaret alan Ermenilerin Memlük ticaret kervanlarına saldırarak büyük zarar vermeleri de, bu Memlük akınlarına sebep teşkil etmekte idi.

Baybars, ilk yıllarda Franklara karşı faaliyetlerde bulunması sebebiyle Ermeniler üzerine büyük çaplı askerî bir seferde bulunamamıştır. Fakat, H.664 (1265-1266) yılında Franklar ile 10 yıllık bir sulh antlaşması imzalayan Baybars, Nihayet Kilikya Ermeni Krallığı üzerine yürümeye fırsat buldu. Bu tarihte İran Moğolları da, Altınorda Devleti ile mücadele halinde olmaları sebebiyle Anadolu'da az sayıda asker bulunduruyorlardı. Bu müsait durumdan istifade eden Baybars, Hama Meliki el-Mansur kumandasında büyük bir ordu teşkil ederek Ermeniler üzerine gönderdi (1). Memlük Sultanının ülkesine karşı büyük bir ordu gönderdiğini haber alan Ermeni Kralı Hetum, yerine oğlu Leon'u vekil bırakarak derhal Anadolu'daki Moğol valisi Nabşı Noyan'a giderek yardım talebinde bulundu. Fakat Moğol valisi, yanındaki az sayıda kuvvetle Memlüklere karşı koymaya cesaret edemiyerek bu talebi reddetti (2).

Bu sırada Ermeni topraklarına giren ve süratle ilerleyen Memlük ordusu Servand denilen yerde Hetum'un oğlu ve kardeşi kumandasındaki Ermeni ordusuyla savaşa tutuştu. Yapılan savaşta Ermeniler büyük bir bozguna uğradı. Başta Hetum'un kardeşi ile küçük oğlu olmak üzere pek çok Ermeni katledildi. Esir alınanlar arasında, Kral'ın yerine vekil olarak bıraktığı büyük oğlu Leon da vardı. Bu zaferden sonra süratle hareket eden Memlük ordusu başta Payitaht Sis olmak üzere Misis, Ezine, Ayas ve Tarsus gibi pek çok Ermeni şehirlerini ve bütün Ermeni topraklarını yağmalayarak geri döndü (3).

Memlük ordusunun ülkesini yağma ve tahrip ettiğine dair haberi Anadolu'da, Moğol Hanı'ndan gelecek yardımı beklerken öğrenen Kral Hetum, yardımcı kuvvetlerle beraber derhal ülkesine döndüyse de, Memlük ordusu Suriye'ye geri döndüğü için hiçbir şey yapamadı. Ayrıca yardım için gelen Moğol birlikleri de Memlük ordusundan arta kalan yerleri yağmalayarak Anadolu'ya geri döndü (4).

-
1. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 549
  2. Ebu'l-Ferec, Tarih II, s. 586
  3. Ebu'l-Ferec, a.g.e., s. 586 ; Makrizî, a.g.e., s. 552
  4. Ebu'l-Ferec, a.g.e., s. 587

Hetum, oğlu Leon'un esir alınarak Mısır'a götürüldüğünü öğrenince Baybars'a bir elçi göndererek, oğlunun serbest bırakılması karşılığında istenilecek fidyeyi ödemeye hazır olduğunu bildirdi (1). Bu talep karşısında Baybars, Leon'un serbest bırakılmasının, Moğollar elinde esir bulunan Memlük Emiri Sunkuru'l-Aşkar'ın iadesine bağlı olduğunu buldirdi (2). Baybars'tan aldığı bu cevap üzerine harekete geçen Hetum, Abaka'yı ziyaret için gittiği Tebriz'de, durumu İlhan'a anlatarak yardım etmesini rica etti. Abaka, esir bulunan Memlük Emirinin kendisine gönderileceğini vaad ederek Hetum'u ülkesine geri gönderdi. Gerçekten de Abaka bir süre sonra Memlük Emirini Ermeni Kralı'na gönderdi. Memlük Emiri Sunkuru'l Aşkar'ı derhal Mısır'a yollayan Hetum, anlaşma şartlarına göre oğlunun serbest bırakılmasını talep etti (3). Bunun üzerine Baybars, verdiği sözü tutarak H.666 11 Şevval (24 Haziran 1268)'de Leon'u serbest bırakarak ülkesine iade etti (4).

Kral Hetum, oğlunun serbest bırakılmasında yardımcı olan Abaka'ya teşekkür için Tebriz'e gittiği zaman, İlhan'a yaşlandığı gerekçesiyle tahttan çekilerek idareyi oğluna bırakmak istediğini bildirdi. Bunun üzerine Abaka da Hetum'a oğlunun Kral tayin edildiğine dair bir menşur vererek geri gönderdi (5).

Baybars zamanında Ermeniler üzerine ikinci büyük sefer 1273 yılında meydana geldi. Ebu'l-Ferec'e göre Antep ve Bire üzerinden hareket eden Memlük kuvvetleri süratle Ermeni topraklarına girmiş ve etrafı yağmalayarak pek çok esir ve ganimetle geri dönmüştür (6).

Bu olaydan kısa bir süre sonra, tahminen 1274 yılında bir grup Memlük tüccarı Tarsus'ta medfun bulunan Abbasi Halifesi el-Memun'un kabrini ziyaretleri esnasında şehir valisi tarafından yakalanarak hapsedildiler. Durumdan haberdar olan Baybars, Ermeni Kralına bir mektup göndererek tacirlerin derhal serbest bırakılmasını talep etti. Fakat Ermeniler, bu tüccar kafilesi içinde bizzat Memlük Sultanı Baybars'ında olduğu kanaatiyle bu talebi reddettiler. Bunun üzerine Baybars, Ermenistan'a bir ordu göndermek için hazırlıklara başladı. Durumun ciddiyetini anlayan Leon, derhal Memlük tüccarlarını serbest bıraktı (7).

1. Ebu'l-Ferec, Tarih, II, s. 587 ; Makrizî, es-sülûk, I, s. 555

2. İbn Şeddad, Siret, s. 139 ; Makrizî, a.g.e., s. 568

3. Ebu'l-Ferec, a.g.e., s. 587

4. İbn Şeddad, a.g.e., . 139-140 ; Ebu'l-Ferec- a.g.e., s. 589

5. Ebu'l-Ferec, a.g.e., 589

6. Ebu'l-Ferec, a.g.e., s. 591

7. İbn Şeddad, bu olayı tarih vermeden zikreder. A.g.e., s. 145-146 ; Ebu'l-Ferec ise bu olayı, 1271-1275 yılları arasındaki hadiseleri anlatırken bahseder. A.g.e., s. 594

Baybars, 1275 yılında Anadolu Selçuklu ricalinden aldığı yardım çağrılarına icabet etmek için yola çıktığı zaman, Pervane Muinuddin Süleyman haber göndererek Anadolu'da şimdilik durumun müsait olmadığını ve bu seferi bir sonraki yıla ertelemesini rica etti (1). Bunun üzerine Memluk Sultanı ordusunun sefer yönünü Kilikya Ermeni Krallığı üzerine çevirdi. O, böylece daha sonra çıkacağı Anadolu seferi için yolu üzerindeki engelleri de kaldırmak istiyordu.

H.673 Şaban sonlarında (1275 Mart başları) Humus'tan hareket eden Baybars, 21 Ramazan (19 Mart 1275)' da Ermeni Krallığının paitahtı olan Sis'e girdi. Burada ordusunu küçük gruplara ayıran Memluk Sultanı başta Sis, Ayas, Misis ve Adana olmak üzere bütün Ermeni topraklarını yağma ve tahri; ile pek çok esir ve ganimet alarak Mısır'a döndü (2).

Baybars'ın Ermeni Krallığı üzerine tertip ettiği bu seferlerden başka küçük çaplı yağma akınları da mevcut olmakla birlikte bunlar fazla önemli değildir. Memluk ordusunun H. 664 (1265-1266) ve H. 674 (1275-1276) yıllarında Kilikya bölgesine yaptığı iki büyük sefer Ermeni Krallığı için âdeta bir yıkım olmuştur. Ermeni Krallığı bu seferler esnasında çok büyük nüfus kaybına uğradığı gibi (3), yapılan tahribat neticesinde de bir daha kendisini toparlayamamıştır. Fakat Ermeni Krallığına yapılan bu taarruzlar sadece Mısır ve Suriye'den gelmiyordu. Memluk devletinden yardım ve destek alan Anadolu Türkmenleri de sık sık bölgeye yağma akınlarında bulunuyorlardı (4). Böylece Ermenilerden boşalan bu topraklara Moğol istilası sebebiyle Orta Asya'dan kaçarak Anadolu'ya gelen Türkmen kitleleri yerleşmiş ve bölgenin Türkleşmesini sağlamışlardır.

d. DİĞER HİRİSTİYAN DEVLETLERİYLE OLAN MÜNASEBETLERİ

Baybars'ın yukarda zikrettiğimiz devletlerden başka, daha pek çok uhristiyan ülkeyle münasebetinin varolduğu bilinmektedir. Fakat onun bu devletlerle olan münasebetleri öncelikle ticari faaliyetler çerçevesinde

-
1. İbn Şeddat, Siret, s. 49
  2. İbn Şeddat, a.g.e., s. 48-49; Ebu'l-Ferec, Tarih, II, s. 594-595
  3. Ebu'l-Ferec, Baybars'ın 1276 yılında yaptığı seferde, 60 bin Ermeninin öldürüldüğünü ve sayılamıyacak kadar çok Ermeninin de esir alınarak Mısır'a götürüldüğünü kaydeder. a.g.e., s. 595
  4. Ebu'l-Ferec, a.g.e., s. 595

olmakla birlikte, siyasetinin de bir parçasıdır. Şöyle ki; Avrupa'dan gelebilecek müttefik bir Haçlı ordusuna karşı koymanın zor olacağını idrak eden Baybars, bazı Hıristiyan devletlerin dostluğunu kazanarak bu ittifakın bir ölçüde de olsa azaltılabileceğini düşünüyordu (1).

Nitekim H. 661 (1263) yılında, Fransa Kralı IX. Louis tertip ettiği bir orduyla Dimyat üzerine yürümeye karar verdiği zaman, devlet ricali böyle bir hareketi tasvip etmeyerek öncelikle Tunus sahillerine saldırmanın daha doğru olacağını ifadeyle, sefer yönünü Tunus'a kaydırmışlardır (2). Khowaitir bu seferin yönünün Tunus'a çevrilmesinde Baybars'ın dostu olan Fransa Kralının kardeşi Charles Anjou'un büyük rol oynadığını ifade eder(3). Bunun kesinlik derecesi tam olmamakla birlikte, bizde bu fikre katılıyoruz. Nitekim H.662 (1263) yılında Fransa Kralının kardeşi Charles Anjou'dan Baybars'a, aralarındaki dostluğu bildiren bir mektup gelmesi de bu kanaati teyid etmektedir (4).

Baybars'ın Avrupa Hıristiyan devletleriyle olan münasebetinin özellikle ticarete münhasır olduğunu ifade etmiştik. Nitekim, H. 670 (1271-1272) yılında İspanya şahir devletlerinden İşbiliyye (Sevilla) Krallığı tarafından bir elçi heyeti gelmiştir. Dostluk tesisinden başka, ticari faaliyetlerin de gelişmesi yolunda bazı tekliflerle gelen heyet Baybars tarafından memnuniyetle karşılanmıştır (5). Bir süre sonra da H. 674 Şevval sonlarında (10-15 Nisan 1276) Balaban el-Celdeki, İzzeddin Aybeg el-Külegî ve Hüseyin İbn Hemmâm'dan müteşekkil bir Memluk heyeti Baybars tarafından Sevilla Kralına gönderilmiştir (6).

Suriye'deki Haçlı bakiyelerinin Akdenizde yaptıkları korsan faaliyetlerinden mutazzır olan bazı Avrupa devletlerinin Baybars'tan yardım istediği de bir gerçektir. Bunlardan Venedik şahir devleti, ticari faaliyetlerine büyük darbe vuran Suriye Franklarına karşı Baybarsla ittifak yapmış ve birlikte Akka üzerine saldırmak için onunla anlaşmıştır. Yaptıkları anlaşma üzerine H. 661 (1262-1263) yılında ordusuyla Akka önlerine gelerek

-
1. Osmanlı Sultanı Kanunî Süleyman da aynı siyaseti takiple, kendi safına çekmeye çalıştığı Fransa'ya pek çok imtiyaz vermiştir.
  2. Makrizi, es-Süluk, I, s. 502
  3. Khowaitir, Baibars The First, s. 108
  4. Makrizi, a.g.e., s. 513
  5. İbn Şeddad, Siret, s. 63
  6. İbn Şeddad, a.g.e., s. 63-64

bir süre müttefikini bekleyen Baybars, Venediklilerin sözlerini tutmamaları üzerine civar beldeleri yağmalayarak geri dönmek mecburiyetinde kalmıştır(1).

Altınorda ile İran Moğolları arasındaki ihtilaftan istifade ile Berke'yi kendi safına çekmeyi başaran Baybars, şimdide Suriye Frankları tarafından ticari faaliyetleri sekteye uğrayan Venedik'in, bu durumundan istifade ile onlarla bir ittifak anlaşması yapmıştır. Fakat Venediklilerin Altınorda devleti kadar ahidlerine sadık olmamaları bu ittifakın gerçekleşmesini önlemiştir.

Baybars'ın, Avrupa devletleriyle olan dostluk münasebetleri bazen onun Suriye Frankları, Kıbrıs ve Kilikya Ermeni Krallıklarına karşı giriştiği mücadeleler sebebiyle bozulma durumuna gelmiştir. Baybars'ın 1270 yılında Kıbrıs Krallığı üzerine büyük bir Memlûk Filosu göndermesi ile birlikte Avrupa devletleriyle olan münasebetleri de büyük ölçüde sekteye uğramıştır. Gerçekte Kıbrıs Kralı Huges, Baybars ile daima dostluk münasebetleri kurmaya çalışmış ve bu sayede Memluk limanlarında ticari faaliyette bulunma hakkını elde etmiştir. Hatta Huges'e karşı her zaman iyi muamelede bulunan baybars ondan Suriye Frankları ile arasında olan anlaşmazlıkların hâlinde tavassutçu olmasını dahi rica etmiştir (2).

Fakat bir süre sonra Huges'in H. 664 (1265-1266)'de gizlice Suriye Franklarına yardımda bulunması üzerine bu dostluk münasebetleri birden bire bozuldu (3). Huges'in yaptığı ihaneti öğrenen Baybars, H. 669 (1271) yılında tertip ettiği 17 parçalık bir donanmayı Kıbrıs üzerine gönderdi. Fakat Memluk donanması Limasol açıklarında tutulduğu fırtınadan kurtulmayı başaramadı. 11 Memluk gemisi battı. Hayatlarını kurtarmak için sahile çıkanlar ise Huges tarafından esir alındı (4).

Bu felaket Baybars'ın Sultan olduktan sonra almış olduğu ilk büyük hezimet idi. Haberi duyan bütün Hıristiyanlar müslümanlar ile alay ediyor ve uğradıkları bu felaket sebebiyle onları tahkir ediyorlardı.

-
1. W. Heyd, Yakın Doğu Ticaret Tarihi (Trc. E. Ziya Karal) Ankara 1975, s.393; Arap kaynaklarında Heyd'in vermiş olduğu bu bilgiye tasadüf edemedik.
  2. Khowaitir, Baibars The First, s. 95
  3. Makrizi, es-Süluk, I, s. 554
  4. İbn Şeddad, Siret, s. 147; Makrizi, a.g.e., s. 593; Kıbrısta esir alınanlardan bir kısmı daha sonra kaçarak kurtulmayı başarmış ve H. 673 Rebi-ulevvel (Eylül 1274) inde Mısır'a gelmişlerdir.

Hıristiyanların bu tahkirleri karşısında Baybars yeni bir donanma inşasına karar verdi (1). Onun bu fikrini öğrenen Papa Mısır ile ticari faaliyette bulunan Avrupa devletlerine 1272 yılında gönderdiği bir emirle Baybars'a gemi ve gemi yapımında kullanılacak malzemelerin satışını yasaklamıştır. Yine buna bağlı olarak Barselona Hükümdarı I. Jayme de 1274'de çıkardığı bir emirle ülkesinden Memluk devletine satışı yapılan askeri malzemenin ihracatını yasaklamıştır (2). Fakat bütün bu tedbirlere rağmen Baybars kısa zamanda 33 adet gemi yaptırarak Akdenize gönderdi. Ama daha sonra gelişen olaylar Baybars'ın Kıbrıs üzerine ikinci bir sefere çıkmasına imkan vermedi.

Görüldüğü gibi Avrupa devletleri kendileri için büyük bir tehlike olarak gördükleri Mısır Türk Memluk devleti ile ticari faaliyette bulunmakla birlikte silah ticaretine koydukları yasaklarla onu kontrol altına almaya çalışmışlardır.

Hıristiyan Avrupa'nın kendisine karşı her zaman ittifak halinde hareket edeceğini düşünen Baybars, muhtemel bir Haçlı tehdidine karşı bazı tedbirler almayı da ihmal etmemiştir. O, bu sebeple Mısır'a deniz yoluyla yapılacak bir saldırıda Nil Nehri'nin kullanılarak Haçlı gemilerinin Mısır içlerine kadar sızması ihtimalini düşünmüş ve Nehrin Dimyat kolunu daraltarak buradan gemilerin geçmesine mani olmuştur. Baybars'ın almış olduğu bu yerinde tedbir harekati zamanında da aynen muhafaza edilmiştir (3).

Görüldüğü gibi Baybars muhtemel bir Haçlı taarruzundan çekinmektedir. Bununla birlikte onun Hıristiyan Avrupa devletleri üzerinde büyük bir nüfuza sahip olduğu da bir gerçektir. Sicilya adasında yaşayan 15 bin müslümanın öldürülme tehlikesine maruz kaldığını haber alan Baybars, derhal Sicilya Kralına bir haber göndererek adadaki müslümanların salimen Mısır'a gönderilmelerini, aksi takdirde ülkesindeki bütün Hıristiyanları katledeceğini bildirdi. Kısa zamanda etkisini gösteren bu tehdit üzerine Sicilya'daki bütün müslümanlar Mısır'a gönderildi (4).

Netice itibarıyla Baybars'ın Hıristiyan Avrupa devletleriyle olan münasebetlerini, onların dostluğunu kazanarak Mısır ve Suriye üzerine yapılacak muhtemel bir Haçlı seferine mani olmak ve bunun yanında ticari faaliyetlerini devam ettirmek şeklinde özetleyebiliriz.

1. İbn Şeddad, Siret, s. 148

2. Heyd, Ticaret Tarihi, s. 473-474

3. XV. Yüzyılda dahi Nil Nehrine giren büyük ticaret gemileri Dimyat'ta yüklerini boşaltarak geri dönmek mecburiyetinde kalıyorlardı. Heyd, a.g.e.s.476

4. İbn. Şeddad, a.g.e., s. 146-147

II. BAYBARS'IN ALTINORDA DEVLETİ İLE OLAN MÜNASEBETLERİ

Cengiz Han ( ), kurmuş olduğu Moğol İmparatorluğunu daha sağlığında oğulları arasında paylaştırmıştı. Bu taksimatta Büyük oğlu Cuci'nin payına, Harizm ile Hazar Denizi'nin güney sahilindeki İran eyaletleri de dahil olmak üzere, İrtiş'in batı tarafındaki bütün bölgeleri içine alan topraklar düştü. Fakat Cuci'nin zamansız ölümü üzerine Cengiz Han, bu toprakları O'nun oğlu Batu'ya verdi. Cuci'nin oğulları da, tıpkı dedeleri gibi adı geçen toprakları kendi aralarında paylaştırmışlardır. Fakat bu taksimat, Altınorda Devleti güçlü olduğu müddetçe pek müessir olmamış, ve bütün kardeşlermerkezde oturan Batu ailesinin hakimiyetini tanıyarak, kendi bölgelerinde merkeze bağlı birer vali durumunda kalmışlardır (1).

Bu devlet hükümdarlarından, mevzumuz itibariyle, Baybars ile olan münasebetleri sebebiyle sadece ikisi hakkında bilgi vereceğiz. Bunlardan Berke Han (1257-1266) önemli bir yer işgal eder. Baybars'ın Altınorda'ya gönderdiği elçilik heyetinin verdiği bilgiler sayesinde Berke Han'ın bir potresini çizmek mümkündür. El-Mufaddal tarafından kaydedilen bu bilgiye göre " bu tarihte (1262-1263) 56 yaşında olan Berke Han, seyrek sakallı, büyük gözlü, sarı benizli olup, saçları kulaklarının arkasına kadar taranmış idi. Bir kulağında halka şeklinde altın bir küpe olan Berke'nin, sırtında ipek kaftan başında kalpak, belinde de deri bir kemer olup, kemerinde kılıç yerine altın suyuna batırılmış eğri boynuzlar vardı" (2).

Altınorda'yı büyük bir devlet haline getiren Berke Han zamanında, Moğol İmparatorluğu'nun hayatında önemli gelişmeler olmaktadır. Mengü Han'ın (1251-1259) ölümünden hemen sonra imparatorluğun payitahtı, Karakorum'dan Pekin'e nakledilmiştir. Böylece büyük Moğol Hanı, imparatorluğun diğer kısımlarından uzaklaşarak sadece Çin İmparatoru olmuştu (3). Böyle bir uygulama neticesinde Büyük Han'ın diğer Moğol hanedanları üzerindeki otoritesi azalmış, bunun sonucunda da aileler arasında hakimiyet mücadeleleri başlamıştır.

-
1. Ahmet Temir, "Türk-Moğol İmparatorluğu ve Devamı" Türk Dünyası El Kitabından Ayrı Basım, Ankara 1975.
  2. W. Tiesenhausen, Altınorda Tarihine Ait Metinler (Trc. İ.H. İzmirli), İstanbul 1941. (Mufaddal, s.328).
  3. A. Yakubovsky, Altınordu ve Çöküşü (Trc. Hasan Eren) Ankara 1976, (2. bsk)-s. 57

Mengü Han, gerek Abbasi Hilafeti'ne, gerekse Batınlara karşı yıllardır batıdan gelen yardım çağrılarına nihayet icabet ederek, 1253 yılında kardeşi Hülagu'yu (1256-1265) İran'ın fethi ile görevlendirmiştir. Fethedilen yerler Büyük Moğol Hanı'nın bağlı olmakla birlikte Hülagu'nun idaresine verilecekti. Hülagu, bu sefer için görevlendirildiği zaman aralarında Batu'nun da bulunduğu diğer Moğol hanedanları belli miktarda asker göndererek sefere iştirak ettiler (1). Hülagu, teşkil edilen bu ordu ile 1256 yılı itibarı ile 2,5 senede bütün İran'ın fethini tamamladı. Hatta öyle ki, 1256'da Batınlara payitahtı durumunda olan Alamut Kalesi'ni ele geçirerek bunların hakimiyetine son verdiği gibi, 1258'de de Bağdad'ı işgal ile Abbasi Hilafeti'ne son verdi.

Bu tarihten sonra sınırları bugünkü Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Kafkasya topraklarını içine alan ve tarihte İlhanlılar veya İran Moğolları adı ile bilinen yeni bir Moğol devleti kurulmuş oluyordu (2).

İran'da yapılan bu fütihat sona erer ermez, Berke ile Hülagu arasında Azerbaycan toprakları yüzünden anlaşmazlık çıktı. Azerbaycan çok verimli otlaklara sahip olmakla, Kür Irmağı'nın aşağı kıyılarında bulunan Mugan Bozkırını kışlak, Karadağ eteklerini de yaylak olarak seçen Hülagu, Azerbaycan'ın merkezi durumunda olan Tebriz'i de askeri faaliyetleri için merkez yapmıştı (3).

Berke Han da Azerbaycan gibi verimli bir araziye Altınorda topraklarına katmak istiyordu. Kendi askerlerinin de İran'ın fethine katıldıkları sebebiyle Berke, yapılan hizmetin mükafatı olarak Azerbaycan'ı talep ediyordu. Bu mesele üzerine yapılan görüşmeler hiçbir netice vermeyince iki devlet arasında fasılalarla yüz yıla yakın devam edecek bir savaş başladı (4).

Bazı İslam tarihçileri, iki devlet arasındaki savaşa sebep olarak; Hülagu'nun Bağdad'ı zapt ile Abbasi Hilafeti'ne son vermesini, müslüman olan Berke'nin hiç hoş karşılamadığını ve bu yüzden onunla savaşa girdiğini kaydederler (5). Fakat, dikkatle incelenecek olursa Hülagu, 1253 yılında İran'ın

-
1. B. Spuler, İran Moğolları (Trc. C. Köprülü) Ankara 1957, s. 59.
  2. Yakubovsky, Altınorda, s. 58.
  3. Tebriz daha sonra Abaka tarafından İlhanlı Devleti'nin payitahtı yapıldı. Bkz. K. Jahn, "Tebriz Doğu ile Batı Arasında Bir Ortaçağ Kültür Merkezi" (Trc. İ. Aka) TAD C. XIII, S. 24, s. 59.
  4. Yakubovsky, a.g.e., s. 59; Spuler, a.g.e., s. 73-74.
  5. Tiesenhausen, Metinler, (Baybars el-Mansuri, s. 161), (ez-Zehebî, s. 354) (el-Mufaddal, s. 325).

fethine memur edilince, Altınorda Hanı Batu, onun teşkil ettiği orduya belli miktarda yardımcı kuvvet göndermişti. Berke ise, 1257 yılında Altınorda tahtına geçtiği zaman henüz BAğdad zabtedilmediği gibi o, bundan tam bir yıl sonra yapılan işgale de sesini çıkarmadı. Fakat daha sonra İran'ın fethi tamamlanıp Azerbaycan'ı paylaşma meselesi ortaya çıkınca, çıkarları çatışan iki Moğol hanedanı savaşa girmekten çekinmemiştir. Gerçekte Berke, bu tarihten çok önceleri, daha tahtın genç bir varisi iken İslam Dini ile alakadar olmaya başlamıştır. Onun İslamiyeti kabulünde Buhara ve civarındaki müslümanlar üzerinde siyasi bir otorite sağlamak istemesi büyük rol oynar. Ayrıca Berke'nin diğer Moğol hanedanlarına, bilhassa İran Moğolları'na karşı bir müttefik bulmak için böyle bir seçim yapmış olması da muhtemeldir.

Berke ile Hülagu arasında başlayan ve onların halefleri zamanında da devam eden bu mücadele, Altınorda ile Mısır Türk-Memlûk Devleti arasında, çok sıkı bir dostluk ve ittifak münasebetinin kurulmasına sebep oldu. Baybars ve Berke'nin samimi gayretleriyle başlayan bu dostluk münasebeti uzun yıllar devam etmiştir.

Mısır'ın, bilhassa Memlûkler zamanında askerî güç kaynağını teşkil eden Kıpçak Sahrası ile ticarî münasebetleri çok eskilere uzanmaktadır. Kıpçak'tan Anadolu yolu ile getirtilen memlûkler, Mısır'da büyük bir potansiyel teşkil ediyor ve Mısır ordusunun candamarını meydana getiriyordu. Her ne kadar, Memlûk ordusu içinde Habeş, Arap, Fars ve diğer Türk kavimlerinden askerler varsa da bunlar içinde Kıpçak memlûkleri, bilhassa Bahriyeler zamanında ilk mevkiyi teşkil ediyordu (1). Bununla birlikte Mısır'ın, Kıpçak Sahrası ile olan ticarî faaliyetlerinin sadece köle ticaretine münhasır kaldığını söylemek yanlış olur. Bu alışveriş çerçevesinde Kıpçak'tan köle haricinde deri, kürk, keçe, misk ve çeşitli hammaddeler alınır buna karşılık baharat ve mamul sanayi malları satılırdı (2).

Mısır Türk-Memlûk Devleti'nin, Altınorda ile ilk teması H. 659 (1261)'de vuku buldu. Bu tarihte Memlûk tahtına çıkan Baybars'ın ilk işi, İran Moğolları'na karşı kendisine bir müttefik aramak oldu. Bu devirde Moğol--

1. el-Ümerî, Memlûk ordusundaki Kıpçak Türklerinin nüfuzunu şöyle dile getirir; "... Mısır ordusunun büyük bir kısmını onlar teşkil ederlerdi, el-Melikü's-Salih Necmeddin Eyyub zamanından beri, sultan, emir ve askerler hep onlardandı..." Tiesenhausen, Metinler, (el-Ümerî, s. 365-366).
2. Mısır'ın Kıpçak Sahrası ve diğer ülkelerle ticarî münasebetleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. W. Heyd, Yakın-Doğu Ticaret Tarihi (Trc. E. Ziya Karal) Ankara 1975.

ları durdurabilecek güçlü bir devlet pek az olmakla birlikte, kuzeydeki Altınorda Devleti de bunlardan birisi idi. Uzun zamandan beri Altınorda hakkında bilgi toplayan Baybars, hem Berke'nin müslüman olduğunu, hem de onun Hülagu ile Azerbaycan arazisi sebebiyle ihtilafa düştüğünü öğrenmişti. Berke'nin içinde bulunduğu bu durum karşısında kendisi ile kolayca ittifak kuracağını düşünen Baybars, Berke Han ile doğrudan irtibat kurmaya karar verdi.

Baybars, İran Moğolları'na karşı güçlü bir müttefik olarak gördüğü Berke'yi kendi safına çekebilmek için H. 659 yılının son aylarında (Kasım-Aralık 1261) bir mektup yazarak Altınorda Hanı'na gönderdi. Kadı Muhyiddin İbn Abdi'z-Zâhir tarafından kaleme alınan mektupda Baybars, müslüman olması sebebiyle Berke'yi Hülagu'ya karşı savaşa kışkırtıyordu (1).

Berke ile bu tarihe kadar hiçbir münasebeti olmayan Baybars, onun yazmış olduğu mektuba nasıl cevap vereceğini tahmin edememiştir. Bu sebeple Baybars, mektubu doğrudan bir elçilik heyeti yerine, Alan tacirleri ile göndermeyi tercih etmiştir. Onun bu şekilde hareket etmesi, tasavvur ettiği ittifakın gerçekleşmesinden pek ümitli olmadığını göstermektedir. Buna göre neticenin menfi olması halinde Baybars, gururunun kırılmasından başka hiçbir şey kaybetmeyecektir.

Olaylar Baybars'ın korktuğu gibi gelişmedi. Çünkü Altınorda Hanı Berke de, yanında bir müttefik olmadan Hülagu'ya karşı girişeceği bir savaşta zorlanacağını biliyordu. O, daha gençliğinde İslâm âleminin sahip olduğu nüfuzu görmüş ve onlarla dostluk tesisinin gereğine inanmıştı. Bu sebeple daha genç yaşta islâmiyeti kabul eden Berke, şimdi de Baybars'ın yaptığı bu teklife müsbet cevap vermekte asla tereddüt göstermedi. Bir süre önce İran'ın fethine yardımcı olmak için Hülagu'ya gönderilen Altınorda askerlerinin, iki hanedan arasında çıkan anlaşmazlık neticesinde hayatları tehlikeye girdi. Bunu idrak eden ve adamlarını kurtarmak için daima bir hal çaresi arayan Berke H. 659 (1261)'da Baybars'ın gönderdiği mektubu alınca büyük ölçüde rahatladı. O, İran'da bulunan Altınorda askerlerine haber göndererek "hayatlarının tehlikede olduğunu ve Hülagu'yu terk ile memleketlerine dönmelerini, eğer bunda başarılı olamazlarsa Mısır Sultanı Baybars'a iltica etmelerini" bildirdi. Nitekim H. 660 Zilkade 17 (2 Kasım 1262)'de bu emre uyan 100 kişi-

1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 268; Makrizî, es-Sülûk, I, s. 465.

lik bir grup Altınorda askeri Mısır'a iltica etti. Baybars, Berke tarafından gönderildiklerini öğrendiği bu askerlere izzet ve ikram gösterip, Kahire'de Lok ismiyle maruf bir mahalde iskan etti (1).

İran'daki askerlerine Mısır'a iltica etmelerini tavsiye eden Berke, böylece Baybars'ın bir yıl önce yazmış olduğu mektuba da cevap vermiş oluyordu. Bunun üzerine Berke'ye 2. bir mektup daha gönderen Baybars, bu mektubunu gizlemeye gerek görmedi. O, Fakih Mecdeddin Ruzverî ile Emir Seyfeddin Küşer-beg ve bir süre önce Mısır'a iltica eden Altınorda askerlerinden iki kılavuz ile gönderdiği bu mektubu, önce bütün ümerânın önünde okuyarak onların da tasvibini aldı. Bu mektubunda da Berke'yi Hülagu'ya karşı savaşa kışkırtan Baybars, müslüman beldeleri hakkında da ona bilgi veriyordu. Ayrıca o, Hülagu'nun 1258'de ortadan kaldırdığı Abbasi Hilafeti'ni Mısır'da yeniden ikame ettiğini ifade ile mektubun sonuna halifenin nesebini gösteren altın yaldızlı bir şecere ilave etmeyi de ihmal etmedi. H. 661 Muharrem (15 Ekim-15 Kasım 1262)'de hareket eden heyet bir süre sonra İstanbul'a ulaştı. Burada Berke'nin, Mihael'e gönderdiği elçilerle buluşan Memlûk heyeti, bir süre sonra buradan Altınorda ülkesine doğru hareket etti (2).

Kadı Muhyiddin İbn Abdi'z-Zâhir, Memlûk heyetinin yola çıkmasından az önce Berke'nin gönderdiği bir elçi heyetinin Kahire'ye geldiğini kaydeder (3). Böylece Berke Han, daha Baybars'ın ilk mektubunu alır almaz, onun dostluk ve ittifak teklifine icabet ettiğini göstermiştir. Bunu ifade için de, önce İran'daki askerlerinin Mısır'a gitmesini emreden Berke, hemen akabinde bir elçilik heyeti teşkil ederek Mısır'a göndermişti.

İbn Abdi'z-Zâhir'in verdiği bu bilgiye göre; Emir Celaleddin İbn Kadı ve Şeyh Nureddin Ali'den müteşekkil Altınorda heyeti H. 661 Şaban 7 (16 Haziran 1263)'de Kahire'ye vasıl oldu (4). İsimlerinden müslüman oldukları anlaşılan bu iki elçinin gönderilmelerine sebep, herhalde İslâm örf ve ananelerine ziyadesiyle vakıf olmalarındandır. Berke Han, bu özelliklere sahip elçiler göndermekle belki Mısır'da kendisine karşı bir sempati tesis edebileceğini ümit ediyordu.

1. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 473-474.

2. Bu elçilik heyetinde görevli Fakih Mecdeddin Ruzverî, İstanbul'da hastalanarak geri dönmek mecburiyetinde kalmıştır. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 299-300; Makrizî, a.g.e., s. 379-380.

3. Tiesenhausen, Metinler, (İbn Abdi'z-Zâhir, s. 115).

4. Makrizî, a.g.e., s. 495.

Berke, bu heyet ile Baybars'a gönderdiği mektupta; kendisinin ve ailesinin müslüman olduğunu ifade ediyor ve gayr-ı müslim olan Hülagu ile sırf müslümanlara zarar verdiği için savaştığını bildiriyordu. Ayrıca Abbasi Hilafeti'nin Mısır'da yeniden ikame edilmesine sevindiğini de bildiren Berke, Baybars'tan Hülagu'ya karşı Fırat havzasına bir birlik göndermesini ve Anadolu Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykâvus'a yardım etmesini rica ediyordu (1).

İran Moğolları'na karşı mücadelede Mısır'ın ittifakına ihtiyacı olan Berke, bunu temin etmek için İslâm dinini ve cihad farızasını öne sürüyordu. Böylece o, Baybars'ın dinî hislerini tahrik ederek, Hülagu'ya karşı mücadeleye sevk edebileceğini ümit ediyordu. Gerçekte Baybars bu ittifak sayesinde, İran Moğolları'nı Suriye ve Mısır'dan uzak tutmak, Berke ise münbit Azerbaycan arazisine sahip olmak istiyordu.

Baybars, Altınorda elçilik heyetini en güzel şekilde ağırlayarak o gün için bir misafirhane durumunda olan Kahire dışındaki Lok isimli mahalle yerleştirdi. Mısır'da kaldıkları süre zarfında sık sık Baybars'ın çevgen oyununu (2) seyreden ve onun tarafından Ahi teşkilatına kaydedilen elçilere, halife tarafından da fütüvvet donu giydirildi (3).

Baybars, Altınorda elçilerine geri dönüşlerinde refakat etmek üzere bir heyet hazırlattı. Ayrıca Berke'ye Abdu'z-Zâhir tarafından 70 sahifelik bir mektup gönderen Baybars, onu Hülagu ile cihada teşvik ederek her zaman ittifaka hazır olduğunu ifade ediyordu. Bu mektubun haricinde Baybars, Altınorda'ya pekçok kıymetli hediye de gönderdi. Kaynaklarda uzun bir liste halinde yer alan hediyeler arasında ilk sırayı, Ortaçağ İslâm devletlerinde gönderilmesi teamül halini alan ve Osman b. Affan hattı ile yazılmış bir Kur'ân-ı Kerîm alır. Ayrıca bu listede çeşitli silah takımları, cins atlar, altın ve gümüş işlemeli mutfak takımları, siyah köleler, Afrika'ya mahsus hayvanlar ve daha pekçok hediyeler bulunmaktaydı. Heyet, H. 661 Ramazan 17 (25 Temmuz 1263)'de Baybars'ın hazırlattığı bir gemi ile Mısır'dan hareket etti (4).

Elçilerin yola çıkmasından bir süre sonra Altınorda'ya giden elçi heyetinin, Bizans İmparatoru VIII. Mihael tarafından tevkif edildiğine dair

-
1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 321; Tiesenhausen, Metinler, (Baybars el-Manşurî, s. 161-162)
  2. Bugünkü Polo oyunu.
  3. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 323; İbn Batuta, daha sonraları Ahi teşkilatının Altınorda ülkesinde yayıldığını kaydeder. İbn Batuta Seyahatnamesi (Trc. M. Çevik), s. 224.
  4. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 322-323.

geldi. Baybars daha önce hem kendisi, hem de Berke Han ile iyi münasebetleri olan Mihael'in bu hareketi karşısında öfkelenmesine rağmen, Altınorda ile irtibatını sağlayan tek ülke olması sebebiyle onun dostluğunu kaybetmek istemiyordu. Bunun için, Mihael'e bir mektup gönderen Baybars, elçilerinin serbest bırakılarak Altınorda'ya gitmelerine müsaade edilmesini istedi. Baybars'ın mektubunu alan Mihael, Memlûk heyetini serbest bırakarak Altınorda ülkesine gönderdi (1). Uzun ve maceralı bir yolculuktan sonra Altınorda'ya ulaşan Memlûk heyeti, Berke tarafından büyük bir hürmetle karşılandı. Baybars'ın Altınorda'ya gönderdiği hediyelerin Berke ve sarayında büyük bir hayranlık uyandırdığı muhakkaktır. Daha sonraları Altınorda Devleti, İslâm medeniyeti sahasına girebilmek için pekçok çaba sarfetmesine rağmen, münasebetleri elçi teatisinden ileri gitmeyen Mısır hükümdarlarının gözünde daima yarı vahşi olarak kalmışlardır (2).

Altınorda'ya bu elçi heyetinin gönderilmesinden bir süre sonra, İran'da bulunan Altınorda askerlerinden bir grup daha Mısır'a iltica etti. H. 661 Zilhicce 7 (12 Ekim 1263)'de Kahire'ye gelen Altınorda askerleri Baybars tarafından hürmetle karşılandı. Bir süre sonra İslâmiyeti kabul eden Berke askerleri, Baybars tarafından daha önce gelenlere yaptığı gibi bunları da Lok mahalline yerleştirdi (3).

Berke'nin emri ile İran'dan Mısır'a gelen Moğol askerlerinin hemen İslâm Dini'ne intisablarını biraz şüphe ile karşılamak gerekir. Kaynaklar bu konuda ya mübalağalı davranmışlar veya mülteciler kendilerini teminat altına almak için hemen İslâmiyeti seçme yoluna gitmişlerdir. Nitekim İbn Şeddad, bunlardan pekçoğuna Baybars tarafından emirlik payesi verilerek, Bahri-lerin aresına dahil edildiğini kaydeder (4).

Bu iltica hadisesinden bir süre sonra H. 663 (1264-1265) yılında, Altınorda ile İran Moğolları arasında beklenen savaş patlak verdi. Kür Irmağı kıyılarında meydana gelen ilk büyük savaşta Hülagu büyük bir bozguna uğradı.

1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 345.

2. Yakubovsky, Altınordu, s. 62.

3. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 326-328; Makrizî, es-Sülûk, I, s. 500-501.

4. İbn Şeddad, Siret, s. 157.

Savaş meydanını gezen Berke, ölen Moğol askerlerinin çokluğu karşısında "Allah Moğol'u Moğol kılıcı ile öldüren Hülagu'ya lanet etsin Eğer beraber olsaydık bütün yeryüzünü fethetmiş olurduk" diyerek (1). teessürünü ortaya koyarken, cihan hakimiyeti idealini de ifade ediyordu.

İki devlet arasındaki mücadele çok önemli ve ağır neticeler doğurmuştur. Bu savaştan sonra Hülagu'nun, Tebriz'de bulunan bütün Altınorda tacirlerini öldürmesi, Berke'nin de bu olaya misillemede bulunması sebebiyle Altınorda ve İran Moğolları arasındaki ticarî faaliyet birdenbire inkıtaa uğramıştır. Bunun neticesinde Altınorda ile Mısır arasındaki dostluk ve ittifak daha sağlamlaşmıştır. İran Moğolları'nın pazarlarında faaliyette bulunamayan Altınorda tacirleri Memlûk Ülkesine akın etmiştir.

Hülagu'nun 1265 yılında ölümü üzerine yerine oğlu Abaka (1265-1282) geçti (2). İlk zamanlar Altınorda ile İran Moğolları arasında kısa bir müddet sulh temin olduysa da bu uzun sürmedi. Abaka Nogay kumandasında saldırıya geçen Altınorda askerlerini güçlkle püskürtebildi (3).

Bu ikinci saldırıdan kısa bir süre sonra Berke de H.665 (1266) yılında öldü. Yerine geçecek oğlu olmadığı için tahta kardeşi Mengü Temir (1266-1280) geçti (4).

Berke'nin ölüm haberi Mısır'a ulaştığında Baybars, derhal bir elçilik heyeti hazırlayarak H.666 yılının ilk aylarında (Kasım-Aralık 1267) Altınorda'ya gönderdi. Baybars bu heyetle gönderdiği mektupta, Mengü Temir'e ağabeyinin ölümü sebebiyle başsağlığı diliyor, kendisinin hanlığını da tebrik ettiğini de ifade ediyordu. Ayrıca Berke ile arasında tesis ettiği dostluğun devam etmesini isteyen Baybars, Berke'ye yaptığı gibi yeni Altınorda Hanı'nı da İran Moğollarına karşı savaşa kışkırtıyordu (5).

Berke ile Baybars arasındaki dostluk ve ittifak, ikisinin de müslüman olması sebebiyle çok kolay kurulmuştu. Fakat yeni Altınorda Hanı Mengü

17 Tisenhausen, Metinler, (İbn Vasıl, s. 151-153)

2. Makrizî, ölüm tarihini H.663 Rebiülevvel 19 (9 Ocak 1265) olarak kaydeder. Es-Sülûk, I, s.541

3. Spuler, İran Moğolları, s.79

4. Makrizî, Berke'nin ölüm tarihini ay ve gün olarak kaydetmez. A.g.e., s. 561; Tiesenhausen, a.g.e., (Nuveyrî, s. 255)

5. Makrizî, a.g.e., s. 562

Temir'in müslüman olmaması bu ittifakın devamını tehlikeye sokmuştu. Bu tehlikenin farkına varan Baybars, Altınorda Devleti ileri gelenlerinden müslümanlığı kabul etmiş olanlarla irtibat kurmaya karar verdi. İlk olarak, İran Moğolları'na karşı girişilen savaşta yer alan ve daha sonraları da Altınorda Devleti'nin idaresinde mühim rol oynayan Nogay ile münasebet kuran Baybars, Mengü Temir'i Abaka'ya karşı mücadeleye sevk etmesi için onu teşvik etti (1). Fakat yeni Altınorda Hanı Mengü Temir de enaz Berke kadar, Mısır ile tesis edilen ittifakın temini için gayret göstermiştir.

Mengü Temir H.668 (1269-1270) yılında bilinmeyen bir sebeple Bizans üzerine bir ordu sevketti. Bu esnada Bizans'ta bulunan Memlûk elçisi Fâriseddin Akkuş el-Mesudî, Altınorda kuvvetlerinin önüne geçerek "İmparator ile Baybars sulh halindedir. Şu anda Bizans'a yapılacak bir saldırı Mısır'a yapılmış olur" demek suretiyle muhtemel bir herbe mani olmuştur. Bunun üzerine Altınorda ordusu çevreyi yağmalamakla iktifa etmiş ve Bizans'ta mahpus bulunan Anadolu Selçuklu Devleti'nin sâbık Sultanı İzzeddin Keykâvus'u alarak geri dönmüşlerdir (2).

Mengü Temir'in, Bizans üzerine yaptığı bu seferden Memlûk elçisinin ikazı üzerine geri dönmesi, onun Baybars ile olan iyi münasebetlerini devam ettirmek istediğini ortaya koyar. Nitekim, bu olay Altınorda ile Mısır arasındaki münasebetlerin bozulmasına sebep olmamıştır. Çünkü kısa bir süre sonra Mengü Temir H.670 (1271-1272) yılında deniz yoluyla Mısır'a bir elçi heyeti göndermiştir. Fakat heyet, Akdeniz'de Marsilya korsanlarının saldırısına uğradı. Esir alınan elçiler Akkâ'ya götürülerek hapsedildi. Bunu öğrenen Baybars, derhal Franklar'a bir elçi göndererek Altınorda elçilerinin serbest bırakılmasını ve zararlarının tazmin edilmesini istedi. Baybars'ın bu sert tutumu karşısında Akkâ Frankları, esirleri serbest bırakarak zararlarını tazmin etmek mecburiyetinde kaldı (3).

-
1. Tiesenhausen, Metinler, (Baybars el-Mansurî, s. 169); MLakrizî, es-Sülûk I, s. 590.
  2. İbn Şeddâd, İzzeddin Keykâvus'un hapisten kurtarılması olayının H.660 (1262)'de Berke zamanında olduğunu kaydeder. Ayrıca bir süre sonra İstanbul üzerine Berke tarafından gönderilen ordunun kumandasının İzzeddin'de bulunduğunu ifade eden İbn Şeddâd, iki ayrı hataya düşmüştür. Birincisi, İzzeddin H.660 yılında İstanbul'a henüz iltica etmiş olup, ancak H.664'de (1266) Bizans İmparatoru tarafından hapsedilmiştir. İkinci olarak da İzzeddin'in hapisten kurtarıldığı tarih olan H.668 (1269-1270)'de Altınorda tahtında Mengü Temir vardır. Siret, s. 54; Tiesenhausen, Metinler, (Nuveyrî, s. 259)
  3. Tiesenhausen, a.g.e., (el-Mufaddal, s. 334).

Maceralı bir yolculuktan sonra Mısır'a ulaşan Altınorda heyeti, Mengü Temir'den Baybars'a hitaben yazılmış bir mektup getirdiler. Mektupta, Baybars ile tesis edilen dostluk ve ittifakın devam etmesini istediğini belirten Mengü Temir, ortak düşmanları olan İran Moğolları'na karşı da Memlûk Sultanı'nın yardımını talep ediyordu (1).

Son elçi teatisinden sonra H.675 yılında Baybars'ın küçük oğlu Hızır için tertip edilen sünnet merasimine Altınorda Devleti'nin de bir heyetle katıldığı görülmektedir (2). Fakat Mengü Temir tarafından gönderilen bu heyetin sadece sünnet merasimi için mi, yoksa başka bir sebeple mi Mısır'a geldiği hususunda kaynaklarda herhangi bir kayda rastlayamadık.

Baybars, H.675 (1276) yılında çıktığı Anadolu seferinin hemen akabinde H.676 Muharrem 28 (1 Temmuz 1277)'inde vefat etti. Onun, Altınorda ile tesis ettiği dostluk ve ittifak münasebetleri, her ne kadar fiilen askerî yardım şekline dönüşmemişse de, halefleri tarafından da uzun yıllar devam ettirilmiştir.

---

1. Tiesenhausen, Metinler, (el-Mufaddal, s. 334).

2. İbn Şeddad, Siret, s. 82.

III. İRAN MOĞOLLARI (İLHANLILAR) İLE OLAN MÜNASEBETLERİ

Mısır Türk-Memlûk Devleti'nin V. Sultanı olarak tahta geçen ve ilk yılları gayet nazik bir durum arzeden Baybars, başlıca iki büyük tehlike tarafından tehdit ediliyordu. Bunlardan ilki ve en önemlisi, Anadolu'yu ve Ermenistan'ı işgal ile kendisine tabi bir devlet haline getiren ve şimdi de, Suriye ve Mısır üzerine yürüyen Moğollar idi. Her ne kadar Moğollar daha bir süre önce 1260 yılında, Ayn-Calut'ta Memlûkler tarafından yenilmişler ve geri püskürtülmüşlerse de intikam almak için fırsat bekledikleri muhakkaktı. İkinci tehlikeli düşman ise, Haçlı seferleri sırasında Suriye'nin sahil kısımlarını işgal eden Franklardı. Her ne kadar Frankların şimdilik herhangi bir tehlikesi yoksa da, onlar da avrupa'dan alacakları muhtemel bir yardımla Moğollar kadar büyük tehlike arzedeceklerdi. Bu sebeple gayet temkinli hareket eden Baybars, takip ettiği ince bir siyasetle, mümkün merteye bu iki düşmanla birden harbe girmemeye dikkat göstermiştir.

Baybars, daha Aybeg'in Bahrî Emirlerine karşı giriştiği tenkil hareketinden kurtulmak için Mısır'ı terk ile Dımaşk Naibi el-Melik Nasır'ın yanına sığındığında Moğollara karşı mücadele için ilk adımı atıyordu. Ayn-Calut savaşından hemen önce, Kuzey Suriye'de faaliyet gösteren Moğollar Balis civarına küçük bir keşif birliği gönderdiler. Bunu haber alan Baybars, derhal el-Melik Nasır'a müracaatla kendisine yardımcı kuvvet verilecek olursa, bu Moğol birliğini rahatlıkla imha edeceğini bildirdi. Fakat o zamana kadar hiçbir yenilgi almamış olan Moğollar'a karşı yapılacak bu seferin başarısızlıkla neticeleneceğini düşünen el-Melik Nasır, Baybars'ın bu isteğini geri çevirdi (1). Böylece Baybars'ın Moğollar ile ilk teması Ayn-Calut savaşına kalmış oluyordu.

el-Melik Nasır'ın Moğollar ile cihad hususunda hiç bir şey yapmadığını gören Baybars, Mısır Türk-Memlûk Sultanı Kutuz'un yanına gitmeye karar verdi. Bu arada Haleb ve Dımaşk'ı ele geçiren Moğolların karşısında Mısır yolu açılmıştı. Hülagu, Mısır üzerine yapacağı bir sefer için hazırlıklarını tamamladığı bir sırada, Büyük Moğol Hanı Mengü'nün ölüm haberini aldı. Bunun

1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 252; İbn Tanrıberdi, en-Nücûm, IX, s. 99.

Üzerine, Suriye'deki Moğol ordusunun kumandanlığına Kitboğa'yı tayin eden Hülagu, yeni Moğol Hanı'nı seçmek için Tebriz'e döndü. Dönüşünden önce Suriye ve Mısır'ın da tabiyetini sağlamak isteyen ve gider ayak Mısır Sultanı Kutuz'a bir elçi heyeti gönderen Hülagu, ondan hakimiyetini tanınmasını istedi. Kutuz ise bu talebe cevap olarak bütün sefaret heyetini kılıçtan geçirince iki devlet arasında savaş kaçınılmaz hale geldi (1).

Bunun üzerine Moğollara karşı askerî hazırlıklara girişen Kutuz, bu sefer için mâlî desteği Mısır halkına koyduğu ağır vergilerle karşıladı. Baybars ve arkadaşlarının da kendisine katılmasıyla askerî gücünü ikmal eden Kutuz, emirleriyle son bir istişare daha yaptıktan sonra Baybars'ı, öncü birliğinin kumandasına tayin ederek, H.658 Şaban ortasında (Temmuz 1259) Kahire'den ayrıldı (2).

Memlûk ordusunun Mısır'dan hareket ettiğini Gazze'de haber alan Kitboğa, emri altındaki 10 bin kişilik Moğol ordusunu karşı harekât için hazırladı. Fakat Kitboğa, Gazze'nin yapılacak bir harp için müsait olmadığını düşünerek ordusuyla Gur mevkiine çekildi. Bunun üzerine Memlûk öncü birliği kumandanı Baybars, süratle hareket ederek burayı ele geçirdi. Bir süre sonra da asıl Memlûk ordusu ile gelen Kutuz, Gazze'de karargâh kurdu (3).

Kutuz, bu sefer esnasında Suriye'deki Frankların nasıl bir tavır takınacaklarını bilmiyordu. Çünkü Moğolların Franklar ile ittifak etmesi halinde iki ateş arasında kalabilirdi. Bu ihtimali göze alamayan Kutuz, Franklar üzerine Akkâ'ya kadar uzanan bir gözdağı seferi yaparak 10 yıllık bir sulh antlaşması imzaladı (4). Muhtemel bir Moğol istilasından çekinen Franklar da, yapılacak savaşta yardımcı olmak üzere askerî yardım teklif ettilerse de, o, ihanet ederler düşüncesiyle bu teklifi kabul etmedi (5).

Franklardan gelmesi muhtemel bir tehlikeyi bu şekilde bertaraf eden Kutuz, Moğollar üzerine yürümek için hareket geçti Fakat Moğolların Gazze'den ayrıldıktan sonra izleri kaybedilmiş olup, nerede oldukları da tesbit edilememişti. Bu sebeple Baybars'ı öncü birliği ile beraber Moğolların yerini tesbit etmesi için gönderen Memlûk Sultanı, bir süre sonra da asıl ordu ile beraber kendisi hareket etti (6).

-
1. Spuler, İran Moğolları, s. 67; Wiet, L'Egypte Arabe, s. 409.
  2. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 430.
  3. Makrizî, a.g.e., s. 430; İbn Tanrıberdi, en-Nücûm, IX, s. 78.
  4. Makrizî, a.g.e., s. 430.
  5. Khowaitir, Baibars The First, s. 21; Wiet, a.g.e., s. 411.
  6. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 254.

Emrindeki öncü kuvvetleriyle yola çıkan Baybars, üç günlük bir yolculuktan sonra Moğolları, Ayn-Calut Dağı'nın eteklerinde pusuya yatmış bir halde Memlûk ordusunu bekler buldu. Baybars ve yanındakiler gizlendikleri bir tepe üzerinden bütün gece boyunca Moğolların hareketlerini izlediler. Ertesi gün de, Moğolların kurmuş oldukları pusudan habersiz, tedbirsizce ilerleyen Kutuz'u dikkatli davranması hususunda ikaz ettiler (1). Baybars'tan aldığı bu istihbarata göre, ordusunu tertip eden Kutuz, böylece uğrayacağı bir felaketten kıl payı kurtulmuş oluyordu.

Öncü kuvvetleriyle birleşen Memlûk ordusu H.658 Ramazan 25 (3 Eylül 1260) Cuma sabahı Moğollar ile Ayn-Calut mevkiinde savaşa tutuştu. Çok şiddetli başlayan savaş bir süre sonra Moğollar lehine gelişmeye başladı. Memlûk ordusunun sol kanadına yaptıkları saldırılarla onları zor durumda bırakan Moğollar, kısa zamanda bizzat Kutuz'un gayretleriyle geri püskürtüldü. Bir süre sonra da bozgun halinde kaçmaya başlayan Moğollar, Biyzen mevkiinde yeni bir müdafaa hattı kurdular. Burada evvelkinden daha şiddetli bir savaş meydana geldi, Fakat, Moğolların bu son çarpınışları da bir fayda getirmedi. Bozguna uğrayan Moğol askerleri kurtuluşu kaçırmakta buldular. Kaçanlar Baybars tarafından Humus'a kadar takip edilerek kılıçtan geçirildi (2). Bu arada savaş esnasında esir düşen Moğol kumandanı Kitboğa da, Kutuz'un emri ile başı kesilmek suretiyle öldürüldü (3).

Ayn-Calut'ta bu zaferin kazanılmasında iki amil önemli rol oynamıştır. Birincisi Memlûk ordusunun Moğollara karşı olan sayı üstünlüğüdür. Bu üstünlük savaştan önce Memlûk ordusundaki moral bozukluğunu büyük ölçüde bertaraf etmiştir. İkinci amil ise, Kuzey Suriye'deki müslüman kuvvetlerini rahatça ezip geçen Moğolların, Ayn-Calut'ta ilk defa eğitimi ve disiplini tam olan Bahri Memlikleri ile karşılaşmasıdır. Nitekim Moğollar, karşılaştıkları bu yeni gücün mükemmel eğitimleri, taktik ve cesaretleri karşısında çok şaşırılmışlardır (4). Buna bağlı olarak savaştan bir gece önce Moğolların kurmuş olduğu pusuyu Kutuz'a ileten Baybars'ın, bu hareketiyle Memlûk ordusunu mutlak bir felaketten kurtardığı da gözardı edilmemelidir.

Ayn-Calut'a kadar yaptıkları bütün savaşları kazanan Moğollar, yenilmez olduklarına inanıyorlardı. Şimdi ise, aldıkları Ayn-Calut mağlubiyeti

-
1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 254.
  2. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 54-56.
  3. Ebu'l-Ferec, Tarih, II, s. 576.
  4. Khoweitir, Baibars The First, s. 24.

ile bu inanç kökten yıkıldığı gibi, müslümanlara da rahat bir nefes aldırmasıdır. Ayn-Calut bozgununu haber alan Hülâgu, büyük bir öfkeye kapılmakla birlikte Mısır üzerine ikinci bir sefere cesaret edememiş ve bütün kinini, tabiyeti altındaki müdafaasız müslüman beldelerden çıkarmıştır (1). Yine daha önce Moğollar tarafından süratle ele geçirilen Kuzey Suriye toprakları da Ayn-Calut mağlubiyeti ile aynı hızla elden çıkmıştır (2).

Baybars, Ayn-Calut savaşının hemen akabinde kendisine vaad ettiği Haleb naibliğini vermeyen ve kendisini bertaraf etmek isteyen Kutuz'u öldürerek Memlûk tahtına oturdu.

Baybars, daha tahta oturur oturmaz kendisine karşı girişilen bir dizi isyan hareketi ile karşılaştı. Haleb Naibi Alemüddin Sencerü'l-Halebi tarafından başlatılan ve Şemseddin Berli, Azizi ve Nasırliler ile devam eden bu isyanları kısa sürede bertaraf eden Baybars için Hülâgu'nun doğuda meşgul olması ve Mısır üzerine büyük çaplı bir seferde bulunamaması çok büyük bir avantaj olmuştur (3). O, bu fırsattan istifade ile mevkiini sağlamlaştırılmış ve ordularını düzene koymuştur. Bununla beraber bir süre sonra Kuzey Suriye'deki Moğol birlikleri Memlûk topraklarına karşı küçük çapta akınlara girişmişlerdir.

Moğolların Baybars zamanında Suriye üzerine ilk askerî harekâtları muhtemelen H.659 Zilkade (Kasım 1260)'sinde meydana gelmiştir. Baybars, bu Moğol saldırısı sırasında henüz kuvvetlerini Suriye'ye yerleştirmemişti. Bu sebeple, Fırat Nehri'ni geçen 6 bin Moğol atlısı, Humus Naibi el-Melik Eşref tarafından karşılandı. Fakat yapılan çatışmayı kaybeden Humus kuvvetleri geri çekilmek mecburiyetinde kaldılar. Bunun üzerine, Hama Naibi el-Melik Mansur ile ittifak yapan el-Melik Eşref 1.500 atlı ile tekrar Moğollar üzerine saldırıya geçti. H.659 Muharrem 5 (10 Aralık 1260)'inde yapılan muharebeyi kaybeden Moğollar geri çekilmek mecburiyetinde kaldı (4).

1261 yılının Nisan ve Mayıs aylarında tekrar harekete geçen Moğollar yaptıkları ani saldırı ile Musul'u ele geçirdiler. Baybars'ın bu saldırı-

1. Ebu'l-Ferec, Tarih, II, s. 576.

2. Spuler, İran Moğolları, s. 68.

3. Ayn-Calut savaşından önce Büyük Moğol Hanı'nı seçmek için doğuya giden Hülâgu, bir süre sonra Azerbaycan sebebiyle Altınorda ile de bozuşunca Mısır üzerine bir sefer yapmaya imkan bulamamıştır.

4. Makrizi, es-Sülûk, I, s. 442.

rıyı önlemek için gönderdiği yardımcı kuvvetler ise geciktikleri için Musul'un işgaline mani olamadılar (1).

Bu Moğol saldırılarınının vuku bulduğu tarihlerde tahta henüz çıkmış olan Baybars, otoritesini sağlama gayreti içindeydi. Bununla beraber o, Moğol-lara karşı iki ayrı kuvvet göndermeyi de ihmal etmemiştir. Bir süre sonra Hülagu'nun gizli bir sefer hazırlığında olduğunu haber alan Baybars, bu se-ferin yönünün kendi ülkesine çevrilebileceği ihtimalini gözönünde bulundura-rak, gerekli tedbirleri almayı ihmal etmedi (2).

Baybars'ın muhtemel Moğol saldırısına karşı aldığı en önemli ted-birlerden birisi, Altınorda Devleti hükümdarı Berke ile dostluk ve ittifak tesis etmesidir. Bu ittifak neticesinde Berke'yi, Hülagu'ya karşı mücadeleye kıskırtan Baybars, iki Moğol hanedanı arasındaki husumeti körükleyerek sıcak savaş haline getirmiştir. Böylece o, Hülagu'yu Suriye ve Mısır'dan uzak tut-tuğu gibi, Moğolların Memlûk topraklarına kuvvetli bir orduyla saldırmalarını da önlemiş oluyordu. Nitekim daha sonra yapılan bütün Moğol saldırıları küçük çaplı akınlar halinde olup, bunlar da Suriye'deki küçük Memlûk birlikleri tarafından rahatlıkla geri püskürtülmüştür. Hülagu'nun Berke ile Azerbaycan meselesi yüzünden harbe tutuşması her şeyden önce Baybars'ın işine yaradı. Bu savaştan istifade ile o, ordularını hazırlamak ve sınırlardaki kalelerini tahkim etmekle meşgul oldu. 1261-1262 yılına kadar bu hazırlıklarla meşgul olan Baybars, bu tarihten sonra Moğollara karşı harekete geçmeye karar verdi.

Irak'ta Fırat Irmağı kıyısında çobanlık yapan Arap bedevîlerinden batı yakadakiler, yani Memlûk topraklarında yaşayanlar Baybars'ın hakimiye-tini tanıyorlardı. Bunların çoban olmaları sebebiyle sık sık Fırat Irmağı'nı geçerek Moğol topraklarına dahil olmaları hiç dikkat çekmiyordu. Bu sebeple Baybars, bölgedeki diğer Arap bedevîlerini de kendi safına çekerek bunlar vasıtasıyla Moğollar üzerine küçük çaplı da olsa bazı akınlarda bulunmuştur. Nitekim bir süre sonra bu bedevî Arap kabilelerinden Hafâce Emirliği'ne bağlı bir elçi heyeti gelerek, Moğollara karşı yapmış oldukları faaliyetleri ve bunun neticesinde Bağdad ve Basra'ya kadar olan bölgelere sızdıklarını bil-dirdi. Baybars, bu başarılarından dolayı onlara teşekkür ederek çeşitli ih-sanlarda bulundu (3).

-
1. Khowaitir, Baibars The First, s. 53.
  2. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 297.
  3. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 510-511.

Baybars, Moğollar Üzerine yaptığı akınlarda daima Bire kalesini hareket üssü olarak seçmiş ve burasını muhtemel bir moğol saldırısına karşı tahkim etmiştir. Nitekim Bire'nin kendilerine karşı yapılan saldırılarda üs olarak kullanıldığını fark eden Moğollar, bundan sonraki bütün saldırılarını Bire üzerine yöneltmişler ve bu şehri ele geçirmeye çalışmışlardır.

Moğolların Bire Üzerine ilk saldırıları H.663 Muharrem (Ekim-Kasım 1264)'inde gerçekleşti. Bu tarihte Frankların tavsiyesiyle harekete geçen moğollar, yanlarındaki 17 adet mancınıkla kaleyi muhasara altına aldılar (1).

Moğolların bu saldırıyı kış mevsiminde yapmaları, Frankların, Bire Üzerine yapılacak bir saldırının kış mevsiminde yapılması halinde, Mısır ordusunun hayvanları için erzak sıkıntısı çekeceği ve bu sebeble yardıma gele-meyeceği yolundaki tavsiyeleri sebebiyledir (2).

Gerçekten de Baybars, 1264 kışında yapılan bu saldırı karşısında hayli zorluk çekmekle beraber, ordusuyla yardıma koşmakta gecikmedi. Fakat, böyle hazırlıksız olarak yola çıkan orduda bir süre sonra hoşnutsuzluk baş-gösterdiği gibi, zorlamanın verdiği yorgunluktan da yük hayvanlarının pekçoğu telef oldu. Baybars, verdiği emirlerin yerine getirilmediğini görünce, " Ben burada yük hayvanları ile uğraşmıyorum. Tek düşüncem İslâmın müdafasıdır" di-yerek, Seferin ehemmiyetine dikkat çekiyordu. Öyle ki, Bire'ye zamanında ye-tişemeyeceğinden korkan ve bu telaş içerisinde hareket eden Baybars, iki de-fa atından düşerek yaralanmasına rağmen yine de seferi aksatmadan yoluna de-vam etmiştir (3). Moğollar, yaptıkları tahminin tam aksine olarak Baybars'ın zamanında yardıma geldiğini görünce muhasarayı kaldırarak geri çekildiler.

Baybars, bu Moğol saldırısı esnasında yardıma kendi hasse birlik-leri ile gitmiştir. Ayrıca Bire'nin bu Moğol saldırısına başarı ile karşı koyması da, orada küçümsenemeyecek bir Mamlük birliğinin olduğunu ifade eder. Bu Moğol saldırısının Baybars için büyük bir tecrübe olduğu da muhakkaktır. O, bu Moğol saldırısı neticesinde Frankların, Moğollar ile işbirliği yapabi-leceğini anlamış ve bundan sonra hiçbir zaman bu iki düşmanla birden mücade-leye girmemeye dikkat göstermiştir. Bu Moğol tehlikesini savuşturan Baybars, kısa bir süre sora Franklar Üzerine yürüyerek bunun intikamını alacaktır.

1. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 523-524.

2. Khwaîtir, Baibars The First, s. 55.

3. İbn Abdî'z-Zâhir, Siret, s. 360; Makrizî, a.g.e., s. 524.

Bu arada Hülâgu, daha Altınorda ile giriştiği mücadelenin neticesini alamadan H.663 Ramazan (Haziran 1265)'ında öldü. Yerine en büyük oğlu Abaka geçti. Yeni İlhanlı hükümdarı Abaka, Altınorda ve Mamlük devletlerinin ittifak halinde olmaları sebebiyle, iki düşmanla birden savaşmanın yanlış olduğunu düşünerek, H.664 yılı sonlarında (Ağustos-Eylül 1266) Baybars'a bir elçi heyeti göndererek sulh teklifinde bulundu. Fakat Baybars, Moğolların İslâm beldelerinde yaptıkları işgal ve kıyım sebebiyle, Abaka'nın elçilerini huzurundan kovdu (1).

Abaka, bu tarihten iki yıl sonra H.666 Cemazielahir 12 (28 Şubat 1268)'sinde yeni bir elçi heyeti göndererek, sulh teklifini yeniledi. Fakat, bu defa biraz sert ifade kullanan Abaka, Tanrı'nın cihan hakimiyetini kendilerine verdiğini ifadeyle Baybars'ı tehdit ediyor ve onu, Sivas'ta satılmış bir köle olması sebebiyle tahkir ediyordu. Baybars, Abaka'nın hakaret dolu mektubunda yaptığı bu sulh teklifini de reddetmiş ve her zaman için Moğollar ile mücadele edeceğini bildirerek elçileri geri iade etmiştir (2).

Bu tarihten H.670 (1271) yılına kadar geçen zaman zarfında Mamlük arazisine küçük çaplı da olsa çeşitli Moğol akınlarının yapıldığı göze çarpmaktadır (3). Fakat bunlar yağma için yapılmış akınlar olup, herhangi bir ehemmiyeti haiz değildir. Böylece bu tarihe kadar Mamlük-Moğol münasebetlerinde kayda değer bir hadise vuku bulmamıştır.

H.670 Şevval (Mayıs 1272)'inde Abaka, Anadolu'daki Moğol valisi Samgar Noyan vasıtasıyla daha önce Baybars'a yaptığı sulh teklifini yeniledi. Samgar Noyan ve Pervane Muinüddin Süleyman tarafından tertip edilen bu elçi heyetini Baybars, Dımaşk'ta bulunduğu sırada kabul etti. Elçiler, Samgar Noyan'ın selâmını tebliğden sonra, onun Baybars ile dost olmak istediğini bildiriyor ve Mamlük Sultanı'ndan Abaka'ya sulh müzakeresi için bir elçi heyeti göndermesini rica ediyor ve bu sulhun gerçekleşmesi için de elinden gelen her türlü yardımı yapacağını bildiriyordu. Baybars, Samgar Noyan'ın yaptığı bu teklifi memnuniyetle karşılıyarak elçilere ihsanlarda bulundu (4).

1. Makrizî, es-SÜLÜK, I, s. 553.

2. Makrizî, a.g.e., s. 573-574.

3. İbn Şeddâd, Siret, s. 5.

4. İbn Şeddâd, a.g.e., s. 7 ; Yunûnî, Zeyl, II, s. 472 ; Makrizî, a.g.e., s. 605.

Baybars, Moğol elçilerini geri gönderirken onlarla birlikte kendi elçilerini de Abaka'ya gönderdi. Önce Konya'ya uğrayarak Samgar Noyan'la görüşen heyet daha sonra da, Pervane ile birlikte Moğol Hanı'na gitmek üzere yola çıkmıştır. Abaka, Baybars'ın gönderdiği elçileri huzuruna kabul ettiğinde Mamlük elçisi, Baybars'ın bu heyeti göndermesinin, Samgar Noyan'ın ricası ile gerçekleştiğini ve iki devlet arasındaki sulhun ve dostluğun tesisi ise Moğol Hanı Abaka'nın İşgal ettiği İslâm beldelerinden el çekmesiyle mümkün olacağını bildirdi. Bu talep karşısında çok öfkelenen Abaka, Baybars'a daha öncede yaptığı gibi hakaret ederek, elçileri huzurundan kovdu (1). Böylece iki devlet arasında cereyan eden bu sulh müzakeresinden de bir netice alınmamıştır.

H.670 yılında vuku bulan ve hiçbir netice alınamayan bu elçi teatisinden sonra Abaka, Anadolu'daki Moğol valisine bir haber göndererek derhal Bire üzerine yürümelerini emretti. Bunun üzerine Moğollar, Bire üzerine ikinci bir saldırıya geçtiler. H.671 Cemazievvel 5 (28 Kasım 1272)'inde harekete geçen ve sayıları 3 bin kadar olan Moğol öncü kuvvetleri Rahbe denilen mevkiye karargâh kurdu. Asıl Moğol ordusu ise, yanlarında tâbi devlet olarak Selçuklu kuvvetleri de olduğu halde Bire üzerine yürüyerek muhasara altına aldılar. Moğolların saldırıya geçtiğini haber alan Baybars, derhal ordusunu toplayarak yola çıktı. Fırat kenarına geldiklerinde nehri geçmek için bir ırmakta bulunan bütün balıkçıların kayıklarının satın alınarak bunlardan bir köprü yapılmasını istedi. Fakat bu işin zaman alması üzerine vazgeçen Baybars, askerlerine ırmağı yüzerek geçmelerini emretti. Bu işi de yanında Emir Kalavun el-Elfi olduğu halde bizzat kendisi yaptı. Irmağı süratle geçen Mamlük ordusu, Rahbe'de bulunan Moğol öncü birliklerine saldırarak imha etti. Bu sırada Bire'yi muhasara etmekle meşgul olan asıl Moğol kuvvetleri ise, Baybars'ın yardıma geldiğini ve öncü kuvvetlerini imha ettiğini haber alınca, aynı felakete uğramamak için, bütün ağırlıklarını terk ile Bire muhasarasını kaldırarak geri çekildiler. H.671 Cemazievvel 22 (14 Aralık 1272)'sinde Bire'ye giren Baybars, kale kumandanını ve askerleri Moğollara karşı yaptıkları müdafaa sebebiyle mükâfatlandırdı (2).

-
1. İbn Şeddad, Siret, s. 7 ; Yunûnî, Zeyl, II, s. 472. Baybars'ın Abaka'ya gönderdiği elçi heyeti hakkında Anadolu bahsinde tafsilatlı bilgi vereceğiz.
  2. İbn Şeddad, a.g.e., s. 17-18 ; Makrizî, es-sülûk, I, s. 606-607.

Bu olaydan bir yıl sonra H.672 Muharrem 26 (12 Ağustos 1273)'de Abaka'nın Bağdad civarında olduğunu haber alan Baybars, derhal ordusunu toplayarak harekete geçti. Fakat, belki havanın soğuk olması, belki de Abaka'nın bölgeyi terk etmesi sebebiyle geri dönmek mecburiyetinde kaldı (1).

Aynı yıl içinde Anadolu Selçuklu Devleti'nin veziri Pervane Muinüddin Süleyman, Mısır'a gönderdiği bir mektupta " Selçuklu tahtı Gıyaseddin Keyhüsrev'de kalmak ve Mısır'a heryıl muayyen bir miktar vergi ödemek şartıyla" Baybars'ı Anadolu'ya Moğollara karşı yardıma çağırıyordu (2). Bu Baybars'ın Anadolu'ya ikinci defa çağrılmasıydı. İlk olarak 1261 yılında kardeşi ile giriştiği saltanat mücadelesini kaybeden İzzeddin Keykavus, kardeşine ve dolayısıyla de Moğollara karşı Baybars'tan yardım istemiş idi. Fakat, olayların süratli bir şekilde inkişaf etmesi karşısında, tasavvur edilen bu yardımlaşma gerçekleşmemiş ve bunun neticesinde de İzzeddin, Bizans'a sığınmak mecburiyetinde kalmıştı. Şimdi ise, aynı şekilde Pervane'nin yapmış olduğu bu daveti kabul eden Baybars, cevap olarak ancak gelecek yıl yardıma gelebileceğini bildirdi. Böylece o, bu süre zarfında yapacağı sefer için ordusunu hazırlamaktan başka, hem yolu üzerindeki engelleri kaldıracak hem de, Anadolu coğrafyası ve oradaki mevcut moğol kuvvetleri hakkında bilgi toplayabilecekti.

Pervane Muinüddin Süleyman, her ne kadar Memlûk Sultanı'na haber göndererek Moğollara karşı mücadelede onun yardımını istemekle beraber, Selçuklu Devleti'nin Moğollara tâbi olması sebebiyle, Memlûk topraklarına karşı yapılan saldırılara da katılmak mecburiyetinde kalıyordu.

Baybars, tahta geçtiği andan itibaren Anadolu'da Moğol tahakkümünden hoşnut olmayan devlet ricali ve Türkmenlerle irtibat kurmuş ve onları daima moğollara karşı mücadeleye teşvik etmiştir. Baybars'ın bu siyaseti hiç yabancı olmadığı bir harekettir. Daha önce o, Altınorda Devleti'ni kıskırtarak İran Moğolları ile savaşa girmesine sebep olmuştu. Şimdi de Pervane'nin yapmış olduğu bu yardım talebini kabul etmekle Moğollara karşı bir başka cephe daha açıyordu. Nitekim bir süre sonra, Baybars'tan aldıkları desteklepek çok isyan hareketi başlayacak ve bunları bastırmakta güçlük çeken Moğol idrecileri ise zaman zaman çok sert tedbirlere müracaat etmek mecburiyetinde kalacaklardır.

1. İbn Şeddad, Siret, s. 29-30 ; Makrizi, es-Sulûk, I, s. 610.

2. İbn Şeddad, a.g.e., s. 34.

H. 671 (1272) yılında yapılan Bire muhasarasının başarısızlıkla neticelenmesi üzerine Abaka, Anadolu Valisi Toku Noyan'a bir haber göndererek derhal Suriye üzerine bir sefere çıkmalarını ve Bire'yi zaptetmelerini emretti. Yanlarında Selçuklu ve Gürcü askerleri de olduğu halde H.674 Cemazielahir 8 (29 Kasım 1275) 'inde Bire önlerine gelerek kaleyi muhasara altına aldılar (1).

Yanlarında getirdikleri 23 mancınıkla surları yıkmaya çalışan Moğollara karşı kaledekiler şiddetle karşı koyuyorlardı. Hatta zaman zaman yaptıkları huruç hareketleriyle de Moğollara saldırarak muhasara mancınıklarından bazılarını da imha ediyorlardı. Moğollar muhasaraya devam ederken, Baybars'ın yapacağı muhtemel bir baskına uğramamak için, etrafa 400 kişilik bir keşif birliği gönderdiler. Bu keşif birliği, görev esnasında Baybars'ın Pervane'ye göndermiş olduğu ve aralarında ki ittifakı mübeyyin mektup taşıyan Memlûk postacılarını yakaladı. Böylece Baybars ile Pervane arasındaki ittifaktan haberdar olan Moğollar, Baybars'ın da, Dımaşk'tan Bire'ye yardım için hareket ettiğini öğrenince, iki ateş arasında kalmamak için muhasarayı kaldırarak süratle geri çekildiler. Baybars, Moğolların geri çekildiklerini henüz yolda iken öğrenmiş olmasına rağmen, Humus'a kadar uzanan bir keşif ve gözdağı hareketinde bulunarak Kahire'ye geri döndü (2).

Bu arada Baybars'a, Moğol tahakkümünden bıkan Anadolu Selçuklu ricalinden devamlı surette yardım çağrıları gelmekteydi. Baybars, bu yardım çağrılarına daima müsbet cevap veriyor ve gelmek üzere olduğunu bildiriyordu. Onun bu şekilde verdiği cevaplar neticesinde Anadolu'da H.675 (1276) yılında Hatiroğlu Şerefeddin ve Karamanoğlu Mehmed Bey idaresinde büyük bir isyan hareketi başlamış ve kısmen de olsa muvaffak olmuştur.

Fakat Baybars'ın Anadolu'ya zamanında gelememesi neticesinde bu isyan başarısızlığa uğradığı gibi, başta Hatiroğlu Şerefeddin olmak üzere pek çok Baybars taraftarı isyancı öldürülmüştür. Baybars, kendisine bağlı olan ve bu isyana katılanları kurtarmak için, Emir Seyfeddin Balaban kumandasında küçük bir Memlûk birliği gönderdiyse de, Anadolu'ya 30 bin kişilik bir Moğol ordusunu geldiğini öğrenince bu birliği geri çağırmak mecburiyetinde kalmıştır (2).

---

1. İbn Şeddad, Siret, s. 59.

2. İbn Şeddad, a.g.e., s. 59-60 ; Makrizî, es-Sülûk, I, s. 621.

3. İbn Şeddad, a.g.e., s. 75-78.

Nihayet Baybars, uzun zamandan beri yapmayı tasarladığı Anadolu seferine çıkmaya karar verdi. H.675 Zilkade 2 (7 Nisan 1277)'sinde hazırlıklarını tamamlayarak Kahire'den yola çıktı. Haleb'e geldiğinde şehir valisi Emir Nureddin Ali'nin emrine bir miktar asker vererek, Irak üzerinden gelebilecek muhtemel bir Moğol saldırısına karşı Fırat Irmağı kıyısında beklemekle görevlendirdi (1). Nitekim bir süre sonra Mğollar kendilerine tâbi Haface Araplarını Fırat üzerinden harekete geçirdilerse de, Haleb Valisi Nureddin Ali, bunları bozguna uğratarak geri püskürtmeye muvaffak oldu (2).

İleri harekâtına devam eden Baybars, Emir Sunkuru'l-Aşkar'ı (3) teftişe gönderdi. Bir süre sonra Sunkuru'l-Aşkar, Kerey kumandasında 3 bin kişilik Moğol öncü kuvvetleri ile karşılaştı. İki öncü birliğinin 14 Nisan'da yaptığı çatışmada Moğol kuvvetleri yenilerek pek çok zayıat ve esir verdiler(4).

Bu arada Moğollar Tudavun ve Toku Noyan kumandasında, yanlarında Selçuk lu ve Gürcü askerlerinden müteşekkil yardımcı kuvvetlerle birlikte, Ceyhan Nehri'ni geçerek Elbistan ovasına geldiler. Moğol ordusunun sayısı 15-17 bin civarında, buna karşılık Memlûk ordusunun sayısı ise 30 bin kişi civarındaydı (5). Herhangi bir ihanete uğramak istemeyen Moğollar, kendilerine yardımcı kuvvet olarak katılan Selçuklu ve Gürcü askerlerini ayrı bir birlik halinde teşkil ederek, asıl kuvvetlerini biner kişilik onbir tabur halinde tertip etmişlerdi. H.675 Zilkade 10 (15 Nisan 1277)'unda iki ordu Elbistan'ın Hunu vadisinde savaşa tutuştu. Savaşa çok şiddetli başlayan Moğollar, hep birden Memlûk ordusunun sol kanadına hücum ederek bozdular. Du-

1. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 628.

2. İbn Şeddad, Siret, s. 85.

3. Daha önce bir sefer esnasında Moğollara esir düşen Emir Sunkuru'l-Aşkar, Ermeni Kralı Hetum'un büyük oğlu Leon ile mübadele edilmiş idi. Bkz. Baybars'ın Ermeni Krallığı ile münasebetleri bahsi.

4. Kalkaşandî, Subhu'l-A'şâ, XIV, s. 144.

5. Kaynaklar iki ordunun asker sayısı hakkında kesin bilgi vermezler. İbn Abdi'z-Zâhir, Elbistan Ovası'na gelen Moğol ordusunun, bütün Moğol askerlerinin 5/1'i olduğunu ve hepsinin de bizzat Abaka tarafından seçildiğini kaydeder. Kalkaşandî, a.g.e., s. 145 ; İbn Bîbî ise, Memlûk ordusunun sayılamıyacak kadar çok olduğunu, buna karşılık Moğol ordusunun ise 3 binden az sayıya sahip olduğunu kaydeder. N. Kaymaz, Pervane Muinü'd-Din Süleyman Ankara 1970, s. 160 ; Ebu'l-Ferec ise Moğolların savaşta verdikleri ölü sayısını 5 bin olarak kaydederek İbn Bîbî'yi tekzîp eder. Ebu'l-Ferec, Tarih, II, s. 599 ; İbn Şeddad ise, Moğol ordusunun sayısını 11 bin olarak kaydederek gerçeğe en yakın bilgiyi verir. Siret, s. 85.

rumu farkedenden Baybars, bizzat önde olduğu halde destek kuvvetleriyle yardıma gelerek bu Moğol hücumunu geri püskürttü. Fakat bir süre sonra bir başka Moğol birliği de, Memlûk ordusunun arkasından dolaşarak, Memlûk sancaklarının bulunduğu tepeyi ele geçirmeye çalıştıysa da, Baybars'ın yerinde müdahalesiyle bunlarda geri püskürtüldüler. Moğolların gösterdikleri bu şiddetli mukavemet karşısında Baybars, emri altındaki destek kuvvetlerini de savaşa dahil etti. Böylece Moğollara karşı sayı üstünlüğüne sahip olan Memlûk ordusu kısa zamanda duruma hakim oldu. Savaşı kaybedeceklerini anlayan Moğollar, atlarından inerek yaya halde harbe devam ettilerse de neticeyi değiştiremediler. Büyüt bir bozguna uğrayan Moğollar, harb meydanını terk ile firara mecbur oldular. Kaçanları takip etmesi için Emir Sunkuru'l-Aşkar'ı görevlendiren Baybars, savaş alanını gezerek bizzat neticeyi müşahade etti (1). Yapılan inceleme neticesinde, başta Tudavun ve Toku olmak üzere 6770 Moğol askerinin öldürüldüğü tesbit edildi (2). Esir alınan Moğol askerleri ise, kumandanların haricinde tamamen kılıçtan geçirildi (3).

Baybars daha sonra, savaşta ölen Memlûk askerlerini gömdürerek, pek az Memlûk cesedini açıkta bıraktı (4). O, bu şekilde hareket etmekle, daha sonra savaş meydanına geleceğini tahmin ettiği Abaka üzerinde bir baskı ve korku unsuru tesis etmek istemiştir. Nitekim, Baybars'ın almış olduğu bu tedbirin ne kadar yerinde olduğu bir süre sonra ortaya çıkacaktır.

Moğol ordusuyla birlikte Elbistan ovasına gelen fakat, yapılan savaşa katılmayan Pervane, Baybars'ın kazandığı zafer karşısında savaş alanını terk ile süratle Kayseri'ye gelmiş ve buradaki Selçuklu Sultanı'nı alarak kendi ıktası olan Tokat'a kaçmıştır (5).

Baybars. H.675 Zilkade 17 (22 Nisan 1277)'de Selçuklu payitahtı Kayseri'ye girerek, Selçuklu tahtına oturdu. Kayseri'de altı gün kalan Baybars, Selçuklu ricalinin vermiş oldukları sözü tutmadıklarını görünce, ülkesine dönmeye karar verdi. Onun bu kararı almasında rol oynayan sebepler arasında, Pervane'nin Abaka'ya haber göndererek, onu Anadolu'ya çağırdığını öğrenmesi ilk sırayı alır (6). Ayrıca, hareket üssünden çok uzakta yeni ve güçlü

-
1. İbn Şeddad, Siret, s. 85-86; Kalkaşandî, Subhu'l-A'sâ, XIV, s. 145-147. Ebu'l-Ferec, Tarih, II, s. 599.
  2. Kalkaşandî, a.g.e., s. 161.
  3. Kalkaşandî, a.g.e., s. 148.
  4. Makrizî, es-Sülûk, II, s. 632.
  5. İbn Şeddad, a.g.e., s. 87.
  6. İbn Şeddad, a.g.e., s. 88.

bir Moğol ordusuyla savaşmanın doğru olmadığını da idrak eden Baybars, derhal Anadolu'yu terkederek Suriye'ye döndü.

Gerçekten de, bir süre sonra kalabalık bir orduyla Anadolu'ya gelen Abaka, süratle savaşın yapıldığı Elbistan ovasına indi. Buradaki Moğol ölümlerinin çokluğu karşısında büyük bir teessür ve öfkeye kapılan Abaka derhal intikam için Suriye üzerine yürümek istedi. Fakat Memlûk ordusunun gücünden çekinerek, bu fikrinden vazgeçti (1). Dımaşk'ta muhtemel bir moğol saldırısı için hazır bekleyen Baybars'a, sadece hakaret ve tehdit dolu bir mektup göndermekle, iktifa eden Abaka, bütün hıncını Selçuklu kuvvetlerinin savaşa katılmadığı bahanesiyle günahsız ve müdafeesiz Anadolu halkından çıkarmıştır (2).

Abaka'nın, Suriye üzerine yapacağı bir seferden vazgeçmesine, savaş meydanında yaptığı incelemeler sebep olmuştur (3). Daha önce de söylediğimiz gibi Baybars, savaşta ölen Memlûk askerlerinin cesetlerini gömdürerek, pek azını açıkta bırakmıştı. Savaş meydanındaki az sayıda Memlûk ölüsüne karşı 7 bine yakın Moğol askerinin öldürüldüğünü gören Abaka, büyük bir korkuya kapıldı. Hatta, Memlûk ordusunun gerçek sayısını tesbit etmek için savaş meydanında bazı noktalara mızraklar diktirerek incelemelerde dahi bulundu. Bütün bu incelemeler neticesinde elindeki kuvvetler ile Suriye üzerine şimdi bir seferde bulunmanın tehlikeli olacağı kanaatine varen Abaka, bunu daha sonraya bırakarak Anadolu içlerine döndü (4).

Abaka'nın mektubunu Dımaşk'ta bulunduğu sırada alan Baybars, emirlerini toplayarak ne yapılması lazım geldiği hususunda istişarede bulundu. Yapılan görüşme neticesinde Moğollar ile savaşa karar veren Baybars, ordusu ile Dımaşk'tan hareket etti. Kusa'ya geldiğinde Abaka'nın Elbistan'dan ayrılarak Anadolu içlerine gittiğini öğrenince geri dönmek mecburiyetinde kaldı. Bir süre sonra da, Dımaşk'ta içtiği Kırmız'dan zehirlenen Baybars H. 676 Muharrem 28 (1 Temmuz 1277) tarihinde vefat etti (5).

Spuler, Baybars'ın Anadolu'ya yaptığı seferin büyük bir başarısızlıkla neticlendiğini ve bunun sonucunda da Memlûk ordusunun bozgun halinde

-
1. İbn Şeddad, Siret, s. 91.
  2. İbn Şeddad, Abaka'nın Kayseri'den Erzurum'a kadar çiftçi asker ve ahaliden yarım milyon insanı katlettiğini kaydeder. a.g.e., s. 92.
  3. İbn Şeddad, a.g.e., s. 91.
  4. İbn Şeddad, a.g.e., s. 91.
  5. İbn Şeddad, a.g.e., s. 112.

Suriye'ye çekildiğini ifade eder (1). Biz onun bu fikrine iştirak etmiyoruz. Çünkü Baybars, Anadolu'ya sahip olmak için değil, onu Moğol tahakkümünden kurtarmak için gelmiş idi. Fakat kendisini davet eden Selçuklu ricali, söz verdikleri yardımı yapmadıkları için, Anadolu'da yalnız kalan Baybars, geri dönmek mecburiyetinde kalmıştır. O, Selçuklu ricalinin gösterdiği bu vefasızlığa karşı, Anadolu'yu rahatlıkla yağma ve tahrip etme kudretine sahip olmakla birlikte, bunu yapmamış ve askerlerinin de halka zarar vermemelerini emretmiştir. Baybars'ın, uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra, hareket üssünden çok uzaklarda kuvvetli bir Moğol ordusuyla karşılaşmaktan çekinmesi normal bir harekettir. Nitekim , Anadolu'yu terk ile Suriye'ye gelen Baybars, bir süre burada ordusunu dinlendirdikten sonra, Abaka'nın Elbistan'a geldiğini öğrenince tekrar savaşmak için ordusuyla harekete geçmiştir. Fakat, onunla bir harbi göze alamayan Abaka, Suriye üzerine yapacağı seferden vazgeçerek Anadolu yoluyla İran'a dönmüştür. Baybars'ın sağlığında Memlûkler üzerine bir saldırıda bulunmaya cesaret edemeyen Abaka, onun ölümünden sonra da böyle bir sefere cesaret edememiştir.

---

1. B. Spuler, İran Moğolları (Trc. C. Köprülü) Ankara 1957, s. 85.

IV - ANADOLU İLE OLAN MÜNASEBETLERİ

Bilindiği gibi Baybars, İran Moğollarına girilen her türlü mücadelenin destekçisi olmuş ve bu hususta elinden gelin maddî ve manevî bütün gayreti göstermiştir. Onun, Moğollar ile yaptığı mücadelenin içinde yer alan Anadolu ile münasebetlerini, başlıca üç bölümde incelemek lazımdır;

- a. Bizzat Selçuklu sultanları ve devlet adamları ile olan münasebetleri.
- b. Selçuklu Devleti'ne tâbi uc beyleri ve Türkmen kitleleri ile olan münasebetleri.
- c. Moğol istilası sebebiyle Anadolu'dan kaçarak Suriye ve Mısır'a sığınan mültecileri iskân siyaseti.

a. SELÇUKLU SULTANLARI VE DEVLET ADAMLARI İLE OLAN MÜNASEBETLERİ

Baybars'ın Anadolu ile olan münasebetlerine girmeden önce, bu asırda Anadolu'nun siyasi durumuna kısaca bir göz atmak yerinde olur.

1219 yılında I. İzzeddin Keykâvus'un (1211-1219) ölümü ile Selçuklu tahtına I. Alaaddin Keykûbât (1220-1237) geçti. kısa zamanda yaptığı icraat ile, Anadolu Selçuklu Devleti'ne en parlak devrini yaşatan Keykûbât, süratle batıya doğru ilerleyen Moğol istilasının ülkesini de tehdit etmekte olduğunu farkederek, çeşitli tedbirlere başvurdu. Öncelikle Konya, Sivas ve Kayseri gibi pek çok şehrin surlarını tamir ve tahkîm ettiren Keykûbât, daha sonra Moğollara karşı Harzemşahlar Devleti ve Eyyubiler ile ittifak kurma yoluna gitti. O, bu ittifak neticesinde Moğollar önünden kaçarak Selçuklu sınırlarına gelen Celaleddin Harzemşah'a Doğu ve Güney-Doğu Anadolu bölgelerini ikta olarak verdi Keykûbât böylece, Moğollar ile kendisi arasına Celaleddin'i bir tampon olarak yerleştirmiş oluyordu. Nevar ki, Celaleddin burada rahat durmamış ve bir süre sonra Selçuklu topraklarına tecavüz akınlarında bulunmuştur. Bunun neticesinde de Moğollara karşı birlikte mücadele etmesi gereken iki Türk devleti, 1230 yılında Yassı Çemen'de savaşa tutuştu. Savaşı kaybeden Celaleddin için bu mağlubiyet adeta bir son oldu. Keykûbât bir süre sonra da ittifakını temin ettiği, Eyyubiler ile Kuzey Suriye için mücadeleye girişti. Böylece o, ikinci müttefiki olan Eyyubileri de kendisinden koparmış ve Moğollar karşısında yalnız kalmıştır (1).

1. Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1971, s. 369-383.

Alaaddin Keykûbât 1236 yılında, Eyyubiler üzerine yapacağı bir sefer için, hazırlık yaptığı esnada Büyük Moğol Hanı Ügedey'in (1229-1241) elçileri gelerek yıllık vergi vermesini ve Moğol Hanı'na tâbiyetini arzemesini talep ettiler. Moğollara karşı tek başına mücadele edemeyeceğini anlayan Keykûbât, elçilerin isteklerini kabul ederek Moğol tehlikesini bir süre de olsa ülkesi sınırlarından uzaklaştırıyordu (1).

Alaaddin Keykûbât'ın 1237 yılında aniden ölümü üzerine, tahta geçen oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246) zamanı, Anadolu Selçuklu Devleti için âdeta bir yıkım devresi olmuştur. Onun kötü idaresi yanında Moğollar da, Baycu kumandasında büyük bir ordu ile Anadolu'ya girerek, fiilen istila teşebbüsünde bulundular. Bu sebeple 1243 yılında Moğol ordusuyla savaşmak için toplanan Selçuklu ordusu, sayı üstünlüğüne de ziyadesiyle sahip olmasına rağmen, Köseadağı denilen mevkide büyük bir bozguna uğradı. Bu zaferden sonra süratle Anadolu'ya giren Moğollar, başta Sivas, Kayseri ve Erzincan olmak üzere pek çok şehri yağma ve tahrip ettiler. Moğol istilası sebebiyle Anadolu'da büyük bir karışıklık başgösterdi. Halk panik halinde ya Bizans sınırına yakın uclara sığınıyor yada Suriye ve Bizans'a iltica ediyorlardı.

Moğollar bu işgalden sonra Anadolu'da fazla kalmamış, Azerbaycan'a geri dönmüşlerdir. Anadolu'nun bu karışık durumunda Selçuklu veziri Mühezzibüddin Ali, kimseye danışmadan Baycu'nun arkasından Azerbaycan'a gitmiş ve burada heryıl külliyetli miktarda vergi ödenmesi şartıyla bir sulh antlaşması imzalamıştır (2). Böylece Anadolu I. Alaaddin Keykûbât'ın 1236 yılında Moğol tâbiyetini kabul etmesi ile hukûken, 1243 Köseadağı savaşı ve akabinde imzalanan sulh antlaşması ile de fiilen Moğol idaresi altına girmiş oluyordu.

1246 yılında, Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümü üzerine Anadolu'da yeni ve sıkıntılı bir dönem daha başladı. Onun tahta namzet olarak, İzzeddin keykâvus, Rükneddin Kılıçarslan ve Alaaddin Keykûbât adlarında küçük yaşta üç erkek evlat bırakması ve bunlardan hangisinin sultan olacağı hususu, devlet ricali arasında karışıklığa sebep oldu.

İdarede söz sahibi olmak isteyen Selçuklu vezirleri, Moğol idarecilerine sundukları hediyelerle istedikleri ferman ve menşuru alıyorlardı. Selçuklu ricali arasındaki bu nüfuz mücadeleleri, Anadolu'daki Moğol Tahakkü-

1. O. Turan, Sel. Zam. Türk., s. 385-387.

2. İbn BîBî, Anadolu Selçuklu Devletleri Tarihi (Trc. N. Gençosman) Ankara 1941, s. 221.

münün iyice artmasına sebep oluyordu.

Üç kardeş arasındaki bu taht mücadelesi bir süre sonra, Moğol Hanı'nın üçünü birden sultan ilan etmesiyle kısa bir dönem için son buldu. Fakat, uzun sürmeyen bu sükûn devresi, küçük kardeş Alaeddin Keykûbât'ın, Moğol Hanı'na arz-ı tâbiyet için giderken yolda zehirlenerek öldürülmesiyle bozuldu. Saltanat ortaklarından birinin ortadan kalkması üzerine hareket geçen II. İzzeddin Keykâvus, diğer kardeşi Rükneddin Kılıçarslan'ı berteraf ederek tek başına Selçuklu tahtına oturdu (1).

1255 yılında Büyük Moğol Hanı Mengü'den (1251-1259) aldığı emir üzerine İran'ın fethiyle görevlendirilen Hülâgu (1256-1265), ordusuyla yola çıktığı zaman, Moğol kumandanı Baycu'da kendisine yeni bir yurt aramak için, Selçuklu Sultanı'na müracaat etti. O, İzzeddin'den kendisi ve maiyeti için yalak ve kışlak olarak kullanacağı beldeler istiyordu (2). Her ne kadar Anadolu Moğollara tâbi bir devlet idiye de, ülke ilk defa büyük bir Moğol kuvvetinin daimi oturacakları bir yer durumuna giriyordu. Diğer taraftan bunların işlerini ve masraflarını karşılamakta hayli güç olacaktı. Bu sebeple İzzeddin Keykâvus, devlet ricalinin de tahrikiyle, Baycu'nun bu teklifini reddederek bir ordu hazırladı. 1256 yılında Sultanhanı Önünde yapılan ikinci muharebeyide Moğollar kazandı. savaştan sonra Antalya taraflarına kaçan İzzeddin, Baycu'nun kendisini ısrarla takip etmesi üzerine Bizans'a sığınmak mecburiyetinde kaldı (3). Selçuklu devlet ricali ise, hem Baycu'nun öfkesini yatıştırmak hem de yapılacak yağma ve kıtali önlemek için, Moğol kumandanına dört katır yükü altın hediye ettiler (4).

Kısa bir süre sonra Hülâgu, 1258'de Bağdad üzerine yapacağı sefer için Anadolu'da Baycu kumandasındaki Moğol ordusunu geri çağırdı. Baycu'nun Anadolu'dan ayrıldığını haber alan İzzeddin Keykâvus, Bizans İmparator'undan aldığı yardımla tekrar Anadolu'ya gelerek, yokluğunda Selçuklu Sultanı ilan edilen kardeşi Rükneddin'i berteraf ile, Selçuklu tahtına oturdu (5).

Ağabeyine karşı tek başına mücadele edemeyeceğini anlayan Rükneddin, Moğollara müracaat etti. Onun bu müracaatı sonunda Hülâgu, her iki kardeşin de sultan ilan edilmesine karar verdi. Fakat bu sükûn devresi de uzun sürmedi.

1. O. Turan, Sel. Zam. Türk. s. 475.
2. İbn BîBî, Ana. Sel. Dev., s. 256-257 ; Aksarayî, Selçukî Devletleri Tarihi (Trc. N. Gençosman), Ank. 1943, s. 136.
3. İbn BîBî, a.g.e., s. 258 ; Aksarayî, a.g.e., s. 137.
4. O. Turan, Sel. Zam Türk., s. 481.
5. Aksarayî, a.g.e., s. 145.

Bir süre sonra Pervane Muinüddin Süleyman tarafından devamlı kışkırtılan Rükneddin Kılıçarslan, Moğollardan da aldığı yardımla ağabeyi ile giriştiği taht mücadelesini kazanarak, onu Antalya taraflarına çekilmeye zorladı (1). İşte Baybars'ın Anadolu ile münasebetleri bu tarihten sonra başlamaktadır.

İzzeddin'in kardeşi ile ihtilafa düştüğünü ve Moğolların da kardeşini desteklemeleri yüzünden, Konya'da tutunamıyarak Antalya taraflarına çekildiğini haber alan Baybars, ona yardım etmeğe karar verdi. H.660 yılı başlarında (1261 Sonbaharı), İmadüddin Abdurrahim el-Haşimî ve Emir Şerefeddin el-Câkî'den müteşekkil bir elçi heyetini Antalya'ya gönderdi. Heyet İzzeddin'i Mısır'a davetle, eğer bu daveti kabul edecek olursa, Baybars'ın, tahtına ve ülkesine terar sahip olabilmek için ona her türlü yardımı yapmaktan imtina etmiyeceğini bildirdi (2).

Baybars'ın bu teklifine, önceleri ilgisiz davranan İzzeddin, Memlûk elçilerini bir süre yanında alıkoydu. Fakat, durumun gittikçe aleyhinde ringelişmesi üzerine, Memlûk elçileri ile beraber, bir elçi heyeti hazırlatarak H. 660 Şaban (Haziran-Temmuz 1262) ayında Baybars'a gönderdi. İzzeddin, bu heyet ile gönderdiği mektupta; "Moğollara karşı yaptığı mücadelede kendisine yardım eder ve bunda da başarılı olunur ise, Amid ve çevresindeki Selçuklu topraklarını Baybars'a vereceğini" bildirdi. Ayrıca o, Baybars'a üzerindeki tuğrası bulunan ve Memlûk emirlerine dağıtılmak üzere hazırlanmış isim haneleri boş ıkte fermanları da gönderdi (3).

İzzeddin'den böyle bir heyetin gelmesi ve bazı Selçuklu topraklarının Memlûk emirlerine dağıtılacağı vaadiyle yardım istenilmesi, Baybars üzerinde müessir bir rol oynadı. O, daha önce karşılık beklemeden yardım yapacağını bildirmiş olmakla birlikte, böyle bir teklifi de geri çevirmedi. Bu sebeple o, derhal Anadolu'ya yardıma gönderilecek ordunun tertip ve teşkiline girişti (4).

Bir süre sonra, Baybars henüz hazırlıklarını tamamlamadan, Antalya'da bulunan İzzeddin'den ikinci bir haber geldi. O, ikinci mektubunda; " yaptıkları ittifakı düşmanlarının öğrendiğini ve bundan korkarak geri çekildiklerini ifade ile, kerdisinin de Konya üzerine yürüdüğünü ve baybars'ın elini

1. Kaymaz, Pervane, s. 75.

2. Yunûnî, Zeyl, II, s. 160.

3. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 290 ; Yunûnî, a.g.e., s. 160.

4. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 291.

5. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 292.

çabuk tutmasını" istiyordu (1). Nevar ki, hadiselerin bu kadar süratli gelişmesi karşısında Baybars, yardım imkânını kaybetti. Rükneddin ve Moğollar karşısında yalnız kalan İzzeddin ise, savaşmaya cesaret edemeyerek, Antalya'dan deniz yoluyla Bizans'a iltica etti (2).

İzzeddin Keykâvus, kuvvetli bir şahıs olmamakla birlikte, Anadolu'yu Moğol tahakkümünden kurtarmak için elinden gelen gayreti göstermiştir. Hatta o, Anadolu'yu kurtarması için, Ülkesinin büyük bir kısmını âdeta açık çek verir gibi, isim yerleri boş bırakılmış iktâ fermanları göndererek, Baybars'a devretmeğe bile hazırды. Her ne kadar, yapılması düşünülen bu hareket, zaman İzzeddin'in büyük bir fedakârlık olarak görünüyorsa da, dikkatle incelendiği zaman İzzeddin'in, sanıldığı kadar eli açık olmadığı anlaşılacaktır. Selçuklu Sultanı, Moğollara karşı mücadelesinde yardımına talep ettiği Baybars'a, karşılık olarak Güney Anadolu'da bazı toprakları vermeyi vaad ediyordu. Böylece o, Memlûk Devleti'ni, kendisi ile Moğollar arasına tampon olarak yerleştirmeyi düşünüyordu. Fakat İzzeddin, olayların istediği gibi gelişmemesi üzerine Bizans'a iltica etmek zorunda kaldı. Onun, neden Mısır'a değil de İstanbul'a gittiğini açıklamak güçtür. İzzeddin, ya Hıristiyan dayılarının tesiriyle (3), veya daha önce, Bizans'taki taht mücadeleleri sırasında ona iltica eden VIII. Mihael'in kendisine borçlu olduğunu düşünerek böyle bir karara varmış olabilir.

İzzeddin'den sonra Anadolu'da Moğol tahakkümü daha da fazlalaştı. Onun Bizans'a gitmesiyle Anadolu'da yalnız kalan Rükneddin Kılıçarslan, Selçuklu tahtına oturdu. Fakat, Pervane Muinüddin Süleyman, ona istediği gibi davranma imkânı vermiyor, ipleri daima kendi elinde tutuyordu. Pervane'nin baskısından bıkan Rükneddin de, ondan kurtulma çareleri aramaya başladı. Bir süre sonra Pervane'nin Sinop'u fethederek, kendi mülküne geçirmesiyle Rükneddin ile aralarındaki gerginlik su yüzüne çıktı. Sultan'dan zorla da olsa, Sinop'un temlikinin kendisine verildiğine dair bir menşur alan Pervane, artık kendisi için bir engel olarak gördüğü Rükneddin'i ortadan kaldırmaya karar verdi (4).

Pervane, bu kararını tatbik etmek için, daha sonraları ortadan kaldırmak için atmaktan çekinmediği bir iftira ile Sultan Rükneddin'i, Moğol-

-
1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 292.
  2. İbn Bîbî ve Aksarâyî, İzzeddin'in Baybars ile olan muhaberatından bahsetmezler. Sadece onun Bizans'a iltica ettiğini kaydederler. Yunûnî, Zeyl, II, s. 161.
  3. İzzeddin'in annesi Konya'lı Hıristiyan bir ailenin kızıydı. Turan, Sel. Zam. Türk., s. 458.
  4. İbn Bîbî, An. Sel. Dev., s. 269.

lar nezdinde suçlu duruma düşürdü. O, H.664 (1265-1266) yılında Abaka'ya yaptığı mutad ziyaretinde; "Selçuklu Sultan'ı Rükneddin'in, Baybars ile muhabere ve ittifak yaptığını" ifadeyle öldürülmesi için Moğol Hanı'ndan ferman istedi. Bunun üzerine Abaka, Rükneddin'in Moğol beylerinin önünde muhakeme edilmesini ve şayet suçlu bulunursa öldürülmesine dair bir ferman verdi (1).

Abaka'nın bu yarlığını alan Pervane, maksadına hasıl olmak için Anadolu'daki Moğol idarecilerini elde etme faaliyetine girişti. Bu sırada Anadolu'da Moğol valisi Nabşî Noyan idi. Pervane, başta Nabşî Noyan olmak üzere bütün Moğol beylerine değerli hediyeler hazırlayarak; " Sultan Rükneddin, Mısır Sultanı ile ittifak ederek Abaka'ya karşı savaşmak istiyor. Buna mani olduğum için de beni öldürtmek istedi" dedi. Bunun hemen akabinde de Abaka'nın fermanını göstererek, "Rukneddin'in öldürülmesi lazımdır" diyerek Moğol beylerini tahrik etti(2). Böylece Selçuklu Sultanı'nın cezalandırılması hususunda onları kolayca ikna eden Pervane, H. 664 (1266) yılında tertip edilen bir ziyafette Rukneddin'i zehirledi. Zehirlendiğini anlayan genç Sultan bir ara ziyafet çadırını terkettiyse de zorla geri getirilerek muhakemesine başlandı. Onu sorguya çeken Moğol Beyleri, bu ittifak teşebbüsünde kendisine yardımcı olanların isimlerini verecek olursa serbest bırakacaklarını söylediler. Hayatını kurtarmak isteyen Rukneddin bir kaç isim verdiyse de bir işe yaramadı. Muhakemesinin tamamlanmasından sonra, Türk âdeti gereğince bir Moğol askeri tarafından yay kirişi ile boğulmak suretiyle öldürüldü (3).

Rukneddin Kılıçarslan'ın öldürülmesi, 1243 Köseadağı malubiyetiyle fiilen Moğol tahakkümü altına giren Anadolu için en ağır darbelerden biri oldu. Nitekim bu tarihten sonra, Selçuklu Sultanları tahta bir gölge gibi âdeta bir sembol olarak oturmaya başladılar.

28 yaşında öldürülen Rukneddin'in geride bıraktığı küçük yaştaki oğlu III. Gıyaseddin Keyhusrev Selçuklu tahtına oturdu. Fakat, gerçekte devletin bütün idaresi Pervane Muinüddin Süleyman'ın elindeydi. O, tahta oturmuş olduğu küçük sultan adına âdet ve merasimlerin yerine getirilmesine azami gayret gösteriyordu. Küçük sultanın yaptığı tek iş ise, yazılan menşur ve

1. Aksarâyi, Sel. Dev. Tar., s. 169; Yunûnî, Zeyl II, s. 404-405.

2. İbn Bîbî, An. Sel. Dev., s.271

3. İbn Bîbî, a.g.e., s. 272; Aksarâyi, sadece zehirlenerek öldürüldüğünü kaydeder. s.171, Yunûnî, a.g.e., s. 405-406

fermanları üzerine, özel surette hazırlanmış olan ağaçtan bir bir kalıp ile tuğrasını basmaktan ibaretti(1). Kılçarslanı'ı ortadan kaldıran ve diğer muhaliflerini de ortadan kaldıran Pervane kısa zamanda bütün devlet işlerini eline aldı. Fakat o, bununla da iktifa etmiyerek gelecekte muhtemel bir Pervane hanedanına iktidarı temin edebilmek için II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in dul karısı Gürcü Hatun ile de evlenerek, Selçuklu hanedanı ile sıhriyet tesisine çalışmıştır(2).

Anadolu ile Mısır arasındaki münasebetler İzzeddin Keykavus'un Bizans'a iltica etmesiyle uzun süre inkıta'a uğradı. Fakat, H. 670 Şevval (Mayıs 1272) ayından sonra iki devlet arasındaki münasebetlerde gözle görülür bir canlılık başladı. Bu tarihte Anadolu'daki Moğol valisi Samgar Noyan ve Pervane Muinuddin Süleyman bir elçi heyeti yertip ederek Mısır'a gönderdiler. Devlethan ve Saadeddin Saidu'l-Tercüman adlı iki kişiden müteşekkil elçi heyeti Şevval 7 (6 Mayıs) de Dımaşk'da bulunan Baybars'ın huzuruna çıktı. Elçiler, Baybars'a Samgar Noyan'ın selamını tebliğden sonra, Baybars'dan Abaka ile sulh müzakerelerinde bulunmasını ve bu sebeple Moğol hanına elçi göndermesini rica ettiğini bildirdiler (3).

Samgar Noyan'ın bu teklifine ziyadesiyle memnun olan Baybars derhal Emir Fahreddin Ayaz ve Emir Mübarezüddin el-Tûrfi'den müteşekkil bir elçi heyeti teşkil ederek sulh müzakeresinde bulunmak üzere Anadolu'ya gönderdi. Elçiler yanında hediye olarak Abaka'ya bir zırh, Samgar Noyan'a da bir ok götürüyorlardı. Önce Anadolu'ya giden Memluk heyeti, Selçuklu payitahtı Konya'da bir süre dinlendikten sonra, Moğol Hanı Abaka'nın yanına gitmek üzere Pervane ile birlikte yola çıktı. Heyet Abaka tarafından önce çok iyi karşılandı. Ancak, ona hitaben yazılmış Bbaybars'ın mektubunu verdiklerinde durum değişti. Baybars gönderdiği mektupta, Abaka'nın işgal ettiği islam beldelelerinden geri çekilmesini istiyordu. Bu istek karşısında çok öfkelenen Abaka, Memluk Sultanına hakaretle elçileri huzurundan kovdu(4). Elçiler H. 671 Safer 15 (12 Eylül 1272) de Dımaşk'a döndüler. Böylece iki devlet arasında sulh tesisi için yapılan bir teşebbüs daha neticesiz kaldı.

-
1. Kaymaz, Pervane, s. 125
  2. Turan, Sel. Zam. Türk, s. 546
  3. İbn Şeddad, Siret, s. 5-6
  4. İbn Şeddad a.g.e., s. 7

Abaka, bu elçi teatisi sırasında Pervaneden de Anadolu hakkında muhtelif bilgiler aldı. Pervane bu konuşmaları sırasında Anadolu'da Samgar Noyan ile birlikte vali olarak bulunan Acay'dan şikayette bulundu(1). O, daha önce Selçuklu Sultanı Rukneddin Kılıçarslan'a yaptığı gibi Acay'ı da Memluk Sultanı Baybars'la ittifak yapmakla suçlayarak Anadolu'dan alınmasını istedi(2). Gerçekte ise Acay böyle bir suç işlememiş, sadece Pervaneden altından kalkamayacağı maddi ütaleplerde bulunarak ona rahat davranma imkanı vermemiştir. Bu baskıdan bıkan Pervane'de H. 671 (1272) yılında yaptığı bu ziyarette Acay'ın görevden alınması hususunda Abaka'ya ricada bulunmuştur. Pervanenin bu isteğini kabul eden Abaka "Acay ve Samgar Noyan'ı kısa zamanda görevden alarak yerine Toku Noyan'ı göndereceğini" bildirdi. Böylece Acay'dan kurtulduğunu düşünen Pervane memnun bir halde Anadolu'ya döndü(3).

Pervane, Anadolu'ya döndüğü andan itibaren Acay'ın görevden alınacağı zamanı beklemeye başladı. Fakat aradan uzun bir süre geçmesine rağmen Abaka verdiği sözü tutmadığı gibi, Acay'da Pervane'ye karşı daha zalimce davranmağa başladı. Acay'ın bu ani değişikliğinden ürken ve Abaka'nın aralarında geçen konuşmayı Acay'a aktardığını düşünen Pervane büyük bir korkuya kapıldı. Eğer Abaka düşündüğü gibi hareket etmişse, bu hususta ondan tekrar yardım istemenin hiç bir menfaat sağlamayacağını inanan Pervane, kendisini kurtarmak için başka bir yol aramağa başladı. Netice olarak o, daha önce bertaraf etmek istediği muhaliflerini muhaberatta buldukları iftirasıyla Moğollar'a şikayette bulunduğu Memluk Sultanı ile bizzat kendisi münasebet tesisine çalıştı.

Pervane'nin Bbaybars ile temasa geçmesinde maddi hesaplar ve şahsi menfaatler başlıca rol oynamıştır. O, Moğollar'dan menfaatlerine zarar verecek aşırı ölçüde bir zarar gelmedikçe, Baybars'a yaklaşmayı aklının ucundan bile geçirmemiştir. Fakat bu yolda Acay'ın yaptığı tazyik neticesinde hemen Baybars'a ittifak ve yardım talebiyle müracaat eden Pervane, tehlikeyi atlatır atlatmaz bu talebinden geri dönecek ve verdiği sözleri tutmayacaktır. Ne varki onun takip ettiği bu iki yüzlü siyasette 1277 yılında öldürülmesine sebep olacaktır(4).

-
1. Abaka'nın kardeşi olan Acay H. 666 (1267-1268) yılında samgar Noyan ile birlikte Anadolu'ya vali olarak tayin edilmişti. Kaymaz, Pervane, s. 126
  2. İbn Şeddat, Siret, s. 33
  3. İbn Şeddat a.g.e., s. 33
  4. Kaymaz, a.g.e., s. 140

Pervane H. 672 (1273-1274) yılında gizlice gönderdiği bir mektupta "Selçuklu Sultanlığı Gıyaseddin Keyhüsrev ve kendisinde kalmak şartıyla Moğollar'ı Anadolu'dan çıkartmak için" Baybars'ı yardıma çağırıyordu. Pervane'nin bu davetine ziyadesiyle memnun olan Baybars, " Bu mevsimde Anadolu'ya göndereceği büyük bir orduya erzak temin etmenin çok güç olduğunu, bu sebeple bazı Selçuklu topraklarını kendilerine ıktâ olarak tayin edilmesini" istedi. Ayrıca yine bu mevsimde Anadolu'da atlarını besleyecek kafi miktarda ot bulunmadığını ifade ile de, istenilen seferi ancak gelecek yıl yapabileceğini bildirdi(1).

Pervane'nin yapmış olduğu teklifi kabul eden Baybars, bununla birlikte muhtemelen, 1261 yılında yapacağı yardım karşılığında İzzeddin Keykavus'un vermeyi vadettiği bazı Selçuklu topraklarının şimdi tekrar kendisine verilmesini şart koşuyordu. Onun iki yıl önce Samgar Noyan'a Hakimiyet âlameti olan bir ok göndermesi de, Anadolu üzerinde bir hak iddiasında olduğuna işaret eder.

Osman Turan'a göre Baybars'ın, Samgar Noyan'a Türklerde hakimiyet alameti olan ok göndermesi, tamamen bir dostluk ve samimiyet ifadesidir. Fakat, konu biraz daha dikkatli incelenecek olursa Baybars'ın Samgar Noyan'a gönderdiği bu ok ile Anadolu üzerinde bir hak iddiasında olduğunu ifadeye çalıştığı kolayca anlaşılacaktır.

Anadolu Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus kardeşiyle giriştiği saltanat mücadelesini kaybederek Antalya'ya çekildiği zaman H. 660 Şaban (Haziran-Temmuz 1261) ayında Baybars'a bir elçi göndererek ondan yardım talebinde bulundu. Bu yardıma karşılık olarak da, her yıl Moğollar'a verilmekte olan verginin Baybars'a verileceğini bildiren İzzeddin, ayrıca Anadolu'daki bazı bölgelerin de ıktâ olarak Memluk emirlerine dağıtılacağını vaad ediyordu(2). Fakat hadiselerin süratle inkişâfı karşısında Baybars, yardım imkanını kaybedince İzzeddin Bizans'a iltice etmek mecburiyetinde kaldı.

Baybars'ın samgar Noyan'a bir ok gönderme hadisesi, bu olaydan on yıl sonra H. 670 Şevval (Mayıs 1272) inde vuku bulmuştur. Her ne kadar bu iki olay birbirini tamamlar mahiyette değilse de H. 672 (1273) yılında vuku bulan 3. hadise düşüncemizin doğruluğunu teyid etmektedir.

1. İbn Şeddad Siret, s. 34

2. Makrizi, es-SULŪk, I, s. 469

Bu tarihte Baybars'a bir mektup gönderen Selçuklu Veziri Pervane Süleyman da tıpkı 1260'da İzzeddin'in yaptığı gibi Moğolları Anadolu'dan atmak için Memluk Sultanından yardım istedi. Pervane bu yardıma karşılık Selçuklu tahtı Gıyaseddin'de kalmak şartıyla, Moğollar'a vermekte oldukları yıllık verginin Baybars'a verileceğini vaad ediyordu. Bu yardım çağrısını memnuneyle kabul eden Baybars Anadolu'ya göndereceği ordunun erzakını temin etmenin zor olacağını ifadeyle bazı Selçuklu topraklarını kendilerine ıkta olarak tayinini istemişti. Baybars'ın ileri sürdüğü bu şart gayet dikkat çekicidir. Çünkü o bununla 1260'da İzzeddin'in kendisine ıkta olarak tayin ettiği Selçuklu topraklarının Memluklere ait olduğunu düşünüyor ve Pervane'den bu toprakların kendilerine ıkta olarak verilmelerini talep ediyordu. İşte bütün bu olaylar Baybars'ın Anadolu üzerinde bir hak iddiasında olduğunu ortaya koymaktadır.

Baybars, her ne kadar Pervane'nin yapmış olduğu davete müsbet cevap veriyorsa da hazırlıklarını tamamlamadan böyle bir sefere çıkmanın zaferden çok hezimete sebep olacağını biliyordu. Bu sebeple o, hazırlıklarını tamamlamak için Pervane'den bir yıl mühlet istemiş ve ancak gelecek yıl Anadolu'ya gelebileceğini bildirmiştir. Pervane ise, daha Baybars'ın cevabı mektubu kısa bir süre önce, Abaka'nın verdiği sözü tutarak Aca'yı görevden almasıyla eski rahatına kavuşmuştur. Böylece Baybars'a yapmış olduğu teklifi tamamiyle unutan Pervane Memluk Sultanının mektubu geldiğinde cevap vermeğe dahi lüzum görmemiştir (1)

Baybars'ın Anadolu üzerine sefer kararı almasında sadece Pervane'nin yardım çağrısının sebep olduğunu düşünmek yanlış olur. Çünkü, bu tarihe kadar Anadolu'dan Mısır'a pek çok Selçuklu emiri iltica etmiş olup, bunlar da daima Baybars'ı Anadolu üzerine sefer yapmağa teşvik ediyorlardı. Ayrıca Anadolu'nun moğollar'la işgali neticesinde Altınorda-Memluk münasebetleri de büyük ölçüde sekteye uğramıştı. Daha önceleri Kıpçak Sahrası'ndan Anadolu yoluyla Mısır'a ulaşan ticaret yolu, Moğollar'ın kontrolüne geçince iki devlet deniz yoluyla Bizans üzerinden bu faaliyetini devam ettirmek mecburiyetinde kaldı. Baybars 1263 yılında Bizans İmparatoru Mihael'in, Altınorda'ya giden Memluk elçilerini tevkif ettirmesini unutmuyor ve böyle bir hareketin tekrarlanması ihtimalini de düşünerek Anadolu ticaret yolunun açılması gerektiğine inanıyordu. Anadolu'nun Moğol işgalinden kurtarılması ise bu

---

1. İbn Şeddad, Siret, s. 34

ticaret yolunun açılarak rahat bir şekilde işlemesi demektir. İşte bütün bu sebeplerden dolayı, Baybars Anadolu üzerine bir sefere çıkmaya karar verdi.

Pervane ile yaptığı muhabere üzere, H. 673 Şaban 4 (2 Şubat 1275)¹ de söz verdiği gibi Kahire'den hareket etti. Pervane bu sırada muhtemelen Acay ile arasındaki anlaşmazlığın halli için Abaka'nın yanında bulunuyordu. Baybars'ın Anadolu üzerine harekete geçtiğini, Abaka'nın yanında iken haber alan Pervane büyük bir telaşa kapıldı. Derhal Memlûk Sultanına bir haberci göndererek Anadolu'da durumun müsait olmadığını ve kendisinin de hazır olmadığını ifadeyle seferin gelecek yıla ertelenmesini rica etti(1).

Pervane'nin bu şekilde daha önceki kararından birdin bire dönmesi, Acay ile olan ihtilâfının sona ermesi ve Abaka'nın Acay'ı görevden alarak yerine Toku Noyan'ı göndermesine bağlıdır. Acay'ın görevden alınmasıyla eski rahatına ve nüfûzuna tekrar kavuşan Pervane bu sebeple Baybars'a yaptığı yardım çağrısını unutmayı çıkarlarına daha uygun görmüştür. Ayrıca Tebriz'de bulunduğu bir sırada Anadolu'da husule gelebilecek olayların alyhinde gelişmesi ihtimaline karşı seferin bir sonraki yıla ertelenmesini rica ettiği de düşünülebilir.

Pervane'nin ricası üzerine Anadolu seferinden vazgeçen Baybars Mısır'a geri dörmeyerek ordularını Kilikya Ermeni Krallığı üzerine sevketti. H.673 Ramazan (Mart 1275)'ında bütün Ermenistan'ı yağma ve tahrip ederek Mısır'a geri döndü (2).

İbn Şeddad, Ermeniler üzerine yapılan bu seferin, Pervane tarafından teklif edildiğini kaydeder. Bu doğru olmakla birlikte Baybars gibi ince hesaplarla hareket eden bir devlet adamının, Anadolu üzerine yapacağı bir seferden önce, yolu üzerindeki engelleri ortadan kaldırmak istediği kanaatindeyiz. Kilikya Ermeni Krallığının, Moğollar ile olan yakın münasebetlerini göz önüne alan Baybars, ileride yapacağı Anadolu seferi esnasında Ermenilerin Moğollar ile ittifak halinde hareket edebilecekleri ihtimalini düşünerek böyle bir harekate girişmiştir. Nitekim, Baybars'ın bu seferinden sonra yapılan yağma ve tahrip neticesinde Kilikya Ermeni Krallığı bir daha kendisini toparlayamamıştır.

---

1. İbn Şeddad, Siret, s. 49

2. İbn Şeddad, a.g.e., s. 49; Ebu'l-Ferec, Tarih, II, s. 595

Abaka, Baybars'ın Ermeni Krallığı üzerine yapmış olduğu bu sefere cevap olarak yeni Anadolu valisi Toktu Noyan'a bir ordu hazırlamasını ve Bire üzerine saldırmasını emretti. Bu emir üzerine harekete geçen Toktu, 15 bini Moğol, 15 bini de ekserisi Selçuklu askeri olmak üzere Ermeni ve Gürcülerden müteşekkil 30 bin kişilik bir orduyla H. 674 Cemazielahir 8 (29 Kasım 1275) inde Bire önlerine gelerek muhasaraya başladılar. Moğol ordusuna Tabşı ve Atabay Noyan'lar kumanda etmekteydi. Selçuklu ordusu ise bizzat Pervane Süleymanın idaresi altında idi. Böylece Pervane, diğer Selçuklu beyleriyle beraber Baybars ile yaptığı ittifaktan sonra ilk kez Mamluk topraklarına yapılan Moğol saldırılarına katılmak mecburiyetinde kalıyordu(1).

İbn Şeddad, Moğolların Bire üzerine yaptıkları bu hareket esnasında, Pervane'nin Baybars ile tekrar irtibat kurduğunu kaydeder. Buna göre Pervane Baybars'a gönderdiği mektupta yapacakları bir ittifakla Bire önlerindeki Moğol kuvvetlerini beraberce imha etmeyi teklif ediyordu. Fakat Pervane'nin bu planı Moğol keşif birliklerinin bir kaç Mamluk postacısını yakalamalarıyla bozuldu. Postacıların üzerinden Baybars'ın Pervaneye yazdığı ve aralarındaki ittifakı ortaya koyan mektuplar çıktı. Atabay ve Tabşı Noyan bu mektupları derhal Tebrize göndererek Pervane'nin ihanetini Abaka'ya bildirdiler (2). Daha sonra Moğol kumandanı Atabay Noyan, yakalanan postacılar ile Pervane'nin yüzleştirilmesini emretti. Yapılan muhakemede bütün suçlamaları reddeder Pervane, bunun Kilikya Ermeni Kralı tarafından kendisini öldürtmek için tertip edildiğini iddia ederek, Moğol beylerini kolayca ikna etti. Bu sırada Baybars'ın büyük bir ordu ile Bire'ye yardıma geldiğini haber alan Moğollar muhasarayı kaldırarak süratle geri çekildiler(3).

Pervane Süleyman, Bire muhasarası sırasında ortaya çıkan ihaneti sebebiyle, Moğollar nezdinde sahip olduğu itimadı kaybettiğini anlayarak hayatından endişelenmeye başladı. O, kendisi için tek çıkar yolun, Baybars'ın bir an önce Anadolu'ya gelerek Moğolları memleketten çıkarması olduğuna inanıyordu. Bunun için de Baybars Anadolu'ya geldiği zaman kendisine yardım edeceğine ve Gıyaseddin Keyhüsrev Sultan kalmak şartıyla Moğollar'a verilen yıllık vergiyi Mamluklara vereceklerine dair, Selçuklu emirlerinden yazılı yemin alarak bunları Baybars'a gönderdi. Baybars Pervane'nin yaptığı bu ikinci daveti de memnuniyetle kabul etmekle beraber, bu mevsimde suların az

-
1. İbn Şeddad, Moğol ordusunun sayısını 30 bin olarak verirken biraz mübalağa etmektedir. Çünkü bu tarihten iki yıl sonra yapılan Elbistan savaşında Moğollar ancak 10-12 bin asker toplayabilmişlerdir. Siret, s. 58.
  2. İbn Şeddad, a.g.e., s. 59
  3. İbn Şeddad, a.g.e., s. 60; Makrizi, es-SULûk, I, s. 621

olduğunu bahane ederek seferi ertesi yıla tehir ettiğini bildirdi(1).

Anadolu meselesinde gayet ihtiyatlı davranan Baybars, daha önce Moğollar karşısında kazandığı itibarı hesapsız bir sefer ile kaybetmek istemiyordu. Ama Pervane, Baybars'ın, yapmış olduğu yardım talebine icabet edeceğini düşünerek Abaka'ya yapacağı ziyareti devamlı surette tehir ediyordu. Baybars'ın Anadolu'ya ancak bir yıl sonra gelebileceğini bildirmesi üzerine Pervane, H. 674 Zilhicce 11 (26 Mayıs 1276)'de Abaka'yı ziyaret için yola çıktı Moğollara karşı yaptığı ihanet sebebiyle cezalandırılma ihtimalini gözönünde bulunduran Pervane, yanına Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev'in kız kardeşini de alarak Abaka'nın oğlu Argun'a gelin olarak götürdü(2). Pervane'nin yokluğundana istifade eden Selçuklu Emiri Hatiroğlu Şerefeddin Mesud, daha önce Pervane'nin yaptığı gibi Baybars'a Anadolu'daki gelişmeleri bildiren ve durumun müsait olduğunu ifade ile onu Anadolu'ya davet eden yeni bir mektup daha gönderdi (3). Hatiroğlu'nun bu mektubunu alan Baybars, Selçuklu emirlerine ayrı ayrı mektuplar yazarak emir Bedreddin Bektut kumandasındaki bin kişilik süvari birliği ile Anadolu'ya gönderdi. Mektuplarında "Anadolu'yu gelmek üzere olduğunu ve derhal hazırlıklara girişilmesini" talep ediyordu(4)

Baybars'ın gönderdiği mektupları alan Selçuklu Ümerası Hatiroğlu Şerefeddin Mesud ve Taceddin Giv başkanlığında bir toplantı yaparak ne yapmaları gerektiği üzerinde müzakere yaptılar. Müzakerelerde başta Taceddin Giv ve Pervane'nin oğlu Mühezzibüddin Ali olmak üzere, bazı Selçuklu emirlerinin muhalefetinden dolayı netice alınamadı. Fakat bir süre sonra Baybars'ın ordusuyla harekete geçtiğine dair yeni bir haberin gelmesi, Selçuklu ricalini acele bir karara varma mecburiyetinde bıraktı. Bunun üzerine Pervane'ye haber göndermek için biraz zaman kazanmak isteyen Taceddin Giv, Emirlerle hizmetine hazır olduklarına dair Baybars'a mektup yazmalarını söyledi (5).

1. Pervaneye iştirak eden Selçuklu emirleri arasında başta Hatiroğlu Şerefeddin Mesud Ziyaeddin Mahmut, Emir Hüsaneddin Bicar ve oğlu Burhaneddin gelmekteydi. Bununla birlikte Mecdeddin Atabeg, Celâleddin el-Müstevfi ve Seyfeddin Toruntay gibi bu ittifaka katılmayan Selçuklu emirleri de bulunmaktaydı. İbn Şeddad, Siret, s. 61
2. İbn Bibi, An. Sel. Dev. s. 279-280; Ebu'l-Ferec Tarih, s.598, İbn Şeddad, gelinin Argun'a değil de bizzat Abaka'nın kendisine götürüldüğünü kaydeder. Siret, s. 73
3. İbn Şeddad, a.g.e., s. 74
4. İbn Şeddad, a.g.e., s. 75-76
5. İbn Şeddad, a.g.e., s. 76

Alınan bu karardan sonra Baybars'ın ordusuyla harekete geçtiğini kesinlikle inanan Selçuklu ümerasası, Payitaht Kayseri'di büyük bir Moğol te-mizliğine başladılar. Şehirdeki bütün Moğollar, yılların verdiği kinle hal-kın sille ve tokatları altında hapsedildiler(1). Fakat başta Taceddin Giv ve Mühezzibüddin Ali olmak üzere Bazı Selçuklu ümerasası bu isyana muhalif gö-rünüyordu. Hatta isyana mani olmaya teşebbüs eden Taceddin Giv ve Arslan Doğmuş, Hatiroğlu Ziyaeddin tarafından öldürülünce (2) diğer muhaliflerde korkudan sinerek isyana iştirak etmek mecburiyetinde kaldılar.

Kendilerine karşı olan muhalefeti böylece bastıran ve bir süre sonra Karamanoğulları'nın da kendilerine iltihakıyla iyice cesaretlenen(3) Hatiroğulları, Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev'i saraydan alarak şe-hir dışındaki Cemâl-Taşı denilen yere getirdiler. Hatiroğlu Şerefeddin bura-da, bütün Selçuklu ümerasasını toplayarak birlikte hareket edeceklerine dair zorla imzalı kâğıtlar aldı. Ayrıca bu emirlerin yakınlarından birer kişinin katılmasıyla teşkil ettiği bir elçi heyetini de kardeşi Ziyaeddin başkanlı-ğında Memluk Sultanına gönderdi(4).

Baybars, H. 675 Safer 18 (1 Ağustos 1276)'de Humus'da bulunduğu sırada bu elçi hayatını kabul etti. Heyet başkanı Hatiroğlu Ziyaeddin, Ana-dolu'daki durumu izahla Baybars'a ricada bulundu. Bu talep karşısında son derece müteessir olan Baybars, onlara harekete geçmekte acele ettiklerini ifadeyle şu an için Anadolu'ya gelemeyeceğini bildirdi. Baybars'tan böyle bir cevap beklemeyen Ziyaeddin "Anadolu'da isyan eden başta Selçuklu Sultanı olmak üzere kardeşi ve diğer ümeranın hayatlarının tehlikeye girdiğini bil-direrek, Baybars'tan Anadolu'ya küçük bir Memluk kuvveti göndermesini ve bunların Mısır'a getirtilmesini talep etti(5)

Baybars, Hatiroğlu'nun bu talebi karşısında emir Seyfeddin Bala-ban kumandasında bir Memluk birliğini Anadolu'ya gönderdi. Anadolu'daki asi-leri alarak Mısır'a getirmekle görevli bulunan Memluk emiri, Malatya ile Maraş arasındaki el-Hamra (Göynük) mevkiine geldiği zaman, Abaka'nın yanında bulunan Pervane'nin Mengü Temir ve Tudavun ile birlikte 30 bin kişilik bir Moğol ordusuyla Anadolu'ya döndüğünü haber aldı. Kısa zamanda durumdan

-
1. Aksarâyi, Sel. Dev. Tar., s. 182-183
  2. İbn Bîbî, An. Sel. Dev. s. 282
  3. Aksarâyi, a.g.e.s.182-183; İbn Şeddad, Siret, s. 76-77
  4. İbn Şeddad, a.g.e. s. 77
  5. İbn Şeddad, a.g.e. s. 78

haberdar olan Baybars, yanındaki az sayıdaki askerle Moğollara karşı bir şey yapamayacağını ve kendisinin de, tehlikede olduğunu anlayarak süratle Mısır'a döndü. Bir süre sonra da Anadolu'daki asileri getirtmek için gönderdiği Seyfeddin Balaban'ı geri çağırarak mecburiyetinde kaldı(1)

Hatiroğlu Şerefeddin, Pervane'nin 30 bin kişilik bir Moğol ordusuyla Anadolu'ya döndüğünü haber alınca şaşkına döndü. Yanındakilere başlarının çaresine bakmasını söyledi. Kendisi de yakın arkadaşı sabikuddin kumandasında bulunan Luluve Kalesi'ne kaçtı. Fakat Moğollar'dan korkan Sabikuddin, Hatiroğlu'nu yakalayarak Pervaneye teslim etti (2).

Moğol kumandanları Tuku ve Tudavun, duruma hakim olur olmaz isyana öncülük eden Selçuklu emirlerinin muhakemesine başladılar. Bunlardan ilk sorguya çekilen Sultan Gıyaseddin "kendisinin çocuk yaşta olması sebebiyle devlet büyüklerine itaat etmek zorunda kaldığını" söyleyerek kendisini temize çıkardı. Selçuklu emirlerinden Kılavuzoğlu Seyfeddin Camedar Alemüddin Sencer, Şucaeddin Kay-Aba ve Seyfeddin Muhammed, suçlu bulunarak derhal katledildiler(3)

Moğol beyleri son olarak Hatiroğlu Şerefeddin'i sorguya çektiler. O, yapılan muhakemesinde ilk önce, bu isyanı Pervane'nin teşviki ile başlattıklarını ve bu işte onun da parmağı olduğunu söyledi. Pervane ise Hatiroğlu'nun bu sözlerini o an için inkar etmiş, daha sonra da ona gizlici haber göndererek, şayet kendisine yardım etmesini istiyorsa bir daha ki sefere ifadesini değiştirmesini ve kendisini temize çıkarmasını istemiştir. Pervane'nin kendisine yardım edeceğini düşünen Hatiroğlu, daha sonraki sorgulamalarında ilk sözlerinin tam aksine ifade vererek Pervane'yi temize çıkardı. Moğol kumandanları bütün suçu üzerine alan Hatiroğlunun mahkeme zabıtlarını Abaka'ya göndererek, ona ne gibi bir ceza verileceğini sordular. Abaka'dan cevap gelinceye kadar da Hatiroğlu'na her gün yüz kırbaç vurarak işkince ettiler. Nihayet H. 675 Rebiulahir sonlarına (1-15 Ekim 1276) doğru Abaka'dan gelen ölüm cezası derhal tatbik edildi. Bu muhakeme neticesinde Hatiroğlundan başka isyana katıldıkları gerekçesiyle pek çok Türkmen de katledildi(4).

1. İbn Şeddad, Siret, s. 79

2. İbn Şeddad, a.g.e., s. 79

3. İbn Şeddad, a.g.e., s. 80

4. İbn Şeddad, a.g.e. s. 80-81; bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Kaymaz Pervane, s. 147-156

Hatiroğlu Şerefeddin Mesud'un ölüm haberi Kahire'ye ulaştığı zaman, Mısır'da bulunan kardeşi Ziyaeddin Baybars'ın huzuruna çıkarak, ağabeyinin öldürülmesine emir Seyfeddin Toruntay, Atabeg Mecdeddin ve müstevfi Celâled-din'in verdikleri ifadelerle sebep olduklarını söyledi. Ziyaeddin, kardeşine diyet olarak da Baybars'dan adı geçen şahısların Mısır'da bulunan yakınlarının cezalandırılmasını istedi(1). Onun bu talebini kabul eden Baybars adı geçen şahısların yakınlarını H. 675 Cemazievvel 7 (17 Ekim 1276) de hapis ettirdi (2).

Baybars, Hatiroğlu hareketinden 5 ay sonra, Anadolu üzerine yapmaya tasarlediği seferin bütün hazırlıklarını tamamladı. Emir Aksungur el-Fergani'yi Kahire'de Nâib-i Gaybe olarak bırakan baybars, H. 675 Ramazan 25 (2 Mart 1277) de Haleb'e doğru yola çıktı. O, Pervane'nin bu seferde kendisine katılacağına asla şüphe etmiyordu. Zilkade'nin 2 (7 Nisan)'sinde Haleb'den hareket eden Baybars, 8 gün sonra Elbistan civarında Hunu mevkiinde Moğol ordusuyla savaşa tutuştu. Yapılan savaşta Tuku ve Tudavun kumandasındaki Moğol ordusu ağır bir yenilgiye uğradı (3).

Pervane Muinuddin Süleyman ise, idaresindeki Selçuklu kuvvetleriyle savaşa dahil olmamış ve iki taraf arasındaki mücadeleye seyirci kalmayı tercih etmiştir. Daha önce Baybars'a iltihak edeceğine söz veren Pervane, Moğolların ağır bir yenilgiye uğradığını görünce savaş alanını terkederek Kayseriye gelmiş ve burada bulunan Selçuklu sultanını alarak Zilkade 12 (17 Nisan)'sinde kendi mülkü olan Tokat'a kaçmıştır(4).

Emir Sunkuru'l-Aşkar'ı kağan Moğolların takibine gönderen Baybars Selçuklu Paitahtı Kayseri'ye gitmek için harekete geçti. Sarız, Zamantı ve Karatay hanı yolunu takiple Kayseri yakınındaki Salkume köyüne gelen Baybars burada karargâh kurdu (5).

-
1. Bunlar daha önce Hatiroğlu Şerefeddin'in Baybars'a gönderdiği elçi heyeti ile mısır'a gelmişlerdi.
  2. İbn Şeddad, Siret, s. 81
  3. İbn Şeddad, a.g.e. s. 85-86; Kalkaşandı, Subhu'l-A'ş'a, s. 145-147. Bu savaş hakkında daha fazla bilgi için İren Moğolları bahsine bkz.
  4. İbn. Şeddad, a.g.e. s. 86-87
  5. Kalkaşandı, a.g.e., s. 154

Burada bulunduğu süre zarfında şehir ayanı Baybars'ın huzuruna gelerek kendisini tebrik ile arz-ı tâbiyetlerini bildirdiler. Nihayet Zilkâde 17 (22 Nisan 1277)'sinde, başı üzerinde Memlûk ve Selçuklu alemleri açılmış olduğu halde, Selçuklu payitahtı Kayseri'ye giren Baybars, Selçuklu tahtına oturdu (1). Kaynaklar, tamamen Selçuklu ananelerine uygun olarak yapıldığını kaydettiği bu cülûs merasiminden sonra, Baybars adına para basıldı ve hutbe okundu (2).

Cülûs merasiminin tamamlanmasından sonra, civar beldelere fetih-nâmeler yazılmasını emreden Baybars, başta Karamanoğlu Mehmed Bey olmak üzere bütün Türkmen beylerinin huzuruna gelerek arz-ı tâbiyetlerini sunmalarını istedi (3).

Baybars'ın Kayseri'de Selçuklu tahtına oturduğunu haber alan Pervane, Tokat'tan bir elçi göndererek, Moğollara karşı kazandığı zafer münasebeti ile onu tebrik etti. Fakat Baybars'ın, daha önce yaptıkları antlaşma üzere Pervane'yi Kayseri'ye yanına çağırması üzerine o, henüz görüşmeye hazır olmadığını bahane ederek, Memlûk Sultanı'ndan 15 gün mühlet istedi. Gerçekte Pervane, bu süre zarfında Abaka'ya bir haber göndererek, onu durumdan haberdâr ederek, Baybars'a karşı bir harbe teşvik etmek istiyordu (4).

Pervane'nin, kendisini oyalamasından şüphelenen ve Kayseri'de bulunduğu sırada da Selçuklu ricalinden beklediği yakınlığı göremeyen Baybars, Mısır'a dönmeye karar verdi. Onun bu kararı almasında, ordusunun erzak sıkıntısı çekmesi baş rolü oynar (5). Fakat, buna rağmen o, askerlerinin yiyecek ve hayvan yemi için, Anadolu halkına herhangi bir saldırıda bulunmalarını istedi (6).

H.675 Zilkâde 20 (25 Nisan 1277)'de ordusuyla Kayseri'den ayrılan Baybars, Kayırlı mevkinde konakladığı sırada, Pervane'den ikinci bir elçi daha geldi. Zâhiruddin Tercüman adında ki bu elçi, Pervane'nin Mısır'a gitmek için yola çıkan Baybars'tan, Anadolu'yu terk etmemesini rica ettiği ha-

1. Kalkaşandî, Subhu'l-A'şâ, XIV, s. 155; İbn Şeddad, Siret, s. 87.
2. İbn Şeddad, a.g.e., s. 87; Makrizî, es-Sülûk, I, s. 630.
3. İbn Şeddad, a.g.e., s. 87.
4. İbn Şeddad, a.g.e., s. 88-89.
5. Baybars'ın Anadolu seferi esnasında, bir ölçek hububât 40 Selçuklu dirheme bulunamaz olmuştu. Kaymaz, Pervane, s. 165. Baybars'ın Anadolu seferinden önce ve sonra, Anadolu'nun iktisâdî durumu hakkında daha fazla bilgi için bkz. M. Akdağ, Türkiye'nin İktisâdî ve İctimâî Tarihi, Ank.1979, C. I; V. Barthold, "İlhanlılar Devrinde Mâlf Vaziyet" THİTM, C.I, (1931)
6. Kalkaşandî, a.g.e., s. 158.

berini getirdi. Baybars ise elçiye cevap olarak; " biz onların yapmış olduğu davete icabet ederek sözümüzü tuttuk. Fakat onlar, ahidlerine vefa göstermediler. Bizim Selçuklu tahtına oturmamız, ona bir değer verdiğimizden değil, vermiş olduğumuz kararı yerine getireceğimizi göstermek içindir. Ben Anadolu'yu ve yollarını öğrendim. gerekirse yine gelirim " diyerek (1), Pervane'nin kendisine yaptığı oyun sebebiyle kızgınlığını da ortaya koyuyordu.

Buradan hareketle yoluna devam eden Baybars, Elbistan savaşında Moğollara yardım ettiklerini haber aldığı, Remâne Ermenileri üzerine, Emir Tayberis el-Vezîrî'yi göndererek bölgeyi yağma ve tahrip ettirdi (2).

Elbistan'dan geçerken, muharebe meydanını ziyaret eden ve burada bir süre kalan Baybars, Zilhicce'nin 4 (9 Mayıs)'ünde, Derbend'i geçerek Harim'e ulaştı. Harim'de bulunduğu sırada, Abaka'nın büyük bir Moğol ordusuyla Anadolu'ya geldiğini haber alan Baybars, burada muhtemel bir Moğol saldırısına karşı, yaklaşık bir ay bekledi. Fakat Abaka'nın, böyle bir saldırıya cesaret edemiyerek Anadolu içlerine gitmesi üzerine, Baybars'ta Harim'den hareketle, H.676 Muharrem 7 (10 Haziran 1277)'de Dımaşk'a vasıl oldu. Bir süre sonra da, içtiği kırmızı sebebiyle zehirlenerek Muharrem'in 28 (1 Temmuz 1277)'inde vefat etti (3).

Elbistan savaşında ölen Moğolların intikamını, Anadolu'daki müdafasız halktan çıkaran Abaka, Selçuklu payitahtı Kayseri'yi 7 gün boyunca yağmalattırarak binlerce kişiyi katletti. Daha sonra İran'a dönmek için yola çıkan Abaka, Kayseri'den Erzurum'a kadar, yarım milyondan fazla insanın öldürülmesine de göz yummuştur (4).

Abaka'nın, Elbistan savaşında, emrindeki Selçuklu kuvvetleriyle birlikte savaşa katılmayarak Tokat'a kaçan Pervane'ye, artık itimadı kalmamıştı. Fakat yine de, onu öldürmek hususunda mütereddit davranan Abaka, verilecek ceza hususunda Moğol beylerinin reyine müracaat etti. Bazı Moğol beyleri onun tekrar Anadolu'ya gönderilerek, bozulan nizamı düzeltilmesini ve eskisi gibi vergileri toplayarak İlhan'a getirmesini teklif ettiler.

-
1. İbn Şeddad, Siret, s. 88-89; Kalkaşandî, Subhu'l-A'sâ, XIV, s. 158-159.
  2. İbn Şeddad, a.g.e., s. 89 ; Makrizî, es-Sülûk, I, s. 631.
  3. İbn Şeddad, a.g.e., s. 112-113.
  4. İbn Şeddad, a.g.e., s.92 ; Makrizî, a.g.e., s. 633.

Bazıları ise, hain olduğu kesinlik kazanmış birisine tekrar itimat etmenin doğru olmayacağını ifadeyle derhal öldürölmesi gerektiğini teklif ettiler. İşte tam bu sırada, Pervane'nin kendisine oynadığı oyun sebebiyle intikam almak isteyen Baybars, Pervane'nin kendisine gönderdiği bütün mektupları, bir elçiyle Abaka'ya gönderdi. Bu mektuplar karşısında bütün tereddütleri ortadan kalkan Abaka, Pervane'nin öldürölmesine emretti. Abaka'nın bu emri, H.676 Rebiülevvel 1 (2 Ağustos 1277)'inde Aladağ'da yerine getirildi (1).

Pervane'nin, Baybars'ı niçin desteklemediği ve ona yardımcı olmadığı hususuna gelince; herşeyden önce Pervane, Baybars'ın Anadolu'da fazla kalamayacağını ve nihayetinde Mısır'a dönmek zorunda kalacağını biliyordu. Bunun neticesinde de Moğollar, tekrar Anadolu'ya hakim olarak, bunun intikamını alacakları kesindi. İşte böyle bir ihtimal, Pervane'yi Baybars'a katılmaktan alıkoymuştur. Yine onun, asrın iki büyük ve güçlü devletini harbe zorlayarak, zayıflatmak ve bundan istifadeyle de , Anadolu'da istiklâlini istediği düşünülebilir. Fakat ne olursa olsun, Pervane'nin takip ettiği bu iki yüzlü siyaset hiçbir işe yaramadığı gibi, ölümüne de sebep olmuştur.

---

1. Kaymaz, Pervane, s. 178-179.

b. ANADOLU'DAKİ TÜRKMENLERLE VE ÇEŞİTLİ UÇ BEYLERİ İLE MÜNASEBETİ

Karşularına çıkan bütün şehir ve kasabaları adeta bir harebeye çevirerek, kısa zamanda Suriye ve Mısır sınırlarına dayanan Moğollar, kendileriyle temasa geçen bütün kavimleri sindirmiş ve korkudan ne yapacaklarını bilemez hale getirmiştir. Fakat 1260 yılında Ayn-Calut'ta Memluklar ile yaptıkları savaşı kaybeden Moğollar, bu malubiyetle birlikte umumi efkâr üzerinde mevcut olan nüfuz ve itibarlarını da kaybetmişlerdir. Bu tarihten sonra Mısır Türk-Memluk devleti, bütün islam aleminin hâmisî ve Moğollara karşı yapılan her türlü faaliyetinde destekçisi durumuna gelmiştir. Yine bu tarihten sonra Moğolların yenilmez olduğuna dair inanç yıkılmış ve başta Anadolu'da Türkmenler ve Uç beylikleri olmak üzere Moğollara karşı çeşitli istiklâl mücadeleleri başlamıştır.

Anadolu Selçuklu devleti, Moğol tahakkümü altında son günlerini yaşarken, uçlarda ise bir takım yeni Türk beylikleri teşekkül ediyordu. Göçebe Türk ananelerine göre kurulan bu beylikler, umumiyetle Selçuklu sultanlarına tabî olup, onlardan hakimiyet alameti olarak hilat, menşur, sancak vs. alıyorlardı. Bu beyliklerden en önemlisi Denizli çevresinde uç gazisi Mehmed ve Ali Beyler ile İç-el taraflarında faaliyet gösteren karamanlı beylikleridir. Bunlardan Karamanoğulları bir taraftan Kilikya Ermeni Krallığına karşı fetihler yaparken, diğer taraftan da moğol tahakkümüne karşı Memluk Sultanı Baybars'tan hakimiyet fermanı ve yardım olarak sık sık isyan etmiştir (1).

Selçuklu kaynakları, Karamanoğullarının tarih sahnesine çıkışını moğollara karşı yapılan mücadeleler ile ilgili olarak gösterirler. Biz burada Karamanlı tarihinden sadece onların Baybars ile olan münasebetleri dairesinde mevzu-u bahis edeceğiz.

Anadolu'nun moğollar tarafından işgaline daima tepki gösteren Karamanoğulları, ele geçirdikleri her müsait fırsattan istifade ile sık sık isyan etmişlerdir. Her ne kadar Selçuklu devleti, Moğollar'dan aldığı askeri yardımla bunlar üzerine ordu göndermişse de, Karaman Türkmenleri her defasında sarp ve dağlık araziye çekildikleri için tenkil ve te'dip edilmeleri mümkün olmamıştır.

Karamanoğullarının Moğollara karşı bilinen ilk hareketi 1256 yılında olmuştur. Bu tarihte Sultan Hanı önünde Moğollar ile yaptığı savaşı

kaybeden Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykâvus, Antalya taraflarına çekilmiştir. O, burada bulunduğu süre zarfında Mamlûk Sultanı Beybars ile yaptığı ittifak teşebbüsü de bir netice vermeyince, Bizans'a sığınmak mecburiyetinde kalmıştı (1). Bu tarihte Karamanlı Aşiretinin başında bulunan Karaman Bey de, Moğollara karşı mücadelesinde İzzeddin Keykavus'u desteklemiştir. Onun, Bizans'a sığınmasını müteakip, Selçuklu tahtına oturan Rükneddin Kılıçarslan sırf bu sebeble kendisini tebrik için gelen Karaman Bey'e soğuk davranmıştır (2). Fakat bununla birlikte, Karaman Bey'in emri altında ki çok sayıda Türkmen ile başına daha fazla gaille açmasından çekinen rükneddin, daha önce Selçuklu Sultanları tarafından onlara verilen ıktâları, Larendede hariç olmak üzere tekrar tasdik etmek zorunda kaldı (3). Rükneddin, böyle davranmakla Karamanoğullarına itimad etmediğini ortaya koyuyordu.

Bir süre sonra tahttaki durumunu sağlamlaştıran Rükneddin, ağabeyi ile yaptığı taht mücadelesinde kendisine karşı cephe alan uc Türkmenlerini cezalandırmak amacıyla harekete geçti. O, Moğollardan aldığı askerî yardım ile, Denizli civarındaki Mehmed Bey idaresinde bulunan Türkmenler üzerine yürüyerek, kısa zamanda bölgede itaat ve sükûnu temin etti (4). Böyle bir tenkil hareketinin kendileri üzerine yapılması ihtimalini de göz önüne alan Karaman Bey, karşı harekâta geçmeye karar verdi.

H.660 (1262) yılında Moğol ordusunun yaylakta bulunmasından istifadeyle harekete geçen Karaman Bey, yanındaki az bir kuvvetle Larendede üzerine yürüyerek ele geçirdi. Onun silah zoruyla Larendede'yi zaptını hiç hoş karşılamayan Rükneddin, bununla birlikte müdahale etme cesaretini de gösteremedi. Selçuklu Sultanı'nın bu çekingenliğinden iyice cesaretlenen Karaman Bey, harekât yönünü Konya'ya çevirdi. Emrindeki 20 bin Türkmen kuvvetiyle saldırıya geçen Karaman Bey, Gavele Kalesi civarında, Pervane Muinüddin Süleyman kumandasındaki az sayıda Selçuklu kuvveti karşısında bozguna uğradı. Karaman bey, kaçarak hayatını kurtardıysa da, kardeşleri Zeynühhac ve Bunsuz yakalanarak idam edildi (5). Böylece Karamanoğullarının Selçuklu Devleti'ne ve dolayısıyla Moğollara karşı giriştikleri ilk mücadele başarısızlıkla neticelendi.

1. İbn Bîbî, An. Sel. Dev. , s. 267; Yunûfî, Zeyl, II, s. 161.
2. T. Ünal, Karamanoğulları Tarihi, Konya 1986, s. 50.
3. İ.H. Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, Ankara 1984, (3.bsk.), s.2.
4. Aksarâyî, Sel. Dev. Tar., s. 159.
5. İbn Şeddâd, Siret, s. 76-77.

Bu olaydan 15 yıl sonra Hatir oğlu Şerefeddin Mesud, Anadolu'da az sayıda Moğol askerinin bulunmasından ve Pervane'nin de Abaka'nın yanında olmasından istifade ederek H.675 (1276 Haziran) yılında isyan etti. Kısa zamanda duruma hakim olan Hatiroğlu, Memluk sultanı Baybars'a bir elçi heyeti göndererek onu Anadolu'ya davet ettiği gibi, Karamanlı Türkmenlerine de bir mektup göndererek kendisine katılmalarını istedi. bu yıllarda Karamanlı Türkmenlerinin başında bulunan Şemseddin Mehmed Bey aldığı bu mektup üzerine Selçuklulara vermekte olduğu vergiyi keserek bu isyana katıldı. Niğde civarında bulunan 200 kişilik bir Moğol birliğine saldırarak imha eden Mehmed Bey, kısa zamanda sahil ve uç bölgelerine sahip oldu. Bir süre sonra da Memluk sultanı Baybars'a da durumu bildiren bir mektup gönderen Mehmed Bey ondan hakimiyet alameti ve menşur istedi(1).

Pervane Muinuddin Süleyman Bir süre sonra yanında 30 bin Moğol askeriyle Anadolu'ya dönerek kısa zamanda Hatiroğlu isyanını bastırdı. Karamanoğlu Mehmed Bey ise bu tenkil hareketinden kurtulmak için emrindeki Türkmenler ile Ermenek bölgesindeki dağlara çekildi. Fakat bu isyanın bastırılmasında kesin kararlı olan Pervane, Ermenek valisi Bedreddin Bey kumandasında bir ordu tertip ederek Karamanoğullarının üzerine gönderdi. Durumun aleyhine geliştiğini gören Mehmed Bey, Bedreddin'e bir adam göndererek, af dilediğini ve yıllık vergilerini mutad olarak ödeyeceğini bildirmesine rağmen bu isteği kabul edilmedi. Bunun üzerine harekete geçmeye karar veren Mehmed Bey, yaptığı ani bir baskınla Selçuklu kuvvetlerini bozguna uğrattı. Aldığı bu galibiyet üzerine Pervane, Konya Naibi olan Eminüddin Mikail kumandasında daha kalabalık bir ordu teşkil etti. Bunu haber alan Mehmed Bey ise emrindeki Türkmenler ile dağlık araziye çekilerek bu tehlikeyi atlattı(2).

H.675 yılındaki bu isyan hareketinde, sahil bölgelerini eline geçiren Mehmed Bey'in durumu derhal Baybars'a rapor ederek ondan hakimiyet alameti ve menşur istemesi dikkat çekicidir. O, bu hareketiyle Baybars'ı metbu olarak tanıdığını ifade ediyordu.

Karamanoğulları'nın Mısır ile olan münasebetlerinde Baybars'ın Anadolu seferi mühim bir yer tutar. Baybars H. 675 Zilkade 10 (15 Nisan 1277)'de Elbistan'da kazandığı zaferi müteakip Kayseriye gelerek Selçuklu tahtına oturduğu zaman başta Karamanoğulları olmak üzere uçlardaki Türkmen reislerine mektuplar göndererek, onları arz-ı tabiyetlerine sunmak için Kayseri'ye davet etmiştir (3). Karamanoğlu Mehmed Bey de bu davete icabetle kardeşi

1.İbn Şeddad, Siret, s. 76-77

2. İbn Bîbî, An.Sel.Dev.s.284; Aksarâyi, Sel.Dev.Tar. s.187-190 .

3. Makrizi, es-SULûk,I, s.631

Ali Bey'i Kayseri'ye Baybars'ın yanına gönderdi. Bu arada kendisi de topladığı Türkmen kuvvetleriyle Aksaray üzerine yürüdü. Fakat şehrin kuvvetle müdafaası karşısında başarı gösteremeyen Şemseddin Mehmed bey, bunun üzerine hareket yönünü Konya'ya çevirdi. Mehmed Bey'in Konya üzerine yürüdüğünü haber alan şehren Naibi Eminüddin Mikail kalı kapılarını kapatarak müdafaya başladı (1).

O sırada Karamanoğlu Ali Bey Baybars'tan aldığı hakimiyet alametleri ve Ermenek'ten sahillere kadar olan bölgelerin kendilerine ıkta olarak verildiğini bildiren bir menşurla Konya önlerine geldi. Müdafilere bir haber gönderen Mehmed Bey Mısır Sultanı'nın Kayseri'de Selçuklu tahtına oturduğunu, Konya ve civar beldeleri de Karamanoğullarına ıkta olarak tayin ettiğini bildirerek şehrin kendilerine teslimini istedi. Buna inandırmayarak müdafaaya devam eden Eminüddin Mikail, Mehmed Bey'in Fahrani ve Atpazarı kapılarını yakarak Konya'ya girmesi üzerine iç kaleye çekilmiş ve müdafaaya buradan devam etmiştir. Mehmed Bey ele geçirdiği Konya'nın dış surlarında mevcut olan ev ve dükkanları yağmalatarak müdafileri caydırmaya çalıştıysa da bundan da bir netice alamamıştır (2).

Aldığı bütün tedbirlerin hiç bir işe yaramadığını gören Karamanoğlu Mehmed Bey başka bir çareye baş vurdu. O, H. 672 yılında (1273-1274) Altınorda ülkesinde ölen sabık Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğunu iddia ettiği birisini Alaaddin Siyavuş adıyla Selçuklu sultanı ilan etti. Mehmed Bey bunla İzzeddin'e hususi bir mühebbet besleyen Konya halkını kendi safına çekerek şehri ele geçirmek istiyordu. Gerçektende bir süre sonra H. 675 Zilhicce 9 (14 Mayıs 1277) unda Konya âyânı fidiye karşılığında iç kaleyi teslim etti. Yakalanan kale naibi Eminüddin Mikail hazine ve değerli mallarının yeri söyletildikten sonra öldürüldü (3).

Konya'ya sahip olan Mehmed Bey, İzzeddin'in oğlu olduğunu iddia ettiği Alaaddin Siyavuş'u tahta çıkardı. Başta kendisi olmak üzere bütün Konya âyânı yeni Selçuklu Sultanına biat etti. Alaaddin Siyavuş'un vezirliğini üzerine alan mehmed Bey Konya'da onun adına hutbe okuttu ve para bastırdı (4).

-
1. Aksarayi, Sel.Dev.Tar. s.189; İbn Şeddad, Siret, s. 90
  2. Aksarayi, a.g.e. s. 189; İbn Şeddad, a.g.e. s. 90
  3. İbn Şeddad, s. 90
  4. Aksarayi, a.g.e. s. 204

Karamanoğlu Mehmed Bey, Alaeddin Siyavuş'a bir meşruluk kazandırmak gayesiyle, onu Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhuşrev'in kız kardeşi ile evlendirme teşebbüsünde bulundu. Böylece Siyavuş, Selçuklu Sultanı olarak oturduğu tahtta daha sağlam hukuki dayanak bulabilecekti. Fakat bu esnada Afyonda hakim bulunan Sahip Ataoğulları'nın Konya'yı Karamanlı işgalinden kurtarmak için harekete geçmesi üzerine Mehmed bey, bu teşebbüsünü tehir etmek mecburiyetinde kaldı(1).

Sahip Ataoğulları'na karşı Türkmenler'den bir ordu hazırlayan Mehmed Bey, yanına Siyavuş'u da alarak harekete geçti. Aksaray civarında yapılan savaşta Sahip Ataoğulları büyük bir bozguna uğradı (2). Bu zafer neticesinde büyük bir nüfuz kazanan Mehmed Bey, durumu Baybars'a bildirmek üzere kardeşi Ali Bey başkanlığında bir heyeti Kayseri'ye gönderdi. Baybars heyetin Kayseri'ye ulaşmasından bir süre önce şehri terk ile yola çıkmıştı. Karamanlı heyeti süratle baybars'ın arkasından giderek ona Harim'de yetiştirtiler. Karamanlı heyetini huzuruna alan Baybars, onların Anadolu'ya geri dönmesi hususunda yaptıkları davate teşekkür ederek daha önce söylediğimiz sebeplerle geri dönemeyeceğini bildirdi(3).

Karamanoğulları, böylece Baybars'a güvenerek başlattıkları isyan hareketinde tek başlarına kalmış oldular. Bir süre sonra Anadolu'ya külliye-
yetli mikterda Moğol askeriyle gelen Abaka'nın üzerlerine ordu sevkettiğini öğrenen Mehmed Bey, yanında Siyavuş olduğu halde Konya'yı terk ederek Ermenek bölgesindeki dağlara çekildi. İşgal ettiği Konya'da yalnızca 37 gün tutunabilen (4) Karamanoğulları, Moğolların yaptığı ani bir baskıda bozguna uğradılar. Başta Alaeddin Siyavuş, Şemseddin Mehmed Bey ve kardeşi Ali Bey olmak üzere pek çok Karamanlı Türkmeni öldürüldü (5). Böylece Selçuklu tarihinde cimri hadisesi diye bilinen, Karamanlı Türkmenleri'nin bu isyan hareketi de bastırılmış oldu.

Karamanoğulları'nın Anadolu'da daha sonraki faaliyetleri mevzumuza alakadar etmemektedir. Bununla beraber bu tarihten sonra Anadolu'da başta Karamanoğulları olmak üzere pek çok Türkmen beyliklerinin kurulmasında ve Moğollara karşı giriştikleri mücadelelerde Baybars'ın Anadolu seferinin rolü büyüktür.

-
1. Kaymaz, Pervane, s. 173
  2. Aksarâyi, Sel.Dev.Tar. s. 204; İbn Şeddad, Siret, s. 90-91
  3. İbn Şeddad, a.g.e. s.88-89
  4. İbn Şeddad, a.g.e. s.91
  5. İ.H. Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 7

c. ANADOLU'DAN İLTİCA EDEN TÜRKMENLERİ İSKAN SİYASETİ

Orta Asya'dan Moğollar önünden kaçarak önce İran'a, daha sonra da Anadolu'ya sığınan Türkmen kitleleri, Moğolların 1243 yılında Köseadağı savaşı neticesinde burayı da işgal etmeleri üzerine Suriye ve Mısır'a iltica etmek mecburiyetinde kaldılar.

Baybars zamanında Mısır'a yapılan ilk büyük iltica hadisesi daha önce de zikrettiğimiz gibi, Altınorda Moğolları tarafından gerçekleştirildi. İbn Şeddad, Mısır'a iltica eden Altınorda Moğolları'nın sayısını 3 bin olarak kaydeder ve Baybars'ın bunlardan pek çoğuna emirlik payesi vererek Memluk ordusunda görevlendirdiğini ifade eder(1).

Baybars devrinde Suriye ve Mısır'a ikinci büyük iltica hareketi Anadolu'dan yapıldı. Moğol istilası sebebiyle Horasan ve Azarbaycan'dan pek çok Türkmen kitlesi gelerek Anadolu'ya yerleşmişti. Anadolu'nun da işgali neticesinde, bu Türkmenlerden bir kısmı Moğol tahakkümü altında yaşamayı kabul ederken büyük bir kısmı da bu işgale karşı mücadeleye girmiştir. Bilhassa Selçuklu uçlarında bulunan bu asi Türkmenler, başarılı olamadıkları zaman ya dağlık ve ormanlık arazilere çekilmişler veya Bizans uçlarına ve Mısır'a iltica etme yolunu seçmişlerdir.

Baybars kendisine iltica eden ve sayıları 40 bin haneden fazla olduğu bildirilen bu Türkmenleri Antakya ile Gazze arasındaki topraklarda iskan etmiştir(2). Fakat bu Türkmenlerin pek çoğu kendilerine ıkta olarak verilen bu bölgelerde daimi olarak yaşamıyorlardı. Göçebe hayatının bir sonucu olarak yaz mevsiminde Anadolu'ya çıkıp Maraş bölgesinde uzun yaylada ve Sivas'ın güneyinde oturuyorlardı(3).

Kendisine iltica eden Türkmenlere hüsnü kabul gösteren Baybars, onları Antakya ile Gazze arasında yerleştirerek muhtemel bir Moğol saldırısına karşı tampon vazifesi görmelerini düşünmüştür. Nitekim Faruk Sümer'de bu tarihe kadar Suriye'de hiç bir zaman bu kadar Türkmen'in toplanmadığını ifade ederek(4) bizim kanaatimizi teyid etmektedir.

Baybars devrinde bunlardan başka iltica hadiseleri de mevcut olmakla birlikte kayda değmiyecek ferdi iltica hadiseleridir.

1. İbn Şeddad, Siret, s. 157
2. İbn Şeddad, a.g.e. s. 171
3. F. Sümer, Oğuzlar, İstanbul, 1980, s. 159
4. F.Sümer, a.g.e. s. 159

V - İSLAM DEVLETLERİ İLE OLAN MÜNASEBETLERİ

Baybars'ın İslâm devletleri ile olan münasebetleri, onun Moğollar ve Franklar ile yaptığı mücadeleler vesilesiyle, İslâm âleminin bayraktarlığını yapmasına bağlıdır. Onun İslâm âlemiyle münasebetlerinin içinde en önemli yeri, Abbasi Hilafeti'ni Mısır'da yeniden ihya etmesi, Suriye'deki İsmailîler ile mücadelesi ve Anadolu'daki Müslüman Selçuklu Devleti'ne yardım etmesi alır. Baybars'ın Anadolu ile münasebetlerini ayrı bir bahiste incelediğimiz için, burada sadece ilk iki konuyu temas edeceğiz.

a - ABBASİ HİLAFETİNİN MİSİR'DA YENİDEN İKAMESİ

Ortaçağ Türk-İslâm devlet ananelerine göre, yeni kurulmuş olan bir İslâm devleti, meşruiyetini isbat için Bağdad'ta bulunan ve bütün müslümanların lideri durumunda olan, Abbasi Halifesi'nden, hükümranlılığını tasdik edici bir menşur almak mecburiyetindeydi. Böylece yeni devlet, diğer İslâm devletleri nezdinde bir mütegalibe veya asi olarak değil, saygıdeğer bir devlet veya sultan sayılırdı.

Yeni kurulmuş olan Mısır Türk-Memlûk Devleti de, köle asıllı olması sebebiyle gerek halk üzerinde, gerekse diğer İslâm devletleri üzerinde henüz bir nüfuz tesis edememişti. Hatta, Şecerü'd-Dürr'ün el-Melik Muazzam Turanşah'ın katlinden hemen sonra, Memlûk tahtına geçirilmesi sebebiyle başta Halife olmak üzere, bütün İslâm âleminde alaylı bir tenkide uğramışlardı. Bunun üzerine Şecerü'd-Dürr ile evlendirilerek Memlûk tahtına oturan Aybeg, gerek yeni devlete bir meşrûluk kazandırmak, gerekse diğer Memlûk emirlerinin muhtemel isyanına mani olmak için, H.654 (1256) yılında, Emir Şemseddin Sunkuru'l-Akra'yı, Abbasi Halifesi Mutasım Billah'a göndererek, ondan hilat ve menşûr talebinde bulunarak sultanlığının tasdikini talep etti (1). Fakat, Moğol istilasının Bağdad kapılarına dayandığı bir sırada yapılan bu müracaat, Halife tarafından pek itibar görmemiş ve Aybeg'e bir cevap verilmemiştir(2).

1. Makrizî, es-Sulûk, I, s. 398.

2. Khowaitir, Baibars The First, s. 34.

Gerçekten de, 1258 yılında Hülâgu, büyük bir orduyla Bağdad önle, rine gelmiştir. Fakat Moğol Hanı, şehri işgal edip etmeme hususunda tereddüt içindeydi. Çünkü o, şehri işgal ile Halife'ye dokunacak olur ise, "dünya'nın muvazenesinin bozulacağı, güneşin artık aydınlatmayacağı, yağmur yağmayacağı ve yeryüzünde hiçbir bitkinin yeşermeyeceği"ne inandırılmıştı (1). Fakat daha sonra yapılan ısrarlı telkinler karşısında şehri işgal eden Hülâgu, ordusunun Bağdad'ta yaptığı yağma ve kıtale de göz yumdu. Tevkif edilen Halife, hazinelerinin yeri söyletildikten sonra, H.656 Safer 6 (12 Şubat 1258) tarihinde bütün ailesiyle birlikte kılıçtan geçirildi (2).

Abbasi hanedanı'ndan Ebu'l-Kasım Ahmed adında birisi, Moğolların Bağdad'ta gerçekleştirdikleri bu katliamdan kurtularak Irak'ın batısında bulunan Benû Mühennâ Araplarının yanına sığındı (3). Bu sırada Aybeg'in katlinden sonra Memlûk tahtına oturan ve Abbasi Hanedanı'ndan birisinin, Irak'ta olduğunu işiten el-Melik Muzaffer Kutuz da tıpkı Aybeg gibi, kendi durumunu kuvvetlendirmek istiyordu. Fakat Kutuz, Aybeg'in yaptığı gibi, Abbasi Hanedanı'ndan olduğunu iddia eden bu zattan hilat ve Mensur istemek yerine durumun icabettirdiği şekilde hareketle, Ebu'l-Kasım Ahmed'i Mısır'a getirerek, Kahire'de Halife ilan etmek istiyordu. Fakat Moğollara karşı büyük bir savaş hazırlığında bulunması sebebiyle bu teşebbüsünü daha sonraya bırakmak mecburiyetinde kaldı (4). Fakat, Kutuz'un Ayn-Calut savaşının hemen akabinde Baybars ve arkadaşları tarafından katledilmesi, bu teşebbüsün akim kalmasına sebep oldu.

El-Melik Zâhir Baybars da, bir süre sonra selefleri gibi kendisini meşru gösterme gayreti içine girdi. Memlûkler her ne kadar, 1260 yılında Moğollara karşı kazandıkları Ayn-Calut zaferiyle, İslâm âleminde büyük bir ün ve nüfûz kazanmışlarsa da, bu onların meşruiyetinin tasdik edildiği anlamında değildi. Bu sebeple Baybars, Kutuz'un yarım kalan teşebbüsünü gerçekleştirmeye karar verdi.

H.659 (1261) yılında Ebu'l-Kasım Ahmed, Dımaşk Naibi Emir Alaaddin Tayberis el-Vezîrî ile Emir Alaaddin el-Bundukdâr'a bir mektup göndererek, Memlûk Sultanı Baybars'ın yanına gelmek istediğini bildirdi. Durumdan haberdar olan ve daha önce Ebu'l-Kasım Ahmed'i Mısır'a getirtmeye karar vermiş olan Baybars, derhal Dımaşk Naibine bir haber göndererek, Ebu'l-Kasım'ın tazim ve hürmetle Kahire'ye getirilmesini emretti (5).

1. Wiet, L'Egypte Arabe, s. 437.

2. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 409.

3. Makrizî, a.g.e., s. 448.

4. Yunûfî, Zeyl, I, s. 485.

5. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 275 ; Makrizî, a.g.e., s. 448.

H.659 Receb 9 (9 Haziran 1261)'unda, Kahire'ye gelen Ebu'l-Kasım Ahmed, Baybars tarafından şehrin dışında karşılandı. Memlûk Sultanı'nın yanında devlet erkânı ve halktan pek çok kimse de bu merasime katıldılar. Hatta Kahire'deki Hıristiyan ve Yahudiler de ellerinde Tevrat ve İnciller olduğu halde bu karşılama merasimine katılmak mecburiyetinde kalmışlardı(1).

Bu şaşıklı karşılama merasiminden 4 gün sonra Baybars, başta ulema sınıfı, vezirler, kumandanlar ve bütün halkında dahil bulunduğu bir toplantıda, Ebu'l-Kasım Ahmed'in şeceresini okutarak, ulemâdan doğruluk derecesini sordu. Nihayet yapılan tedkik neticesinde, Abbasi Hanedanı'ndan olduğu sabit olan Ebu'l-Kasım Ahmed, el-Mustansır Billah adıyla Halife ilan edildi. Başta Baybars olmak üzere toplantıda bulunan herkes yeni Halife'ye biat ettiler. Yemin merasiminin tamamlanmasından sonra, Halife Mustansır Billah, Memlûk Sultanı'na kılıç kuşatarak, Mensûr verdi. Daha sonra Baybars, Halife'nin adının hutbelerde zikredilmesini ve basılan paralara Halifenin adının da yazılmasını emretti (2).

Halife'den aldığı mensûr ile bütün Kahire sokaklarında büyük bir merasim alayı ile dolaşan Baybars (3), böylece seleflerinin yapamadığı bir işi başararak, hem Abbasi Hilafetini Mısır'da yeniden ikâme etmiş hem de, Halife'den aldığı mensur ile Memlûk devletinin ve kendisinin meşrûiyetini tasdik ettirmiş oluyordu.

Halife'nin bir süre sonra, Bağdad üzerine yürüyerek tekrar fethetmek için, kendisinden yardım istemesi üzerine Baybars, ona 10 bin kişilik bir askerî kuvvet vermeye karar verdi. Fakat, emirlerinden birisi, Baybars'ı, askerî kuvvete muhtaç oldukları böyle bir zamanda bu kadar çok askerin Halife ile Bağdad'a gönderilmesini doğru bulmayarak ikaz etti. Bu ikaz üzerine Halife'ye 300 kişilik bir yardımcı kuvvet veren Baybars ve onu, Zilkâde 13 (8 Ekim 1261)'de Bağdad'a uğurlayan Baybars, Dımaşk'a kadar da Halife'ye refakat ederek Kahire'ye döndü (4).

Baybars'ın verdiği kuvvetlerle Rahbe mevkiye gelen Halife, burada , daha sonra Mısır'da II. Halife ilan edilecek olan Ebu'l-Abbas Ahmed ile karşılaştı.

-
1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 275 ; Makrizî, es-Sûlûk, I, s. 449.
  2. İbn Abdiz-Zâhir, a.g.e., s. 275-276 ; Makrizî, a.g.e., s. 450.
  3. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 281.
  4. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 282 ; Makrizî, a.g.e., s. 462.

Yanına Türkmenlerden 700 atlı toplayan Ebu'l-Abbas Ahmed'i Baybars'a gönderen Halife (1), yoluna devam etti. H.660 Muharrem 3 (28 Aralık 1261)'ünde Ane mevkiine geldiği zaman, onun, Bağdad üzerine hareketini haber alan Kara Boğa kumandasındaki Moğol birliğinin saldırısına uğradı. Türkmenlerden ve Araplardan müteşekkil Halife kuvvetlerini boğuna uğratan moğollar, hemen hemen hepsini kılıçtan geçirdiler. Halife Mustansır Billah da katledilenler arasında idi (2).

Halife'nin Moğollar tarafından katledildiğini haber alan Baybars, çok müteessir olmakla birlikte, buna biraz da memnun olmuştur. Çünkü Baybars, Halife'nin Bağdad'a geri dönmesi için her türlü yardımda bulunmasına rağmen buna pek taraftar değildi. O, Halife'nin Mısır'da kendi yanında kalması ile İslâm devletleri üzerinde daha fazla bir nüfûz tesis edeceğine inanıyordu. Nitekim daha sonra da Ebu'l-Abbas Ahmed'i, Hakim Biemrillah adı ile ikinci kez Halife tayin ettiği zaman onu, Bağdad'a göndermeyerek yanında alıkoymakla bunu teyit etmektedir.

Baybars, H.660 Safer 22 (19 Ocak 1262)'sinde Kahire'ye gelen Ebu'l-Abbas Ahmed'i şehir dışında karşılayarak, her türlü ihtiyacı karşılanmak üzere, Kahire'deki Burcu'l-Kebîr'de misafir etti (3). Bundan bir yıl sonra da H.661 Muharrem 8 (22 Kasım 1262)'inde Baybars, Hakim Biemrillah adıyla II. Halife ilan ettiği Ebu'l-Abbas Ahmed'e biat etti (4). Fakat, yeni Halife'nin Bağdad'a gitmesine müsaade etmeyen Baybars, belli bir miktar maaş tahsisi ile beraber, emrine bir miktar hassa askeri vererek Mısır'da ikâmeti mecbur etti.

Baybars tarafından, bütün yetkileri elinden alınan yeni Halife oturduğu makamı âdeta sembolik olarak işgal etmekteydi. Bununla birlikte o, kendisine menşur talebiyle müracaat eden bazı İslâm devletlerine istedikleri menşûru vermekte serbest bırakıldı. Baybars böylece, Mısır'da yeniden ikâme ettiği Abbasi Hilafeti'nin kendisine rakip bir güç olarak ortaya çıkmasına mani olduğu gibi, selahiyetlerini de elinden alarak Halife'yi kontrolü altına almakla diğer İslâm devletleri üzerinde belli bir nüfûz da kazanmış oluyordu. Nitekim bir süre sonra yeni müslüman olan Altınorda Hanı Berke gönderdiği bir mektupta, Abbasi Hilafeti'ni yeniden tesis ve ikâme ettiği için Baybars'a teşşekkür ediyordu (5).

-
1. Makrizî, es-Sulûk, I, s. 463.
  2. Makrizî, Halifenin ölüm şeklinin kesin olarak bilinmediğini ifadeyle "yareli olarak sığındığı bir Arap kabilesinin yanında öldüğü" yolunda bir kayıt düşer. a.g.e., s. 467.
  3. Makrizî, a.g.e., s. 468.
  4. Makrizî, a.g.e., s. 477.
  5. Tiesenhausen, Metinler, (Baybars el-Mansûrî, s. 161-162).

b - İSMAİLİYYE FIRKASI İLE OLAN MÜNASEBETLERİ

Ehl-i Şi'a'nın VI. İmamı Caferi Sadık, daha sağlığında büyük oğlu İsmail'i kendisine veliahd İmam olarak tayin etmişti. Fakat İsmail'in erken ölümü üzerine Cafer-i Sadık, hatırasına binaen onun oğlu Muhammed'i veliahd tayin etmişse de (1), Şi'a'nın ileri gelenleri, İsmail ile oğlunun müfrit unsurlar ile olan alakası sebebiyle imamete Cafer'in küçük oğlu Musa'nın getirilmesine karar verdiler. Bunun üzerine Şi'a'nın müfrit unsurları İsmail'in yakın dostu olan Ebu'l-Hattab'ın (Ölm.775) idaresinde toplanarak, daha sonraları İsmailiyye adını alacak ihtilalci bir fırka teşkil etmişlerdir(2). Yegâne propagandaları, zulüm ve istibdât ile dolu olan yeryüzünü, adalet ve hakkaniyetle dolduracak Mehdi'nin gelişini beklemek ve onun telkinlerine tâbi olmak olan İsmaililer, kısa zamanda etraflarına çok sayıda taraftar topladılar.

İsmailiyye fırkasının en şaşıklı devri, Hasan Sabbah ile başlar. Mısır Fatımlı Halifesi el-Mustansır ile görüştüktan sonra, bu mezhebin ateşli bir taraftarı olan Hasan Sabbah, Halife'nin namına propaganda yapmak için İran taraflarına gitti. 1090 yılında zaptedilmesi güç, Alamut Kalesi'ni ele geçirerek teröre dayalı kuvvetli bir Bâtını teşkilâtı kurdu (3). Muhaliflerini Dâî adını verdiği fedaileri tarafından kendine has bir yöntemle ortadan kaldırarak etrafına korku ve dehşet saçan Sabbah, Büyük Selçuklu Devleti'nin inkırazında da rol oynayan başlıca amiller arasında yer almıştır.

Haşhaşi adı da verilen İran'daki bu Bâtını teşkilâtı, XII. asırda faaliyetlerini Suriye üzerine kaydırdı. Bu yıllarda Haçlı ordularının Suriye üzerine yaptıkları seferler ve Selçuklu ricali arasındaki saltanat mücadeleleri sebebiyle İsmailî hareketinin bu bölgede yayılması için zemin çok müsait idi. Ayrıca Suriye ahalisi içinde, öteden beri mevcut olan müfrit âkidelere sahip, büyük bir kısmının Bâtını Dâîlerine hüsn-ü kabul gösterecekleri tabii idi. Nitekim kısa bir hazırlık devresinden sonra, Suriye'de pek çok kaleyi ele geçiren İsmailîler, burada Alamut'a bağlı bir teşkilât kurdular (4).

1. İ. A. Çubukçu, Mezhepler, Ahlâk ve İslâm Felsefesi ile İlgili Makaleler, Ankara 1967, s. 56.
2. B. Lewis, "İsmailîler", İsl. Ans., V, s. 1120-1124.
3. M. A. Köymen, Selçuklu Devri Türk Tarihi, Ank. 1982, s. 210 (2. bsk.).
4. B. Lewis, a.g.m. , s. 1121.

Suriye Selçuklu Devleti Hükümdarı Rıdvan'ın (1095-1113) , Haçlılara karşı bu Suriye İsmaililerinden yardım istemesi (1), onların Suriye'de ne kadar kuvvetli bir teşkilâta sahip olduklarını gösterir. İlhanlılar Devleti Hükümdarı Hülagu'nun, 1256 yılında Alamut'u ve İran'daki diğer Batınî kalelerini zaptıyla, yıllardır halka dehşet saçan anarşi ve terör yuvaları da susturulmuş oldu (2). Suriye'deki diğer İsmailî bakıyeleri de, Memlûk Sultanı Baybars'ın, kararlı siyaseti neticesinde kısa zamanda ortadan kaldırıldı.

İsmailîler'in, Suriye'deki faaliyetlerini ve güçlerini takdir eden Baybars, iki büyük düşmanı Franklar ve Moğollara karşı girişeceği bir mücadelede bunlarında dahilde bir çıban başı olacağını düşünüyordu. Eğer böyle bir ihtimal gerçekleşirse Baybars, düşmanlarının yapacağı üçlü bir ittifak neticesinde kısaç içinde kalarak yok olmaya mahkûm olacaktı. Gerçi Moğolların, İran'da merkez üslerine yaptıkları saldırıları gözönüne alan İsmailîlerin, onlarla herhangi bir ittifaka girişmeyecekleri düşünülebilir. Fakat Franklar ile yapacakları bir ittifak antlaşması dahi Baybars'ı güç durumda bırakacaktır. Bu sebeble Baybars, İsmailîlere karşı ilk zamanlar daima taviz vermiş ve onların isyan çıkarmalarına veya diğer düşmanları ile engel olmaya çalışmıştır. Bu sebeble daha tahta geçer geçmez saltanatını çevredeki devletler ve emirliklere bildirmek için mektuplar gönderen Baybars, bu mealde bir mektubu da İsmailî reislerine göndermişti (3). İsmailîler bu mektuba herhangi bir cevap vermemekle birlikte bir süre sonra, H.664 (1265-1266) yılında Franklara karşı yapılan bir sefer esnasında Baybars'ın huzuruna gelerek, arz-ı tâbiyette bulunmuşlardır. Baybars, bu İsmailî elçilerine hüsn-ü kabul göstermiş ve çeşitli ikramlarda bulunarak geri göndermiştir (4). İsmailîlerin bu elçilik heyeti ile Baybars'a arz-ı tâbiyette bulunmaları, herhalde 1256 yılında İran'daki merkezlerine yerle bir eden Moğollardan intikam almak için olsa gerektir.

Bu elçi teatisinden bir süre sonra İsmailîlerin lideri olan er-Râdî Ebu'l-Meâlf el-Mansur ve Necmeddin İsmail İbnü'l-Şarâfî, Baybars'a Cemaleddin Hasan İbn Sabit başkanlığında tekrar bir elçi heyeti gönderdiler. İsmailî liderleri bu heyetle Memlûk Sultanı'ndan, Eyyubî Meliki en-Nasır zamanında

-
1. Köymen, Selçuklu Devri Türk Tarihi, s. 218.
  2. B. Spuler, İran Moğolları, s. 60-61.
  3. İbn Tarrıberdi, en-Nücûm, IX, s. 103.
  4. İbn Şedded, Siret, s. 129 ; Yunûfî, Zeyl, I, s. 458.

kendilerine iktâ olarak verilmiş bulunan kalelerin teslimini talep ettiler. Henüz otoritesini tesis edemeyen Baybars, İsmailî liderlerinin bu taleplerini kabul etmek mecburuyetinde kaldı. Bununla birlikte Baybars, İsmailî elçisini geri gönderirken onu, İsmailîye üzerine lider tayin ettiğine dair bir menşur vermekten de geri kalmadı. Nitekim kısa bir süre sonra İsmailî lideri er-Râdî Ebu'l-Meâlf'nin ölümü üzerine, Cemaleddin Hasan b. Sabit, Baybars'tan aldığı ferman üzerine İsmailîler'in liderliğine geçti (1).

Baybars, bir süre sonra İsmailîler'e karşı harekete geçmeye karar verdi. İlk olarak İsmailî bölgesine giden ticaret kervanlarından gümrük vergisi almaya başladı. Bu uygulama neticesinde, İsmailîler ile ticaret yapan kervan sahipleri bu bölge ile faaliyetlerini azalttı. Bunun üzerine İsmailî lideri Cemaleddin, bazı hediyelerle birlikte Baybars'a müracaat ederek, bu verginin kaldırılmasını talep etti. Fakat İsmailîleri tenkil etme gayesinde olan Baybars, bu talebi kabul etmediği gibi, Cemaleddin'in getirdiği hediyeleri de değersiz bularak reddetti. Bunun üzerine Cemaleddin, daha iyi hediyeler getireceği vaadiyle ayrıldı (2).

Memlûk Sultanı'nın bu hediye talebi karşısında İsmailîler, daha önce Suriye'deki İngiliz rahiplerine ödemekte oldukları yıllık vergiyi, 1267 yılında Baybars'a getirdiler (3). Böylece Baybars, hem İsmailîleri kendine tâbi hale getirmiş hemde İngiliz rahiplerine bir darbe vurarak, onları da mâlf sıkıntı içine sokmuş oluyordu.

Baybars, H.668 Cemazielahir 3 (28 Ocak 1270)'ünde, Frankların Hısnu'l-Ekrad kalesini muhasara ettiği sırada civar beldelerdeki naib ve hükümdarlara haber göndermiş ve huzura gelerek, arz-ı tâbiyetlerini bildirmelerini istemiştir. İsmailî lideri , Necmeddin Hasan b.eş-Şarâfî dışında hepsi bu isteğe uymuşlardır. Eş-Şarâfî, Baybars'ın bu talebine icabet etmediği gibi, daha önce vermekte olduğu vergi miktarının da azaltılmasını istedi (4). Bu teklifi kabul etmesi mümkün olmayan Baybars, silaha sarılmak yerine daha değişik bir yolla eş-Şarâfî'yi berteraf etme yolunu seçti.

-
1. İbn Şeddâd, Siret, s. 130 ; Yunûfî, Zeyl, I, s. 459.
  2. Khowaitir, Baibars The First, s. 124.
  3. Makrizî, es-Sülûk, I, s. 557.
  4. Makrizî, a.g.e., s. 586.

Baybars, eş-Şârânî'den aldığı bu isyankar cevap karşısında, diğer İsmailî lideri Sarfîüddin İbn Mübarek b. Râzî'ye yakınlık gösterdi. Bu yakınlığın bir tezahürü olarak da, başta Kehf, Hevabî, Meynaka, Uleyka, Gudmus ve Rusafe olmak üzere bütün İsmailî kalelerine Memlûk Sultanı tarafından naib olarak tayin edildi (1). Böylece Baybars, bütün İsmailî kalelerini tek bir vali ile kendisine bağlamış ve itaat altına almış oluyordu.

Fakat bir süre sonra Masyaf sakinleri kaleyi Sarfîüddin'e teslim etmeyeceklerini, ancak Memlûk Sultanı'nın göndereceği bir valiye teslim edebileceklerini bildirmeleri üzerine Baybars, Emir İzzeddin el-Adîmî'yi, kaleyi teslim alması için gönderdi. İzzeddin, H.668 Receb 15 (10 Mart 1270)'de kaleyi teslim aldı (2).

Baybars'ın, Masyaf Kalesi'ni kolayca teslim aldığı ve Sarfîüddin Mübarek b. Râzî'yi de, İsmailîler üzerine lider tayin ettiğini öğrenen Necmeddin eş-Şârânî, yaşlı olması sebebiyle (3), Baybars'ın kendisine merhamet edeceğini düşünerek, oğlu Şemseddin ile huzura gelmiş ve Sultan'dan af dilemiştir. Bunun üzerine Baybars, Necmeddin'e acıyarak, onu yeni İsmailî lideri Sarfîüddin'e yardımcı olarak tayin etmiş ve daha önce vermekte olduğu vergi miktarını da 120 bin dirheme indirerek tenzîlât yapmıştır (4). Necmeddin ise Baybars'tan gördüğü bu hüsn-ü muamele karşısında memnun olmuş ve oğlu Şemseddin'i rehin bırakarak geri dönmüştür.

Sünnî bir müslüman olarak Suriye'deki bütün İsmailîleri temizlemek isteyen Baybars, bu sebeple yanında rehin olarak bulunan Şemseddin'i, Franklarla mektuplaştığı gerekçesiyle tevkif ettirdi (5). Daha sonra da, babası Necmeddin eş-Şârânî'ye haber göndererek, oğlunun yaptığı bu casusluk münasebetiyle huzura huzuruna gelerek kendisinden özür dilemesini ve daha önce tenzîlât yaptığı vergi miktarını da arttırmamasını istedi (6). Fakat, herhalde Necmeddin, vergi miktarının arttırılması yolundaki talebi kabule yanaşmamış olmalı ki, Baybars onun elinde bulunan Hevabî Kalesi'ni muhasara etmek mecburiyetinde kaldı (7). Necmeddin eş-Şârânî ve oğlu Mısır'da 40 atlı besleyecek bir tımar verilmesi karşılığında kaleyi teslim ettiler (8).

1. Makrizî, es-Sulûk, I, s. 587.

2. Makrizî, a.g.e., s. 587.

3. O tarihte Necmeddin 90 yaşındadır. Makrizî, a.g.e., s. 587.

4. Makrizî, a.g.e., s. 587.

5. Makrizî, a.g.e., s. 599.

6. Khowaitir, Baibars The First, s. 125.

7. Makrizî, a.g.e., s. 599.

8. Khowaitir, a.g.e., s. 125.

H.669 Safer (Eylül-Ekim 1270) ayında, İsmâîlîler üzerine tekrar harekete geçen Baybars, Safer 11 (29 Eylül)'de, İsmâîlî kalelerinden Uleyka'yı ele geçirdi (1). hemen akabinde Rusafe üzerine yürüyen Baybars, burayı da kısa zamanda ele geçirdi. Böylece İsmâîlîlerin elinde sadece Kehf, Kadamus ve Meynaka kaleleri kalmış oluyordu (2).

Bu kalelerin zaptından sonra Baybars, bir süre İsmâîlîlere karşı bir seferde bulunmamıştır. H.671 (1272-1273) yılında, Kadamus kalesi'ndeki İsmâîlîler, Baybars'ın tayin ettiği Memlûk valisinden hoşnut olmayıp, isyan ederek valiyi de öldürdüler. Asiler bu isyan hareketini diğer İsmâîlî kaleleri Meynaka ve Kehf'e de sıçratmak istedilerse de, burada yaşayan halk, Hama Meliki el-Mansur vasıtasıyla Baybars'a; "eğer kendilerine bir memur gönderilecek olunursa, adı geçen kaleleri Sultan'a teslim edeceklerini" bildirerek yardım istediler. Baybars da bu durum karşısında İsmâîlî kalelerini teslim alması için bir naib gönderdi. Bu teslim karşılığ olarakta, İsmâîlîlere Mısır'da çeşitli bölgelerde ıktalar vereceğini vaad etti. Baybars'ın gönderdiği naibe kaleleri teslim eden İsmâîlîler, antlaşma şartlarında vaad edilen menşûrları almak üzere, Memlûk Sultanı'na bir elçi gönderdiler. Bu sırada Cize'de bulunan Baybars, bu heyete Hüsn-ü muamelede bulundu. Verdiği söze binaen, İsmâîlîlere ıktalar olarak verdiği bölgelerin menşûrlarını teslim ederek elçileri gönderdi (3). Böylece bütün İsmâîlî kaleleri Baybars tarafından ele geçirilmiş oldu (4).

İsmâîlîlerin bütün kalelerinin ele geçirilmesiyle, İran'da moğol istilasıyla başlayan sükût Suriye'de, Baybars'ın kararlı siyaseti neticesinde tamamlanmıştır. Büyük bir devlet adamı olan Baybars, İsmâîlîleri tamamen imha etmek yerine, onların suikastçi fedailerinden istifade etme yolunu seçmiştir. O, İsmâîlîlerin becerikli olanları içinden seçtiklerini, özel olarak yetiştirerek, hususî işlerinde kullandı (5). Nitekim, Suriye Franklarına yardım için gelen Edvard, Baybars tarafından görevlendirilen İsmâîlî fedailer tarafından saldırıya uğrayarak ağır yaralanmış ve bir süre sonra da ülkesine geri dönmek mecburiyetinde kalmıştır (6).

1. Makrizî, es-Sulûk, I, s. 593.

2. İbn Şeddâd, Siret, s. 8 ; Yunûnî, Zeyl, II, s. 473.

3. İbn Şeddâd, a.g.e., s. 21 ; Yunûnî, a.g.e., s. 608.

4. İbn Şeddâd, Baybars'ın İsmâîlîlerden aldığı kaleleri, Kehf, Kadamus, Meynaka, Uleyka, Hevâbi, Rusâfe ve Misyas olarak kaydeder. a.g.e., s. 150.

5. İbn Şeddâd, a.g.e., 148.

6. Khowaitir, Baibars The First., s. 126.

SONUÇ

BAYBARS'IN ÖLÜMÜ ve ŞAHSİYETİ

Anadolu seferini müteakip Dımaşk'a dönen Baybars, Abaka'nın Elbistan'dan ayrılarak, anadolu içlerine gittiğini haber alınca büyük ölçüde rahatladı. Bu sebeple o, ordusunu dağıtarak, Dımaşk'ta dinlenmeye çekildi.

İlm-i nücûma karşı büyük zaafı olan Baybars, müneccimlerin, bu yıl içinde meydana gelen bir ay tutulmasını, büyük bir zatın zehirlenerek öleceği yolundaki tabirlerinin kendisi üzerinde takarrur etmesinden korkuya kapıldı (1). Ayrıca kışkanç bir mizaca da sahip olan Baybars, Elbistan savaşında gösterdiği şecaat ile halkın ve askerlerin sevgisini kazanan Eyyubî Meliki el-Kâhir Bahaddin'i kıskanarak zehirlemeye karar verdi (2). Bunu yapmakla o, müneccimlerin kehanetinden de kendisini kurtaracağını ümid ediyordu. Bu sebeple H.676 Muharrem 14 (17 Haziran 1277) Perşembe günü, Kasru'l-Ablak köşkünde bir ziyafet tertip eden Baybars, buraya davet ettiği el-Melik Kâhir Bahaddin'e bizzat kendi eliyle hazırladığı zehirli kırmızı kadehini vererek onu zehirledi. Fakat bir süre sonra sâkî, el-melik Kâhir'e verilen zehirli kadeh ile Baybars'a da kırmızı doldurup verince, Baybars'da zehirden nasibini almış oldu. Zehirli kadehten kırmızı içen Baybars, içkinin tadının değiştiğini farkederek sâkinin yapmış olduğu yanlışlığı anladı. Yaptığı hata münasebetiyle sâkiyi azarlayan, hatta ona küfür dahi eden Baybars, derhal kendisini zorlayarak bir miktar kustu (3). Ertesi gün vücudunda kırgınlık ve ateş ile kalkan Baybars, vücudundaki zehirin çıkmadığını anlayarak durumu silahdârı Emir Sunkuru'l-Elff'ye açtı. Onun tavsiyesi üzerine tekrar kusmayı denediysen de bir faydası olmadı. Cuma namazından sonra vücudundaki kırgınlığı gidermek için Dımaşk meydanında Polo oynayan Baybars, akşama doğru köşke geri

-
1. Makrizî, es-Sulûk, I, s. 636.
  2. İbn Tanrıberdi, en-Nücûm, IX, s. 178.
  3. Makrizî, a.g.e., s. 636

döndü. Cumartesi günü vücudundaki zehiri çıkarmak için, hekime danışmadan peşpeşe müshil ilaçları alan Baybars, gerek içtiği zehirin, gerekse aldığı bu ilaçların tesiriyle zehirli bir ishale tutuldu. 14 günlük bir hastalık devresinden sonra, H.676 yılı Muharrem'in 28 (1 Temmuz 1277) perşembe günü öğleden sonra vefat etti (1).

Baybars'ın ölüm haberi herhangi bir karışıklığa meydan vermemek için, oğlu el-Melik Said Berke tahta geçinceye kadar gizli tutuldu. Bu süre zarfında, saltanat naibi Bedreddin Beylik el-Haznedârî, Baybars'ın cesedini gizlice Kasru'l-Ablak'tan çıkararak Dımaşk kalesine götürmüş ve orada defnettirmiştir. Ertesi gün, bir adam göndererek el-Melik Said Berke'yi durumdan haberdâr eden Bedreddin, sanki sultan yaşıyormuş ve hastaymış gibi, boş bir mahfeli yanına alarak, kahire'ye doğru yola çıktı. Yol boyunca doktorlar ve hizmetçiler, sultanın çadırına girip çıkarak, etrafa Baybars'ın yaşadığı hissini verdiler. Baybars'ın ölüm haberi ancak Kahire'ye varıldığı zaman askerlere ve halka açıklandı (2). Bir süre sonra bütün umeranın rey-i ile, Memlûk tahtına oturan Said Berke, babasının cenazesini vasiyeti hilafına, Dımaşk'a defnettirdi. Daha sonra da kabrine bir türbe ile cami inşa ettiren Berke, H.676 Receb (Aralık 1277) ayında babasının cesedini bu türbeye naklettirdi (3).

Türk-Memlûk devletinin V. sultanı olarak tahta geçen Baybars, Kıpçak Türklerinden, Ulubarlı zümresine dahil Borçoğlu (Borçalı) kabilesine mensuptur (4). Uzun boylu, gür sesli, mavi gözlü olup, gözünün birisinde nokta halinde küçük bir ben vardı (5). İsmi'nin manası arslan Beyi demek olan (6) Baybars, bu sebeble sancaklarında alem olarak arslan resmini kullanmıştır(7). Zeki, çalışkan, eğlenmek nedir bilmeyen Baybars'ın, bütün hayatı romanlara konu olacak kadar hareketli ve macera ile doludur. Onun saltanatı incelendiğinde, düşmanları ile yaptığı mücadeleleri sebebiyle devlet teşkilâtıyla pek ilgilenemediği sanılabilir. Halbuki o, beşinci sultanı olmasına rağmen, yaptığı icraatla Memlûk Devleti'nin kurucusu sayılmaktadır.

1. İbn Şeddad, Siret, s. 112-113 ; Makrizî, es-Sülûk, I, s. 635-636.; Ebu'l-Ferec, Baybars'ın, Elbistan savaşında aldığı bir ok yarası sebebiyle öldüğünü kaydeder. Fakat biz Arap kaynaklarında böyle bir kayda rastlayamadık. Tarih, II, s.

2. Makrizî, a.g.e., s. 641.

3. İbn Şeddad, a.g.e., s. 114.

4. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 243 ; İbn Tanrıberdi, en-nücum, IX, s. 94.

5. Makrizî, a.g.e., s. 637

6. İbn Tanrıberdi, a.g.e., s. 94 ; J. Deguignes, Baybars isminin manasını "Moğol lisanında hükümdar demektir" ifadesiyle bir zorlamaya gitmektedir.

Hunların, Türklerin, Moğolların ve Sair Tatarların Tarih-i Umumisi (Trc. H. Cahit) İstanbul 1924, V, s. 214.

7. Kalkaşndî, Subhu'l-A'şâ, XIV, s. 155.

Baybars'ın saltanatı zamanında yaptığı önemli işlerden birisi, berid teşkilâtında gerçekleştirdiği yeniliklerdir. Onun zamanında, Memlûk sınırları dahilindeki mevcut ulaşım ağı, askerî ihtiyaçların önemine bağlı olarak bakıma ve imara muhtaçtı. Bundan başka Sultan'ın en kısa zamanda haber alabilmesi için de, ulaşım ağının gayet düzenli olması gerekliydi. Bu sebeple daimî bir posta teşkilâtı kurmak için bütün gayretinin seferber eden Baybars, öncelikle Memlûk Devleti'ni bir uçtan bir uca bağlayan ulaşım ağını büyük bir titizlikle tamir ettirerek, uygun mesafelere posta istasyonları kurdurdu. Bu posta istasyonları sayesinde de, Dımaşk-Kahire arası 4 günlük mesafeye indi (1). İçerisinde her türlü eşyanın satıldığı küçük bir pazarı dahi bulunan bu istasyonlarda, ayrıca posta ulaklarının kullanması için her zaman harekete hazır at bulundurulurdu. Bu atlar sadece özel bir emirle görevlendirilmiş posta ulaklarına verilirdi. Bu görevliler boyunlarında, gözle görülecek şekilde bağlanmış, ipekten sarı bir boyun bağı takarlardı. Bu hizmetliler, devletin hususî işleri için ayrılmış olup, gayet ketûm olmaları emredilmiş idi. Baybars, büyük masraflarla teşkil ettiği bu teşkilât sayesinde en uzak mesafelerdeki olayları anında haber alıyor ve ona göre hareket ediyordu (2).

Baybars'ın berid teşkilâtına bağlı olarak tesis ettiği bir başka müessese de, mükemmel bir şekilde işleyen, haber alma teşkilatıdır. Özel surette yetiştirilen casuslar, gerek düşman devletlerin yaptıklarını, gerekse dahilde Sultan'a karşı hazırlanan komploları, anında Baybars'a iletiyorlardı. Baybars, bu teşkilâtte görev alan kişilerin herhangi bir suistimalde bulunmalarına mani olmak gayesiyle, bunları da kontrol eden ikinci bir casus teşkilâtı daha kurdu. Böylece o, en üst kademedeki görevliden, en Ücrâ köydeki çobana kadar bütün tebasını kontrol altında tutuyordu.

Baybars'ın devlet teşkilâtı içinde en fazla değer verdiği konulardan birisi de gizlilik idi. O, yaptığı veya yapacağı bütün işleri daima bir sır gibi saklar, zamanı gelmeden kimseye söylemezdi. Bir defasında kimseyi haber vermeden Hac farizesini yerine getirmek için Hicaz'a gitmeye karar veren Baybars, her ne olursa bunu öğrenen ve birlikte gitmeyi teklif eden bir emirinin dilini kestirmekten çekilmemiştir.

1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 272 ; Baybars'ın kurduğu bu posta teşkilâtı ve tamir ettirdiği yollar sayesinde, Antep'den hareket eden bir posta ulaşı 10 gün, Bire ve Sis'den 7 gün, Haleb'ten ise 6 günde Kahire'ye ulaşıyordu.

2. Wiet, L'Egypte Arabe, s. 436

Baybars'ın devlet teşkilâtı içinde yer alan bir başka önemli icraatı da, adliye teşkilâtında yaptığı yeniliktir. Baybars'tan önce, Şafi'i mezhebinin, Mısır'da gözle görünür bir nüfuzu vardı. Mezhep kavgalarını körükleyen bu durum Baybars'ı devamlı surette rahatsız etmekteydi. Bu sebeble o, H.663 (1264-1265) yılında Memlûk devleti sınırları dahilindeki her şehire dört mezhepten kadı tayin ederek (1), muhtemel bir mezhep kavgasını önlediği gibi, Şafi'i Mezhebi'nin de rahatsız edici nüfuzunu kırmıştır.

Ticari faaliyetlerin gelişmesine âzâmi gayret gösteren Baybars, bu sebeble başta Ceneviz, Venedik, Sevilla, Marsilya, Barselona gibi Hıristiyan Avrupa devletleri ile münasebet kurmuş ve sık sık karşılıklı elçi teatisinde bulunmuştur. Hatta Baybars, 1263 yılında Altınorda Devleti'nin Mısır'a gönderdiği elçilik heyetini alıkoyan Marsilya'lı korsanların bu hareketine karşı, Memlûk pazarlarını bu ülke tacirlerine kapatacağı tehdidinde bulunmuştur (2). Bu tehdit kısa zamanda etkisini göstermiş ve Altınorda heyeti derhal serbest bırakılarak, zararları da tazmin edilmiştir. Baybars'ın ticari faaliyetlerini sadece Avrupa devletleri nezdinde olduğunu düşünmek yanlış olur. O, Kızıldeniz'den gelen tüccarlara da hüsn-ü kabul göstererek, ülkesi sınırları dahilinde ticari faaliyette bulunmalarına müsaade etmiştir (3).

Baybars'ın, devleti imâr için gösterdiği faaliyetleri de gözardı etmek mümkün değildir. O, daha tahta geçtiği ilk yıllarda , başta Kahire ve Dımaşk olmak üzere pek çok Memlûk şehirlerinin imârını emretmiştir (4). Fethettiği kalelerden, ileride kendisine zararı olacağını düşündüklerini tahrip ettirmekle beraber, Bire ve Safed gibi daha sonra askerî faaliyetleri için us o olarak kullanacağı kaleleri de tamir ve tahkim ettirmesi çok önemlidir.

Baybars'ın ilme verdiği kıymet ve bu hususda gösterdiği gayret, daha tahta çıktığı ilk yıllarda tezâhür etmiştir. H.660 (1262) yılında Medresi-i Saidiyye adıyla bilinen bir medresenin inşasına başlanılmasını emreden Baybars, bir yıl sonra da kendi adıyla maruf bir medresenin yapılmasını

1. İbn Abdi'z-Zâhir, Siret, s. 329 ; İbn Tanrıberdi, en-Nücum, IX, s. 121.

2. Heyd, Ticaret Tarihi, s.

3. Heyd, a.g.e., s. 476-477

4. İbn Abdi'z-Zâhir, a.g.e., s. 269.

emretmiştir. Gösterdiği ihtimamla, inşaatın bir yılda tamamlanmasını sağlayan Baybars, ayrıca bu medreselere de 4 mezhebden kadı ve müderris tayin ederek (1), muhtemel mezhep çatışmalarını da önlemeye çalışmıştır.

Baybars devrinde biri Dımaşk'ta diğeri de Kahire'de olmak üzere iki büyük hastahanelerin varolduğu bilinmektedir. Bu hastahanelere, daha iyi hizmet verebilmeleri için baybars tarafından, muntazam bir şekilde hekim ve çeşitli ilaçlar gönderilmekteydi (2). Bu hastahanelerden başka, sefer halindeki orduda da, çok sayıda seyyar hastahanelerin varlığı da bir gerçektir(3).

Sağlam bünyeli, cesur ve sağlam bir iradeye sahip olan Baybars, emri altında çalışanları gayrete getirmek için çok defa hayatını tehlikeye atılmaktan çekinmemiştir. Bir defasında, Moğolların Bire üzerine saldırıya geçtiklerini haber aldığı zaman, karşı harekâta geçen Memlûk ordusunun acele olarak Fırat Nehri'ni geçmesi gerekiyordu. Önce Fırat'ı geçmek için köprü yapılmasını emreden fakat daha sonra bu işin zaman alacağını ve bu sebeple Moğolları elinden kaçıracağını anlayan Baybars, askerlere Fırat'ı yüzerek geçmelerini emretti. Bu işi ilk olarak yanında Emir Seyfeddin Kalavun ve Bedreddin Beysaray olduğu halde kendisi yapmıştır (4). Sultanlarının bizzat Fırat'ı yüzerek geçtiğini gören ve şevke gelen Memlûk askerleri de süratle ırmağı geçmişler ve Moğolları bozguna uğratmışlardır.

Safed'in muhasarası esnasında da, en ön saflarda çarpışan Baybars'ın kalkanı, atılan oklardan delik deşik olmuştur (5). Safed ele geçirildikten sonra da, surların tamir ve tahkim edilmesini emreden Baybars, kendisi de sırtında taş taşıyarak, inşaatı ki işçileri teşvik etmiş ve inşaatın kısa zamanda bitirilmesinde büyük rol oynamıştır.

Bütün hareketlerinde hesaplı ve ihtiyatlı davranan Baybars, en küçük tedbirleri dahi almakta ihmal göstermez, bu yolda yapılan suistimalleri de şiddetle cezalandırırdı. Moğolların Şem bölgesinde yaptıkları yağma hareketine mukavemette gevşeklik gösteren yakın emirlerinden Şihabeddin el-Kaymirfiyi derhal görevden azletmiştir (6). Yine, yaptığı zulüm sebebiyle halkın

-
1. Suyuti, Hüsnü'l-Muhadara Fi Ahbar-ı Mısır ve'l-Kahire, Kahire 1321,II,s. 160
  2. İbn Şeddad, Siret, s. 143,165.
  3. Wiet, L'Egypte Arabe, s. 416.
  4. İbn Şeddad, a.g.e., s. 18.
  5. Wiet, a.g.e., s. 416.
  6. İbn Şeddad, a.g.e., s. 148.

kendisinden şikayette bulunduğu İskenderiye Valisi'ni bizzat kendi eliyle cezalandırmıştır (1). Ülkede şarap içilmesini yasakladığı halde, bu emrine riayet etmeyen kendi memlûku Sadru'l-Bân'ı da bizzat kendisi asarak öldürmüştür (2). Bir defasında da, ordu sefer halinde iken bir müslümanın ekili arazisine zarar veren birkaç Memlûk askerinin burnunu kestirmekten çekinmeyen Baybars³ bununla korumaya söz verdiği tebâasına, kendi askerlerinin dahi zarar vermemesi gerektiğini anlatmak istemiştir.

Eğlence, sefâhet ve para hırsından tamamıyla uzak olan Baybars, boş vakitlerini çavgen, okçuluk ve av eğlenceleri gibi askerlik oyunları ile geçirirdi. Çavgen'i çok seven Baybars, Kahire'de bulunduğu zaman haftada iki gün, Dımaşk'ta olduğu zaman da haftada bir gün mutlaka çavgen oynardı (4). Askerlerini sık sık iki kısma ayırarak savaş talimi yaptıran Baybars, böylece onları sulh zamanında dahi disiplin ve idman altında tutuyor, gevşeklik ve tembellik göstermelerini istemiyordu.

Kaynaklar Baybars'ın, sık sık tebdîlî kıyafette bulunarak ülkesi topraklarında seyahatler yaptığını ve teftişlerde bulunduğunu kaydederken onun eğlence, zevk u sefa içerisinde yaşadığına dair tek bir kayıt dahi düşmezler. Nitekim, Anadolu seferi esnasında, Kayseri'de Selçuklu tahtına oturan Baybars'ı eğlendirmek isteyen Selçuklu ricali, kendi âdetleri üzerine çalgıcı ve rakkaslar getirmişlerdi. Onların bu hareketi karşısında büyük bir öfkeye kapılan Baybars, " ben buraya eğlenceye gelmedim. Burası eğlence makamı değildir. Gidin başkalarını eğlendirin " sözleriyle rakkasları huzurundan kovarak (5), Selçuklu ricaline de anlamlı bir ders vermiştir.

Samimi bir müslüman olan Baybars, devlet hazinesine büyük bir gelir kazandırmasına rağmen alkollü içki satışını yasaklayarak, sefalet yuvalarını kapatmıştır. Hayat kadınlarını birer koca buluncaya kadar, hapseden Baybars, böylece fuhuşu da önlemeye çalışmıştır (6).

Baybars'ın hayatı incelendiği zaman, gerçekten büyük bir Türk-İslâm mücahidi ile karşı karşıya gelindiği kolayca anlaşılır. O, kendisine alem

-
1. İbn Şeddad, Siret, s. 48
  2. İbn Şeddad, a.g.e., s. 64.
  3. Wiet, L'Egypte Arabe, s. 428.
  4. Makrizi, es-Sulûk, I, s. 637.
  5. Kalkaşandî, Subhu'l-A'şâ, XIV, s. 156.
  6. Makrizi, a.g.e., s. 578.

olarak Arslanı seçmiş ve sancaklarına bu sûreti naksettirmiştir (1). Bu ise, bizzat Baybars'ın mücadeleci karakteri ile kazanmayı hak ettiği manalı bir alemdir. Mahiyetine çeşitli sahalardan gelen Türkleri toplaması, Suriye'nin stratejik açıdan önemli bazı mevkilerine, Anadolu'dan kaçarak gelen Türkmenleri yerleştirmesi, Türk Memluklerinin sayısını çoğaltması, Tutmaç yemesi, Kımız içmesi, Türk-Moğol hukukî anânelerine önem vermesi, Türk-Harzem emirlerinden Berke Han'ın kızıyla evlenerek oğluna bu adı vermesi gibi daha pek çok hareketi Baybars'ın sahip olduğu millî şuurun bir tezahürüdür.

H. 676 yılı Muharrem'in 28. Perşembe günü (1 Temmuz 1277) en verimli olduğu bir çağda, 50 yaşında vefat eden Baybars, 17 sene 2 ay ve 12 gün saltanat sürmüştür(2).

-
1. Anadolu seferi esnasında Kayseri'de Selçuklu tahtına oturduğu zaman, başının üstünde Selçuklu sancaklarıyla beraber alemleri olan arslan işlemeli kendi sancağı da açılmıştı. Kalkaşandî, Subhu'l-A'ş'a, XIV, s. 155.
  2. Makrizi, es-Sülûk, I, s. 636

BİBLİYOGRAFYA

I- BİRİNCİ ELDEN KAYNAKLAR

- AKSARAYI, Kerimüddin, Selçukî Devletleri Tarihi (Trc. Niyazi Gençosman) Ankara, 1943.
- EBU'L-FEREC, Ebu'l-Ferec Tarihi, (Trc. Ü. Rıza Doğrul) Ankara 1950, C.II
- EFLAKİ, Şemseddin Ahmed, Menâkıbu'l-Arifin, (Trc. Tahsin Yazıcı) Ankara, 1953
- İBN ABDİ'Z-ZAHİR, Kadı Muhyiddin, El-Ravdu'z-Zâhir Fi Siret-i Meliki'z-Zâhir, (Nşr. S.F. Sadeque) Dacca, 1956.
- İBN BİBİ, Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, (Trc. N. Gençosman) Ankara, 1941
- İBN ŞEDDAD, İzzeddin Ebu Abdullah, Baypars Tarihi, (Trc. Şerefüddin Yaltkaya) İstanbul, 1941
- İBN TANRİBERDİ, Ebul Mehâsi, En-Nücumu'z-Zâhire Fi Mülûk-i Mısır ve'l-Kahire Kahire, 1942, C. IX
- KAKAŞANDI, Şihâbeddin Ebu'l-Abbas, Sulhu'l-A'şâ Fi Sına'ati'l-İnşâ, Kahire 1913-1919, C.VIII, XIII, XIV
- EL MAKRİZİ, Ahmed b. Ali, Kitabu's-Sulûk li Marifet-i Düvel-i Mülûk, Kahire 1956, C. I
- MATEOS, Urfalı, Mateos Vekâi Nâmesi ve Papaz Gregor'un Zeyli, (Trc.H. Andreasyan, Ankara, 1962
- NEVLANA, Celâleddin, Fihi Ma Fih, (Trc. A. Gölpınarlı) İstanbul, 1953
- _____, Mektûbât (Trc. A. Gölpınarlı) İstanbul, 1963
- MÜNECCİMBAŞI, Ahmed, Sahâifu'l-Ahbâr Fi Vekâyf'l-Asâr, İstanbul, 1869-1870
- SİBT İBNU'L-CEVZİ, Mir'atü'z-Zemân Fi Tarîhi'l-Ayân, (Nşr. Ali Sevim) Ankara, 1968
- ES-SUYUTİ, Celâleddin Ebu'l-Fazl, Hüsnü'l-Muhadara Fi Ahbâr-Mısır ve'l-Kahire, Kahire, 1321(1905), C. II
- İBN BATUTA, İbn Batuta Seyahatnâmesi, (Sad. Mümin Çevik) İstanbul, 1983
- MOĞOLLARIN GİZLİ TARİHİ, (Trc. Ahmed Temir) Ankara, 1948
- TIESENHAUSEN, W. Altınorda Tarihine Ait Metinler (Arapça Kaynakların Tercümesi İ. H. İzmirli) İstanbul, 1941
- YUNONİ, Kutbuddin Ebu'l-Feth, Zeylu Mir'âti'z-Zemân, Haydarabet, 1955

II- TEDKİKLER

A- KİTAPLAR

- AKDAĞ, Mustafa, Türkiye'nin İktisadi ve İptimai Tarihi, Ank, 1979, C.I, (3.bsk)
- AŞUR, S.A., ez-Zâhir Baybars, Kahire, 1963
- _____, Asr el Memelikî Fi Mısır ve Şam, Kahire, 1964
- BAILY, Aguste, Bizans Tarihi (Trc. H. Şamen), Tercuman 1001 Temel Serisi
- BARDHOLD, W., İslam Medeniyeti Tarihi (Trc. ve İzahlar F.Köprülü) Ankara, 1965
- BAYKARA, Tuncer, Selçuklular Devrinde Konya, Ank. 1985
- CAHEN, Claude, La Syrie Nord A l'Époque des Croisades, Paris 1940
- _____, Anadolu'da Türkler (Trc. V. Moran) İst. 1979
- ÇUBUKÇU, İ. Ağâh, Mezhepler, Ahlak ve İslam Felsefesi ile ilgili makaleler, Ank. 1967
- DEGUIGNES, J., Hunların, Türklerin, Moğolların ve daha Sair Tatarların Tarih-i umumisi, (Trc. H. Cahit) İst. 1924, C. VII
- DIEHL, Charles, Bizans İmparatorluğu Tarihi (Trc. T. Bayıkoğlu) İst. 1937
- D'OHSSON, M., Histoire Des Mongols , La Haye 1834
- GENÇ, Reşat, Karahanlı Devlet Teşkilatı, Ank. 1981
- GROUSSET, Rene, Bazkir İmparatorluğu, (Trc. Reşat Uzman) İst. 1980
- _____, Histoire des Croisades, Paris, 1934-1936
- HEYD, W., Yakın doğu Ticaret Tarihi (Trc. E.Z. Karal) Ank. 1975
- HITTI, P.K., İslam Tarihi, (Trc. S. Tuğ) İst. 1980-1981
- HONIGMANN, Ernest, Bizans Devletinin Doğu Sınır, (Trc. F. Işıltan) İst. 1971
- KAFESOĞLU, İbrahim, Harzemşahlar Devleti Tarihi, Ank. 1984, (2.bsk.)
- KAYMAZ, Nejat, Pervane Muinu'd-Din Süleyman, Ank. 1970
- KHOWAİR, A. Baibars The First; His Endeavours and Achievements, Londi. 1978
- KÜPRÜLÜ, M. Fuad, İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, İst. 1983
- _____, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu İst. 1981
- _____, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine tesiri, İst. 981
- KÜYMEN, M. Altay, Selçuklu Devri Türk Tarihi, Ank. 1982 (2.bsk.)
- KURAT, A. Nimet, IV-XVIII. yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Ank. 1972
- LEWIS, Bernard, Tarihte Araplar (Trc. H. Dursun Yıldız) İst. 1979
- MERÇİL, Erdoğan, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, İst. 1985

- OSTROGORSKY, George, Bizans Devleti Tarihi, (Trc. F. Işıltan) İst. 1981
- ÖGEL, Bahaeddin, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Ank. 1979
- _____, Türklerde Devlet Anlayışı, Ank. 1982
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, Türklerde Devlet Anlayışı, Ank. 1982
- QUATREMERE, , Histoire des Mongols de La Perse, Paris, 1836
- RASONYI, Laszlo, Dünya Tarihinde Türklük, Ank. 1942
- RUNCIMAN, S., Hazlı Seferleri Tarihi (Trc. F. Işıltan) C.I,II, Ank.1986-1987
- SADEQUE, S.F. Baybars I, Of Egypt, Decca, 1956
- SALİM, Mahmud Rızk, Asru Selâtinî'î-Memâlik, Mısır.1366 (1947)
- SEVİM, Ali., Suriye selçukluları I,II, Ank.1981-1983
- _____, Suriye ve Filistin Selçukluları, Ank. 1983
- SPULER ,Bertold, İran Moğolları (Trc. Cemal Köprülü) Ank.1957
- SURUR, M.J., ez-Zâhir Baybars ve Haderâtu Mısır Fi Aserihî, Kahire, 1938
- SÜMER, Faruk, Yabanlu Pazarı, İst. 1985
- _____, Oğuzlar, İst. 1980
- ŞEŞEN, Ramazan, Selahadden Devrinde Eyyubiler Devleti, (1174-1193) İst.1983
- TEKİNDAĞ, Şehabeddin, Berkuk Devrinde Mamluk Sultanlığı, İst. 1961
- TOGAN, Z.Velidi, Umumi Türk Tarihine Giriş, İst.1981 (3.bsk.)
- TURAN, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, İst. 1971
- _____, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi, I,II, İst. 1979 (3.bsk.)
- _____, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İst. 1973
- _____, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar, Ank.1958
- UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı, Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal, Ank.1984 (3.bsk.)
- _____, Anadolu Beylikleri, Ank. 1984 (3.bsk.)
- _____, Osmanlı Tarihi, Ank, 1982, C. I, (4.bsk.)
- _____, Kitabeler, İst. 1929
- ÜNAL, Tahsin, Karamanoğulları Tarihi, Konya, 1986
- WİET, Gaston, L'Egypte Arabe, Paris, 1937
- YAKUBOVSKY, A., Altın Ordu ve Çöküşü, (Trc. Hasan Eren) Ank.1976 (2.bsk.)
- İNANÇ, M.Halil, Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri Türkiye Selçukluları, İst.1944

B- MAKALELER

- AYALON, David, "Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri, İslâm Alemi ile Hıristiyan Avrupa Arasındaki Mücadelenin Bir Safhası" (Trc. S. Özbaran) İ.Ü. Edeb. Fak. Tarih Der., S.25 (1971), s. 39-50
- BARTHOLD, W., "İlhanlılar Devrinde Mâlî Vaziyet" (Trc. A. İnan), THİTM., C.I, (1931), s. 135-159
- BATES, M. L., "The Coinage Of The Mamlûk Sultan Baybars I; Additions and Corrections" , Amer. Num. Soc. Museum., Notes 22 (1977), s. 161-181
- BROOME, M. R., "The Silver Coins Of Baybars I Without Mint Name" , Amer. Num. Soc. Museum., Notes 24 (1979), s. 219-225
- CAHEN, Claude, "Memlûk Bahrites En Asie Mineure" , Quand le Crible Etait Dans la Paille, Paris 1976, s. 119-123

İSLAM ANSİKLOPEDİSİ:

AYNİ
 BAYBARS I
 BAYBARS EL-MANSURİ
 EBO ŞAME
 EBU'L-FİDA
 EBU'L-MEHASİN
 EYYÜBİYER
 İBN VASIL
 İBNÜ'L-İBRİ
 İSMAILİLER
 KAHİRE
 KALKAŞANDİ
 KARAMANOĞULLARI
 MAKRİZİ
 MEMLUK
 MEMLUKLER
 MELUKÜ'S-SALİH
 MUİNÜD-DİN SÜLEYMAN
 NÜVEVRİ

- JAHN, Karl, "Tebriiz, Doğu ile Batı Arasında Bir Ortaçağ Kültür Merkezi" (Trc. İ. Aka) DTCF. Tarih Araş Der., C. XIII, S.24(1979-1980)s.59-78

- KAYMAZ, Nejat, "Selçukluların İnhitatinde İdare Mekanizmasının Rolü, I,II," DTCF. Tarih Araş. Der. , C. II, S.2-3 (1964) s. 91-157; C.III, S.4-5 (1965) s. 23-63
- KOPRAMAN, Kazım Yaşar "Mısır Memlukleri" Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 6 (1987) s. 434-605
- , "Aybeg" Türk Ans.
- , "Şecerü'd-Dürr Türk Ans.
- KORTANTAMER, Samira, "Memluk Tarihiğine Genel Bir Bakış" E.Ü.Tar. İnc.Der. C. I, (1983), s. 3-35
- , "Memluklerde Devlet Yönetimi ve Bürokrasi" E.Ü. Tar.İnc. Der., C.II, (1984) s. 27-45
- SÜMER, Faruk, "Anadolu'da Moğollar" Sel. Araş Der. I, (1970) s.1-147
- , "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar" DTCF. Tarih. Araş. Der., C.I, S.1 (1963) s.1-113
- ŞEŞEN, Ramazn, "Eyyubiler Devleti" Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C.6 (1987) s. 305-434
- TEKİNDAG, Şehabeddin, "Mısır ve Suriye'de Kurulmuş Türk Devletleri" Türk Dünyası El Kitabı, (1976) s.857
- , "XIV. Asrın Sonunda Memluk Ordusu" İ.Ü. Tar. Der.II, (1960) s. 85-94
- , "Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu Bakış" İ.Ü. Tar. Der. 25, (1971) s. 1-38
- TEMİR, Ahmed, "Türk Moğol İmparatorluğu ve Devamı" Türk Dünyası El Kitabı (1975) s. 910-925
- TOGAN, Z. Velidi, "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti" THİTM., I (1931) S.
- TURAN, Osman, "Eski Türklerde Ok'un Hukuki Bir Sembol olarak Kullanılması" Bulleten, C. IX, S.35 (1945) s. 305-318
- , "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri" DTCF. Der. C.IX S.4(1951)s.447
- UZUNÇARŞILI İ.H. "XIII-XIV.Asırlarda Anadolu'da Ticaret" Ülkü Mec.C.I,S.4(1933) s. 287-291
- YUVALI Abdulkadir, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve Moğollar" Türk Dün. Araş. 38 (1985) s. 90-101